דער יוד

(DER JUDE)

צייטשריפט

פיר אלע יודישע אינטערעסען.

ערשיינט 2 מאָל מאָנאַטליך.

פערלאַג: חברה „אחיאסף“. רעד.: י. ח. ראבניצקי.

דער פרייז פיר רוססלאנד:
נור יאָהרליך 4 רוביל.
מען קען אויך אויסצאהלען אין 3 ראטען:
ביים אבאנירען — 2 רוביל
דען 1טען מאי — 1 „
דען 1טען סענטיאבער 1 „
יעדער איינציגער נומר קאסט 25 ק"ר אדער 20 קאפ.

ענדערען די אדרעסע קאסט 20 קאפ.

אבאנאמענטס פרייז יאהרליך:
אסטרייך-אונגארען — .5 פלארין.
דייטשלאנד 8.50 מארק.
ארץ ישראל — .10 פראנק.
אנדערע לענדער — .12 „
אמעריקא, ענגלאנד—.10 שילנג.

פרייז פון מודעות (אנצייגען):
פיר יעדער קליינע שורה פעטיט 10 קרייצער, 25 פפעניג, 10 קאפ.

נומר 2. ווין — קראקויא, שבט תרנ"ט — יאנואר 1899. ערשטער יאהרגאנג.

אינהאלט:

א) יודישע אוצרות. ר.
ב) שלמה ר' חיים'ס. ערצעהלונג. מענדעלי מוכר ספרים.
ג) וואס לייענען פראסטע יודען. מ. ל. ליליענבלום.
ד) קיין באזעל: II בן־עמי.
ה) שטרעמונגען אין יודענטהום. רעדע. ד"ר מ. נאָרדוי.
ו) יודען אין ארץ ישראל. ברזילי.
ז) מיין ליעד געדיכט. ש. פרוג.
ח) א בריעף צו דעם רעדאקטער. דר. ש. ווערנער.
ט) נייע ביכער. רעצענזיע.
י) די יודישע וועלט.
יא) נאַרישקי טען פעלעטאָן. י. דינעזאהן.

צו אבאָנירען:

אין קראקא:
Administration „DER JUDE“
Krakau, Dietelgasse 105.

אין ווין:
E. Torczyner Wien
I Rudolfsplatz 6.

אין בערלין:
Verlag „Achiasaf“ Berlin, zu Händen Dr. H. Malter,
Scharlottenburg, Schillerstr. 47.

אין ווארשא:
פערלאג „אחיאסף“ ווארשא, פאסט-קיסטע נו. 25.
פערזענליך, מאריאנסקא נו' 6.

צו די לעזער!

מיר האלטען פאר איבעריג צו ערקלעהרען ווי וויכט ס'איז נייטיג פאר אונזער פאלק א ארגאנישע צייטשריפט וועלכע זאלל בעהאנדלען אלע יודישע אינטערעסען און וואו אונזערע שרייבער זאלען האבען א פלאטץ צו רעדען מיט'ן פאלק אין דער שפראך וואס ער פערשטעהט. יעדער טרייער יוד פערשטעהט אליין גאנץ גוט און פיהלט גענוג שטארק די נאטווענדיגקייט דערפון. און מיר וועגען זיכער אז אונזערע לעזער וועלען געוויס אויך פערשטעהען די וויכטיגקייט פון דער צייטשריפט.

מיט דעם איפרוּת ווילען מיר נור בעמערקען, אז אלץ וואס ס'איז געווען פאר אונז מעגליך האבען מיר אנגעווענדט און וועלען ווייטער אויך אנווענדען אז „דער יוד" זאל ווירקליך בריינגען נוטצען פאר אונזער פאלק. און אונזערע פאלקס-שרייבער וועלכע האבען אונז שוין געגעבען זייערע שריפטען אדער פערשפראכען זייער מיטארבייטען אין אונזער ארגאן, געבען אונז דאס רעכט צו האפפען אז „דער יוד" וועט זיין א אמתע יודישע צייטשריפט אין פאלעם זיננע דעם ווארטס. צו פערגרינגערען די מעגליכקייט פאר יעדען אויס צו שרייבען אונזער צייטשריפט, האבען מיר געשטעלט א גאנץ קליינעם פרייז

נור 4 רובל פאר א גאנץ יאהר.

און דאס אויך אין 3 אויס צאהלונגען (ראטעס): ביים אויסשרייבען אין יאנואר 2 רוב׳, אין מאנאט מאי 1 רוב׳ און אין סעפטעמבער דעם לעצטען רובל.

פאלגענדע שרייבער האבען צוגעזאגט זייער מיטארבייטונג פאר אונזער צייטשריפט:

ד"ר אייזענשטאדט, בן-עמי, ביאליק ח. נ., ד"ר ביכאווסקי, בערקאוויץ מ., ד"ר בראנדט, ברודיס ר., בריינין ר., גאלדפאדען א., דינעזאן י., ד"ר הערצל, ווייסבערג י. י., ווארשאווסקי מ. מ., ד"ר ווערנער, זאגאראדסקי י. ח., זאמאשטשין פ., זילבערבוש ד., יארק שטיינער, יהל"ל, יפה ל., מרדכי בן הלל הכהן, ד"ר כהן בערנשטיין, ליליענבלום מ. ל., ליניעצקי, י. י., לעווינסקי א. ל., מענדלי מוכר ספרים, ספעקטאר מ., ד"ר עהרענפרייז מ., פרוג ש., פרייד מ. י., פריעדבערג א. ש., פריץ י. ל., פרענק ע. נ., ציטראן ש. ל., קלויזנער י., ראבניצקי י. ח., ראזענטאל א. ד., ראזענפעלד מאריס, ראזענפעלד ש. ד"ר שנירער, שלום עליכם, און פיעל אנדערע.

ס'פערשטעהט זיך, אז אויך פון די לעזער הייננט פיעל אב ניט נור דער עקזיסטענץ נור אויך דאס ווערט פון דער צייטשריפט. לויט דעם צאהל פון די אבאנענטען וועלען מיר זיין אים שטאנד אונזער צייטשריפט צו פערבעסערען און צו פערגרעסערען.

די אדמיניסטראציאן.

לוח אחיאסף
לשנת תרנ"ט
ספרותי ושמושי עם תמונות וציורים.
שנה ששית.

בלוח הזה, הגדול בכמותו ועשיר בתכנו, נמצאו שירים, ספורים, מאמרים פובליציסטיים הנוגעים לשאלות היום, פיליטונים וידיעות שמושיות מועילות. וגם מאמרים מאת ד"ר הירצל וד"ר מאקס נארדוי, אשר נכתבו בעד הלוח ולשמו, השקפות ע"ד התפתחות הישוב ובתי הספר באה"ק, התנועה הציונית וכו', דין וחשבון כללי ע"ד הקונגרס הבזילאי השני מאת ש. פען, תמונה המראה את אולם הקונגרס בעת אשר ד"ר הירצל נושא את מדברו וקהל הראשים והמורשים מסביב לו, מראה העיר „יפו", נסיעה על „ים המלח", אכרי המושבה „מתולה", הובלת הענבים למרתפי „ראשון לציון", תמונת ד"ר ג. קארפעלעס.

מחיר הלוח 1 רו"כ ועם פארטא 1,20 רו"כ.
מכורך 1,40 רו"כ ועם פארטא 1,60 רו"כ.

כתבת אחיאסף:
Verlag „Achiassaf„ Warschau.

פערלאג „עזרא" בערדיטשוב.
קאטאלאג
1-2) משיח'ס צייטען, ראמאן. צוויי העפטע. — שלום עליכם.
3) ביז וואנען וועלען יודען זיין אין גלות? — פלי.
4) פראפעססאר שפירא — וויערניקאווסקי.
5) מאקס נארדויס רעדע — מקל.
6) וואס מיר זענען און וואס וועט פון אונז ווערען? — ראבניצקי.
7) רבינו שמואל מאהליבער — מקל.
8) דער 2-ער ציוניסטען-קאנגרעס — מקל.
9-10) יודישע קינדער, 2 העפטע. — א. אבידן.
11-12) יודיש בלוט אויף א רפואה, 2 העפטע. — פלי.
13) די יודישע באנק — מקל.
14-15) שלש סעודות צייט, 2 העפטע. — וויערניקאווסקי.
16) על הנסים, א רעדע אויף פורים — פלי.
פרייז פיר יעדעס העפט 8 קאפ. — גרויסער ראבאט.
אדריסה:
Издат. „Эздра" Бердичевъ.

בייא אחיאסף איז צו בעקוממען:
דעם סטענאגראפישען בעריכט פון
צווייטען באזעלער קאנגרעס
ענטהעלט אללע רעדען פון ד"ר הירצל, ד"ר מקס נרדוי, ראב. ד"ר גאסטער. פראפ׳ ד"ר מאנדעלשטאם, ראב. ד"ר עהרענפרייז, אויך אללע אונטערהאנדלונגען און החלטות,
5 בויגען.
פארמאט „אחיאסף".
פרייז 20 קאפ׳.
אויך אללע אנדערע ציוניסטישע בראשירען אין אללע שפראכען.

1. Jahrgang. **DER JUDE.** Nr. 2.

דער פרייז פיר רוססלאנד:
גוו יאהרליך 4 רוביל.
מען קען אויך אויסצאהלען אין
3 ראטען:
ביים אבאנירען — 2 רוביל
דען 1טען מאי — 1 „
דען 1טען סעפטיאבער 1 „
יעדער איינציגער נומר קאסט
25 ק"ר אדער 20 קאפ.

ענדערען די אררעסע קאסט
20 קאפ.

דער יוד

צייטשריפט
פיר אלע יודישען אינטערעססען.

אבאנאמענטס פרייז יאהרליך:
אסטרייך-אונגארען — .5 פלארין.
דייטשלאנד 8.50 מארק.
ארץ ישראל — .10 פראנק.
אנדערע לענדער — .12 „
אמעריקא, ענגלאנד — .10 שילנג.

פרייז פון מודעות (אנצייגען):
פיר יעדער קליינע שורה פעטיט
10 קרייצער, 25 פפעניג, 10 קאפ.

פערלאג: חברה „אחיאסף".
ערשיינט 2 מאָל מאָנאטליך.
רעדאקטער: י. ח. ראבניצקי.

נומר 2. וויען — קראָקויא, שבט תרנ"ט — יאנואר 1899. ערשטער יאהרגאנג.

די יודישע אוצרות.

א.

אז איהר וועט זיך ווענדען צו אונזער פאָלק, צו'ם פראָסטען עולם, די אָרימע ברידער אונזערע, מיט ביטערע קולות פונ'ם האַרצען: „גוואַלד, אַחינו בני־ישראל, וואס שלאָפט איהר? וואָס שווייגט איהר? עפענט אויף די אויגען און קוקט זיך אַרום וואו מיר זענען אין דער וועלט, ווי ביטער און פינסטער, ווי אונגעהייער שרעקליך די לאַגע איז! זעהט דאס העליש־פייער ברענט און פלאַקערט — וואָס לויפט איהר נישט העלפען, ראַטיוועו? בעטראַכט דער אַלטער ישראל איז מסוכן, טוידט־קראַנק, קוים וואָס די נשמה האַלט זיך אין איהם — וואָס שווייגט איהר, וואָס טהוט איהר גאָר נישט? גוואַלד, ברידערליך, וואָס שלאָפט איהר?" — וועט איהר תמיד בעקומען איין ענטפער, כמעט מיט איין נוסח: „נאַרישער מענש איינער, וואָס ריהרט איהר זיך דאָס האַרץ און אונז די וואונדען אומזיסט־אומנישט? וואָס קען אייער פילדערען צו אונז עפּיס העלפען? מה־אנו ומה־חיינו, וואָס זענען מיר, מישטיינס גערעגט, און וואָס קענען אַזעלכע קליינע מענשעליך, אַזעלכע טוידטע נפשות ווי מיר, עפּיס מאַכען? יעדער פון אונז האַט זיך זיין פעקיל צרות, וואָס בייגט איהם צו דער ערד, קען ער נאָך טראַגען אויפ'ן קאָפּ דעם כלל־ישראל? ניין, איהר האָט נישט געטראָפען דאָס אָרט, ליעבער יוד! צו זיי, צו די גרויסע, צו די גבירים אונזערע ווענדט זיך, צו אונזערע „צאַפּעס" געהט, זייט מוחל, שרייעט און ליאַרעמט ווי וויט איהר קענט; אין זייערע הענד ליעגט אונזער גאַנץ מזל, זיי זאָלען נור וועלען קענען זיי אַודאי העלפען, פאַר זיי איז קיין שווערע זאַך נישטאָ, פאַר זיי איז דאָס גרינגסטע בעהיטען אונזער פאָלק פון אַלע צרות און שלעק, גאָט זאָל העלפען זיי זאָלען זיך נור פּרייוען אַ נעהם טהון, קענען זיי ברענגען מיט דער פולער מאָס ישועות ונחמות".

שרעקליך פינסטער איז די יודישע לאַגע, ווי גרויס אָבער איז נאָך דערצו דער וועהטיג צו הערען אַזעלכע טענות! אַ גאַנ'ץ פאָלק לאָזט זיך אָפּ מיט הענד און מיט פיס, וויל גאָר נישט טהון, רעדט זיך איין אז עס קען גאָר נישט טהון, און פערלאָזט זיך אין גאַנצען און קוקט נור אַרויס — אויף וועמין? אויף אַ הויפען גבירים, אויף עטליכע געצעהלטע אדירים, אַז די גרויסע לייט זאָלען זיך „אַנטפלעקען מיט זייער גרויס גנאָד" און אַרונטערנעהמען כל־ישראל אונטער דעם שוטי'ן פון זייערע ברייטע, זייערע גאָלדענע פליגעל, אַז זיי, נור זיי זאָלען שענקען דעם פאָלק רעכטען מזל מיט דער פולער האַנד!

טויזענד מאָל אומגליקליך וואָלט געווען אונזער אָרום פאָלק, ווען זיין מזל וואָלט זיך באמת געפונען נור אין די הענד פון אונזערע גרויסע, פון אונזערע רייכע! ווער ווייסט וואו דאָס דאָזיגע יודישע „דאברע־מזל" וואָלט שוין לאַנג אָנגעשפּאַרט? ווער ווייסט צי דעמאַלט וואָלט שוין געבליבען פאַר אונזער אומגליקליך פאָלק אַ ברעקיל האָפנונג אויפגערעכט ווערען אַ מאָל, אויפשטעהן תחית־המתים?...

ווי ווייט אונזערע גבירים האָבען אין זינען דעם גאַנצען כלל, ווי ווייט עס ליעגט זיי אויפ'ן קאָפּ דאָס פעקיל יודישע צרות, ווי ווייט זיי לעגען זיך אַוועק פאַר זייער „ליעב פאָלק ישראל" — ווער ווייסט עס, אַ שטייגער, נישט? נישט־קשה, איהר מעגט נעהמען דעם גרעסטען שופר און נישט אויפהערען צו בלאָזען זיי אין די אויערען איין תקיעה־גדולה נאָך דער אַנדערער, איהר מעגט שרייען, ווי מע זאָגט, חי וקים און אַיינלעגען די גאַנצע וועלט — קענט איהר זיין פערזיכערט אַז זיי וועט קיין קול נישט נעהמען און איהר וועט זיי פונ'ם אָרט נישט ריהרען. היינט ווי משוגע און ווילד דאַרף אויסווייזען דער פלאַן צו שטעהן אין דרויסען פערפרוירען און האַלטען אין איין ציטערען און אַרויסקוקען אויף די וואַרמע שטראַהלען פון די הויכע פענסטער, אין דער צייט וואָס פון דאָרט זעצט אַרויס אַ שרעקליכע קְרִירָה. אַז טאַקי נור אַיין גאָט זאָל שומר ומציל זיין!...

נאָר ווען מע זאָל זיך אפילו וועלען אויסמאַהלען מיט דער רייכסטער פאַנטאַזיע, אַז אונזערע רייכע מיליאָנערען האָבען טאַקי גאָר נישט וואָס צו טהון, נאָר זיי זיצען אין זייערע פאַלאַצען טאָג ווי נאַכט פערטראַכט און פערזאָרגט איבער יודישע צרות און ברעכען זיך די קעפּ, נישט חלילה איבער אייגענע אינטערעססען נאָר מעהר נישט ווי אַזוי צו העלפען, ראַטיוועו דעם כלל־ישראל—קענען זיי אויך גאָר ווינציג מאַכען, ווי באַלד דאָס פאָלק אַליין שטעהט פערלעגט די הענד, טהוט גאָר נישט פון דאַנען אַהין און פערלאָזט זיך נור אויף הוילע נסים.

שוין צייט אַז דער אַלטער ישראל זאָל אויפהערען צו זיין גענארט אין חשבון ווי אַ פיצעל קינד. שוין צייט איהם צו קענען דעם פראָסטען אַלף־בית און וויסען אַז געלד קען אַרויסגעבען אַ שיין, אַ גלאַנ'ץ פאַר לייטען, אָבער נישט קיין אמת ליכטיגקייט, נישט קיין אמת וואַרימקייט... שוין צייט, שוין לאַנג לאַנג צייט, צו וויסען און פערשטעהן איין מאָל פאַר אַלע מאָל, אז אונזערע „גרויסע" ווילען גאָר נישט און קענען טאַקי פשוט נישט טראָגען דאָס פאָלק אויף זייערע ברייטע פלייצעס, און נור אויף זיי צו האָפען איז זעהר קינדעריש און משונה ווילד.

צו'ם גליק אָבער שטעקט דאָס יודיש מזל נישט ביי זיי, נישט ביי די גרויסע, אין די הענד. ווייסט איהר וואו דען עס געפינט זיך יאָ דאָס ריינע אמת'ע גליק פונ'ם פאָלק?

— אין די אייגענע הענד פונ'ם פאָלק אַליין!

אַז דאָס פאָלק וויל נור אויסטהון די קינדערשע שיכעליך און שטעלען זיך רעכט אויף די פיס, אַז עס הערט אויף אַרויסצוקוקען נור אויף די געוויסע וועלט־פערזאָרגער, אויף זיינע אָפּעקונען, די גרויסע בעלי־טובות; אַז עס הייבט אָן זיך אויפצומונטערען, אויפצונעהמען

דאָס ביסעלע אָרימע כוחות אין איינעם, נישט צו דרימלען, נישט פֿערלאָזען זיך אויף יענעם, נאָר אַרבייטען ערענסט, אַרבייטען ווי ווייט מעגליך אַ ל י י ן, — דאַמאָלס ווערד דאָס שוואַכע פאָלק דער גרעסטער גבור, אַ ריעז וואָס קען איבערקעהרען וועלטען. די אַלע קליינע פינטעליך, די ברעקליך פֿינקען, אין איינעם — וואָס פאַר אַ שיין פרייליך פייער עס קען ווערען צו לייכטען און וואַרימען דאָס האַר׳ן פון יעדען פאָלקספריינד; אַלע שוואַכע כוהות צוזאַמען, אין איין בינטעל — וויפיעל שטאַרקייט ליעגט אין דעם, וויפיעל גבורה!

וואָס קען דאָס פאָלק טהון?

אויף דער דאָזיגער שאלה קען מען נור ענטפערען מיט אַיין אַנדער שאלה:

וואָס קען דאָס פאָלק נישט טהון?

פאַר אַ גאַנ׳ן פאָלק איז גאָר נישטאָ קיין אונמעגליכעס, קיין שווערע זאַך; אונזער פאָלק קען נאָך אויך בעווייזען פאַר דער וועלט גבורות, גרויסע וואונדער, ווען ער זאָל נור וועלען, ווען ער זאָל נור זיך נעהמען מיט חשק צו דער ארבייט, ווי עס געהער צו זיין.

וואָס דאַרף איצט דאָס פאָלק טהון?

זעהט איהר, דאָס איז שוין גאָר איין אַנדער שאלה. איבער דעם איז געוויס דאָ זעהר פיעל צו שמועסען. נור נישט דאָס איז אונזער כונה דאָ אויסצורעכנען אַ גאַנ׳ן צעטיל און אַרומשמועסען די זאַך ברייט צו וואָס אונזער פאָלק דאַרף זיך נעהמען ער זאָל קענען קומען צו די רעכטע כוהות און אַרויסווייזען זיינע גבורות. מיר ווילען מעהר נישט נ׳י אויפמערקזאם מאַכען אויף איין איינציגע זאַך, וועלכע איז, קען מען זאָגען, דער רעכטער עיקר, דער גאַנצער יסוד פון אַלע אַרבייט, וואָס אָהן דעם קען קיין זאַך פאַר׳ן פאָלק נישט געראָטען, האָבען אַ לאַנגען קיום.

מיר ווילען שמועסען אַ ביסעל איבער קינדער־ערציעהונג.

ב.

זאָגט נישט, ברידער, אַז איהר זענט אָרים, שוואַך, דערשלאָגען, אַז נור ז י י, די גרויסע, קענען בעווייזען מופתים און ברענגען גרויסע ישועות, און איהר קענט גאָר נישט טהון פאַר אונזער פאָלק, — זאָגט עס איז נישט! ניין, ס׳איז אַ גרויסער טעות, אַ געגאַרטע זאַך. דוקא נור אין אַ י י ע ר ע שלאַפע הענד, נישט ביי אונזערע גבירים, נישט ביי אונזערע מיליאָנערען אפילו, ליעגט דאָס רייכקייט, די מיליאָנען פון אונזער נאַציע, אין אייערע קליינע און אָרימע צימער געפונען זיך איהרע גרעסטע און בעסטע אוצרות. . .

די געשיכטע דערצעהלט פון א געוויסער רוימישער פרוי קאָרנעליע, אַ מוטער פון צוויי קינדער פון דער פאַמיליע גראַקכוס, וואָס איז געבליבען אַיין אַלמנה ווען די קינדער זענען געווען נאָך גאָר קליין, האָט זי זיך איבערגעגעבען אין גאַנצען צו ערציהען איהרע צוויי זיהן אויפ׳ן בעסטען אופן און מאַכען זיי פאַר לייט. איינמאָל איז צו איהר געקומען צו גאַסט אַיין אַלטע בעקאַנטע פונ׳ם רייכען שטאַנד און, ווי דער שטייגער איז, געמאַכט אַ שמועס וועגען גאָלדוואַרג און ציערונג, זיך בעריהמט מיט איהרע טייערע זאַכען און געבעטען קאָרנעליע׳ן זי זאָל ווייזען איהר טייערסטע ציערונג. די קלוגע מוטער האָט גענומען איהר פריינדין ביי דער האַנד, אַריינגעפיהרט זי אין אַיין אַנדער צימער, אויפגעהויבען דאָרט דעם פאָרהאַנג און, ווייזענדיג אויף די צוויי קינדער, וועלכע זענען רוהיג געשלאָפען, האָט זי געזאָגט: „אָט דאָס איז מיין ציערונג“. און איהרע צוויי זיהן זענען באמת געווען תכשיטים, דאָס בעסטע ציערונג נישט פאַר דער מוטער אַליין, נאָר אויך פאַר׳ן גאַנצען פאָלק, וועלכען זיי זענען געווען איבערגעגעבען מיט לייב און זעעלע און דערפאַר איז אויך די ליעבע צו זיי פונ׳ם פאָלק געווען זעהר שטאַרק.

שענקען אַזאַ מין ציערונג, אַזאַ רייכקייט, דעם פאָלק, קענען אויך אָרימע עלטערן, אויב ניט מעהר, אלענפאַלס נישט ווינציגער פון די רייכע . . . אַז די יודישע עלטערן אונזערע זאָלען זיך אָפגעבען מיט דעם ערציהונג פון זייערע קינדער ערענסט, ווי עס דאַרף צו זיין, אַז זיי זאָלען אַוועקלעגען מוח מיט כוח צו מאַכען פון די קינדער לייט אין אַלע פאַכען, ווי ווייט נור מעגליך, וועלען זיי נישט נור זיך אַליין דערמיט ציערען, נישט נור זיי אַליין וועלען דערפון קלויבען נחת, זיי וועלען דערמיט דאָס גאַנצע פאָלק בעשיינען, ברענגען כבוד און גליק.

דען אין וואָס בעשטעהט אין גאַנצען דאָס שפעטערדיג גליק פונ׳ם פאָלק? אין וואָס ווענדט זיך אַז די אַלע גוטע זאַכען, וואָס מען הייבט אָן צו טהון פאַר׳ן פאָלק, זאָלען מיט דער צייט אויסגעפיהרט ווערען און האָבען אַ רעכטען קיום אויף לאַנגע יאָהר? אין וואָס ליעגט איבערהויפט דער אמת׳ר בטחון אויף זיין ווייטערדיג בליהען און וואַכסען, אויף זיין עולם־הבא? נור אין דעם נייעם יונגען דור, וואָס הייבט ערשט אָן צו וואַכסען, דאָס הייסט אין אונזערע אייגענע קינדער! דור הולך ודור בא — דער אַלטער דור געהט אַוועק און דער נייער דור קומט אָן, די קינדער פערנעהמען דאָס פלאַטץ פון די עלטערן. צו איהם, צו׳ם יונגען דור, געהט איבער אין גאַנצען די אַלטע ירושה, און ער קען פערבעסערען דאָס יודישע מזל אָדער ערגער מאַכען, שטאַרקען דאָס פאָלק אָדער נאָך מעהר אָפּשוואַכען, הייבען אָדער וואַרפען, ווי זיין מוח וועט פערשטעהן, זיין כוח וועט טראָגען און זיין האַר׳ן וועט גליסטען. און אַז זיין האַר׳ן זאָל ציהען נור צו׳ם גוטען, ער זאָל וועלען, פערשטעהן און קענען אויפריכטען אַביסעל דאָס יודישע מזל—ווענדט זיך מעהר פון אלעס אין אונז אליין, אין די עלטערן, אין די אלע וואָס ביי זיי אין די הענד געפינט זיך די ערציהונג פון אונזערע קינדער.

ערציהונג פון קינדער — וואָס פאַר א חוב אין דער וועלט קען זיין וויכטיגער, הייליגער דערפון? א יונג אונשולדיג נפש׳ל פאַלט אריין צו אונז אין די הענד, עס קען זיך נישט ריהרען, נישט אָפּהיטען אַליין, עס איז אין גאַנצען אונטער דעם שוט׳ץ פון אונזערע פליגעל, מיר קענען מיט דעם מאַכען כמעט וואָס מיר ווילען, טהון גוטס צו שלעכטס, מאכען גליקליך אָדער אונגליקליך אויפ׳ן גאַנצען לעבען, אין אונזערע הענד איז דער שוואַכער גוף פונ׳ם קינד, מיר קענען העלפען איהם וואַכסען און ענטוויקלען זיך ווי עס געהער צו זיין, אָפּהיטען ווי ווייט מעגליך פון זעהר פיעל שלעק און פורעניות; אין אונזערע הענד איז אויך די יונגע נשמה, מיר קענען אָפּהיטען זי פון שענדליכע פלעקען, פון שלעכטע מדות, העלפען זי וואַכסען און ענטוויקלען זיך מיט אלע איהרע נאַטירליכע מעלות, ווי ווייט נור מעגליך איז.

אמת, נישט אַלצדינג איז מעגליך. אַ קינד איז פון דער נאַטור נישט קיין שטיקעל וואַכס, וואָס מע קען עס קנייטען ווי מע וויל און אויסקלעבען פון דעם וואָס פאַר אַ פיגור מע וויל. אַנדערע קינדער ווערען געבוירען מיט נאַטירליכע שוואַכקייטען, מיט נאַטירליכע חסרונות, וועלכע ס׳איז גאָר אונמעגליך איבערצומאַכען אין גאַנצען, אויסרייסען מיט׳ן שורש, נאָר דאָס איז נישט אַזוי אָפט און אלענפאַלס קען מען עפּיס העלפען, עפּיס אויסבעסערען אין אלע צייטען.

א געוויסער שרייבער האָט געזאָגט אַז נישט אומזיסט גלייכט מען פון אייביגע צייטען דעם ערציהער פון קינדער צו אַ גערטנער. אַ גוטער גערטנער מיט זיין אַרומגעהן אַרום די קליינע ביימליך, בעטראַכטען און בעזאָרגען יעדעס ביימעלע, יעדעס צווייגעלע בעזונדער ברייגגט דערצו עס זאָלען אויסוואַכסען גוטע און שיינע ביימער וואָס גיבען גוטע און טייערע פירות. פערשטעהט זיך, אַז דער בעסטער גערטנער אין דער וועלט, ווי ער וועט נישט אָפּהיטען און בעזאָרגען, א שטייגער, אַ עפּילבוים וועט ער קיינמאָל נישט קענען מאַכען אַז אויף דעם זעלבען בוים זאָל אָנהייבען צו וואַכסען גאָר וויינטרויבען, אָדער אפילו באַרען. איבערמאַכען די נאַטור איז ער נישט אין שטאַנד, ער קען נור ברענגען דערצו אַז די עפּיל זאָלען ווירקליך זיין גוטע און האָבען אַ רעכטען טעם.

דאָס זעלבע איז אויך מיט ערציהונג פון קינדער. איבערמאַכען אין גאַנצען די נאַטור פונ׳ם קינד קען זיך קיינער נישט אונטערנעהמען, אפילו דער גרעסטער קינצלער אין דעם פאַך. נאָר מיט אַ רעכטער ערציהונג קען מען געוויס פיעל חסרונות אָפּשוואַכען און פערקליינערען, פיעל מעלות קרעפטיגען און פערגרעסערען. מע דאַרף נור האַלטען אויג און אומקוקען זיך אויף יעדער זאַך אין דער צייט.

ווי ווינציג אבער איז דא עלטערן ביי אונז וואס קוקען זיך שטארק אום אויף דער ערציהונג פון זייערע אייגענע קינדער, און וויפיעל ווינציגער נאך גוטע גערטנער, אזעלכע ערציהער וואס ווייסען אויף וואס און אויף ווען זיך אומצוקוקען, ווי אזוי אפצוהיטען די יונגע ביימעליך זיי זאלען אויסוואכסען ווי עס דארף צו זיין און ארויסגעבען אמת גוטע פרוכט, אונזער פאלק זאל זיך מיט זיי קענען קרעפטיגען און קוויקען!

און אט אין דעם, נישט אין קיין זאך, ליעגט דאס אמת'ע רייכקייט פונ'ם פאלק, די אמת'ע יודישע אוצרות: אז אונזערע ברידער וועלען אוועקלעגען אלע כוחות, ווי ווייט נור מעגליך איז, צו מאכען פון זייערע קינדער לייט אין אלע פאכען, מאכען זיי פאר מענשען און פאר יודען, ווי עס געהער צו זיין, מיט א גאנצען געזונדען גוף און מיט א גאנצער געזונדער יודישער נשמה—וואס פאר א טהייערען שאט'ין קענען זיי דערמיט שיינקען אונזער ארימען שוואכען פאלק! אזעלכע ווירקליכע פאלקס־אוצרות—ווער איז אין שטאנד אפצושאטצען? ווען עס זאל זיך טרעפען א נס און אלע אונזערע גבירים אדירים זאלען פלוצים ווערען מיט א מאל העכסט מילד און אויפעפענען די גרויסע ביימלען זייערע און שיטען גאר מיט א פרייער האנד די גרעסטע נדבות, קען עס אלין האבען א פנים ווי איין טראפען אקעגען דעם דאזיגען אמת'ן ים עשירות...

יא, טאקי נאך אמאל דאס אייגענע: נישט אין די געצעהלטע גבירישע הענד, נישט אין קיינעמס הענד אין דער וועלט, נאר אין אייערע אייגענע הענד, ארימע ברידער, געפונט זיך דער גילדענער שליסעל פון די יודישע אוצרות, פון יודישען מזל! און וואס פאדערט פון אייך דאס אמת'ע גליק פון אייער אומגליקליך פאלק? נישט חלילה איהר זאלט ברענגען פון זייניטוועגען עפּיס קרבנות — ווער קען עס האבען הארין פערלאנגען פון אייך אפפער? — נישט אפילו איהר זאלט אוועקלעגען צייט, פערבייגען א מאל אייגענע געשעפטען און נעהמען זיך זארגען פאר'ן גאנצען כלל, נאר נישט מעהר איהר זאלט אין זינען האבען ווי עס געהער צו זיין אייער אייגען פלייש און בלוט, די אייגענע קינדער זאלט איהר זעהען מאכען פאר מענשען, וואס נישט אונזער פאלק זאל זיך שעמען מיט זיי און נישט זיי מיט איהם, מענשען וואס גאט און לייט זאלען זיין מיט זיי צופרידען, מענשען מיט א געזונדען גוף און א אמת געזונדער נשמה!

ר.

שלמה רבי חיים׳ס

(אין ליטא)

איין אלטע מעשה.

גערדוקט בהשתדלות

מענדעלי מוכר־ספרים.

2.

צווישען דעם רינג הייזער אויפ'ן מארק, דער שענסטער פלאט'ין אין דעם שטעדטיל ק... שטעהט א הילצערנע שטוב מיט א גאניקעל, כמעט איין פאסאן, איין געשטאלט מיט די אלע אנדערע הייזער דארט, נישט מעהר, וואס זי איז אפגעטינקעוועט, וויים אפגעשמירט פארענט אויף דער גאס ארויס. דאס קליינשטעדטילדיגע, אלטפעטערישע לעבען איבערהויפט און דאס געביי פון די הייזער איז, קען מען זאגען, ווי דאס לעבען און דאס בויען נעסטען ביי פייגעל, פראסט, איין שטייגער, איין שניט פאר אלע גלייך. עס וועט געגוג זיין, פון א זכר וועגען אפצומאהלען איין הויז פונ'ם רינג הייזער אין שטעדטיל ק... למען ידעו דורותיכם...

לאזען קינדס־קינדער וויסען אין וועלכע הייזער די זיידעס זענען געזעסען און האבען אפגעלעבט זייערע יאהרען אינאיינעם מיט קינדער, קליינע און גרויסע און פארפאלקען אויף קעסט!

ביים עפנען די טהיר קומט מען גלייך פון דער גאס אריין, אזוי ווי מען שטעהט און געהט, אין א הדר, א גרויס, א לאנגס, דער עיקר דירה, וואס הייסט אייגענטליך שטוב. אין דער הינטערסטער וואנד פון שטוב, אינוועניג אקעגען דעם אריינגאנג, פיהרט א טהיר אין א פינס־טער הויז, אהן פענצטער, אהן א באלקען — איין ארט פאר האלין וכדומה נייטיגע זאכען אין דעם בעל־הבתישקייט און א מאל איז עס אויך א שטאל פאר דער בהמה, בשעת די גרויסע פרעסט ווינטער אדער ווען זי איז קעלביג, א שטייגער, און קען נעביך נישט נעכטיגען' ווי געוועהנטליך, אין דרויסען. ביי דער זייט פון דער דאזיגער הינטערטהיר לינקס, שטעהט א גרויסער אויבען, אויף צוקאכען און באקען, און אונטער דעם פריפעטשיק איז דא איין ארט (א קאטוך) פאר עופות, וואס לייגען דארט אייער און קוואקען, וואס נעכטיגען דארט ביינאכט, קריכען גאנ'ן פריה פון דארט ארויס און שפאצירען זיך פריי אין שטוב ארום, פול אין איטליכעס ווינקעלע, אויף טיש און אויף ביינק. הארט לעבין דעם אויבען שטעהט א רובע פון גרינע קאפלעס, א הויכע, א לאנגע מיט צוויי ביינק: די פליישיגע און די מילכיגע באנק. אט די דאזיגע ביידע אויבענס און א ווענטיל מיט טהירליך נאך זיי, וואס ציהען זיך איבער דער גאנצער לייגג שטוב, צעטהיילען זי אין צוויי העלפטען, איין העלפט איז די הויפט־דירה, וועלכע איז דא בעשריבען, און די אנדערע בעשטעהט פון אלקערליך פאר זיך און פאר שכנים. אקעגען דער רובע הייננט פונ'ם סופיט אראפ א ליימען קוימענדיל, עפיס ווי א מין גלאק מיט צוויי דראטענע קייטעליך, איינס אקעגען דאס אנדערע, אונטען ביים ראנד, צו וועלכע עס ווערד צוגעקייטעלט עפיס א מין אייזערנע סקאווארדע (א לוטשניק), אויף וועלכער עס ווערד צעלייגט א פייעריל פון דארע שפענדליך צובעלייכטען אלע אווענט די שטוב, הוין פרייטאג צו־נאכט, וואס דענסטמאל ווערד עס בעלויכטען פון חלב'דיגע בענשליכט אין מעשענע לייכטער אויפ'ן טיש און אין דעם זעקסרעהרענדיגען קופערנעם היינגלייכטער אויבען מיט איין אדלער. דער דאזיגער „לוטשניק" גיט, ווי די זון, ליכט, ווארמקייט דעם גאנצען הויזגעזינד און טראגט אריין פרעהליכקייט, לעבען אין שטוב. ארום איהם פערברייננט מען די ווינטערנעכט אין געזעלשאפט מיט עפיס איין ארבייט, אדער גלאט אזוי זיך א געשפרעך. ווייבער, היימישע און א־מאל אויך איינע אדער א פאר נאהענטע שכנות אין דערמיט, זיטצען זיך אויף דער פליישיגער, אויף דער מילכיגער באנק, פליקען פעדערען און בעריידען די וועלט. שבת־צו־נאכט ווערד צוגעריקט א טיש, מען לייענט פיר פון „ספר־הישר", פון „גדולת־יוסף" — און מען עסט געקאכטע קארטאפלעס. חנוכה שפּילען די קינדער אין דריידיל, די עלטערע אין קארטען — און מען עסט לאטקעס. און גלאט אזוי א נאכט, ווען מען פרעגעלט שמאלין, זיטצט מען אויפגערייטט, דערצעהלענדיג מעשיות — און מען עסט גריוועו.

אויך לאזען די קינדס־קינדער וויסען, אז אויף מעביל האבען די זיידעס זיך שטארק נישט אויסגעבראכט. א זיידענס שטוב איז אויסגעשטעלט געוועהנטליך אזוי: לאנגע הילצערנע ביינק ביי די וואנד, אויבענאן א לאנגער פיערפיסיגער, רויטגעפארבטער טיש, שווארצע און ווייסע קעסטעליך, איינס איבער דאס אנדערע געהיפערט, אין דערמיט טיש אויף צושפילען אין דאמקעס. דארט אין ווינקעל פון דער העלפט וואנד ביז צו דער סטעליע, שטעהט פעסט איינגעפאסט א ווינקעלשאפקעלע מיט געגלייזטע טהירליך, פון וועלכע עס קוקען ארויס א בעכער מיט קידוש־גלעזליך, א הדס'ל פון דראטארבייט, א חנוכה־לעמפיל, א פושקעלע פאר דעם אתרוג סוכות, א מייערקעפיל אויף־הידושים, א טאצ'ן מיט שעלכליך אויף איינגעמאכטס, טעמבעקאווע און ווארשאווער־זילבערנע לעפעל. גאנ'ן הויך אויף דער וואנד הייננט א שפיגעל, אין וועלכען ס'איז נישט מעגליך זיך אנצוקוקען ביז מען שטעלט זיך נישט אויף א ביינקעל, און נאך אלע מיה זעהט מען אין איהם אויס גרין און געל מיט געשוואלענע באקען פון ציינוועהטיג. ס'איז זיך גלאט אזוי א שפיגעל פון־שיינקייט וועגען, נישט חלילה צושפיגלען זיך. פע!... דערפאר אז מען איז שוין ארויף אויפ'ן ביינקעל זעהט מען האטש דאס געמעהל אויף די פארטרעטליך, וואס היינגען איהם ביי די זייטען: עפיס א יוד א גאון אין טלית און תפילין, א מין יענעראל אויף א פערד, האלב צוביסען פון פליגען אויך א „מזרח" מיט צאצקעליך און משונה ווילדע חיות, וואס זענען נאך לעת־עתה אין אונזערע לענדער נישטא.

אויך לאָזען קינדס־קינדער וויסען, אז א זיידענס שטוב אין דעם שטעדטיל ק... איז מסוגל צו אַלע מינים בעדערפֿעניש אין דעם מענשענס לעבען. אַ הויז וואָס זי דינט פֿאַר אַ קעך, פֿאַר איין עס־צימער אויך פֿאַר אַ שלאָפֿצימער, וואו מען שלאָפֿט אויף צונויפֿ־געריקטע ביינק ביי די װענד און ביי די אויבענס, איז נאָך אין איהר געוועהנטליך דאַ אַ שיינקיל אויך. אַ גאַנצע וואָך, פֿאַר דעם ביסעל שטאָדט־גוים, דלפנים, איז דאָ נאָר בראָנפֿען און בייגעל; בשעת די ירידים אָבער און די מאַרקטעג, איז שוין אויסגעשטעלט פֿון פֿייגעל־מילך: געקאָכטע אייער, שטיקליך לעבער, הערינג און פֿיש מיט דרילעס אויך. ווינטער בשעת די קאָליאדעס זייערע פֿערקלייבען זיך אַהער אַלע אָווענט אויסגעפּוטצטע שיקסעס מיט בחורים־שקצים אַ פֿולע שטוב, אַזוי איז שוין פֿון אייביג אָן געשטעלט. זיי זיטצען, קנאַקען ניס, בלאָזען זיך, לאַכען, פּלוידערען, זינגען, שטיפֿען און פֿאַרזויטצען זיך שפּעט ביז מען שפּריצט זיי אָפּ מיט וואַסער און שטופּט זיי אַרויס, אַזוי איז אויך שוין פֿון אייביג אָן געשטעלט. און ווען די שטוב טויג פֿאַר אַ טעאַטער אַ פּשיטאַ שוין טויג זי פֿאַר אַ קאַזאַרמע. קיין בעסער אָרט אויף צומושטירען סאָלדאַטען ווי אין דעם זיידענס שטוב ווינטער אין די אָווענטען איז גאָר נישטאָ. ס׳איז וואַרם, ס׳איז ליכטיג, מען זעהט ווי צו געבען — אַ פּאַטש...

אָט אַזאַ מין שטוב איז אויך יענע אָפּגעטינקעווטע צווישען דעם רינג הייזער, וואָס האָט געגעהרט צו רבי חיים׳ן — אַ שיינער געהויבענער בעל־הבית, אַ פֿאַרנעהם אין דעם שטעדטיל.

צו זיין אַ שיינער יוסטער בעל־הבית איז אין ק... גענוג געווען צו האָבען אַ שטוב, אַ קיה און עפּיס אַ שטיקעל פּרנסה דערצו, אָבער צו זיין אַ פֿאַרנעהם, געאַכט, געליבט איז קאַרג אַ רייכקייט, אפילו אַ סך אַ גרעסערס דערפֿון. אין דער ליטא אַ מאל, היינט אפשר שוין נישט אַזוי, האָט מען געלייגט כבוד נישט אַזוי אויף געלד ווי אויף תורה. אַ גראָבער יונג אַ רייכער בלייבט נאָך אַלע זאכען פֿאַרט טאַקי אַ גראָבער יונג, ווי דעם עולם׳ס ווערטיל טאַקי: פֿון אַ הזיר־שוועַנציל קען מען קיין שטריימיל נישט מאַכען. שפּרינגען אויבענאָן, זאָגען דעות — דאָס ליגט שוין אַזעלכען און זיין גלייכען בטבע, זינט די וועלט איז בעשאַפֿען געוואָרען, מען מוז נאָך אפשר אַמאָל צוזעהן אַזוינס, הערען און שווייגען, נאָר נעהמען אַנידערזעטצען אַזעלכע אויבענאָן און קוקען זיי אין מויל אַריין מיט׳ן נוטען ווילען, ליעב האָבען זיי באמת פֿונ׳ם האַרצען — אָ, ניין! זוכה זיין דערצו בעדאַרף מען זיין אַ למדן, גוט און פֿרום, האָבען זכות־אבות. יחוס איז נישט דאָס בייטעל נאָר דער קאָפּ, דאָס האַרץ. אָט אַזוי איז אין דער ליטא איבערהויפּט, בפרט נאָך אין דעם שטעדטיל ק... איין אָרט פֿון תורה פֿון אייביגע יאָהרען, וואו די איינוואוינער זענען כמעט אַלע לומדים, וואו דער בית־המדרש, דער קלויז איז פֿול מיט בעלי־הבתים און בעלי־הביתליך, וואָס זיטצען און לערנען, אויך מיט ישיבה־בחורים, פּרושים פֿון דער פֿרעמד, וואָס פֿערלאָזען ווייב און קינד, קגייטישען די גמרא און עסען טעג; וואו אַלע פֿאַרנאַכט, בין מנחה למעריב, פֿערקלייבען זיך אַרום בעזונדערע טישען בעלי־מלאכות און נאָך אַנדערע פֿונ׳ם עולם, צוהערען אַ גוט וואָרט פֿון די פּירזאָגער דאָרט — ביי איין טיש „מדרש״, ביים צווייטען „עין־יעקב״, ביים דריטען „פּסוק״, ביים פֿערטען „חובת־הלבבות״ וכדומה אַזעלכע הקירה און מוסר־ספרים; וואו שבת און יום־טוב ווערד פֿונ׳ם בעל־מימר לעבען דעם אָרון־קודש, געזאָגט פֿלאַמענדיגע דרשות, וואָס צינדען אָן דאָס האַרץ פֿון די כנסת־ישראל מיט הייליגער ליעבע צו דער שכינה, וואָס זענען געווירצט מיט טרייסטווערטער פֿון די נביאים, מיט משלים, קלוגע, שאַרפֿע גלייכווערטליך פֿון די חכמים, מיט אַ קול, מיט אַ ניגון וואָס דערקוויקט, צעגעהט זיך אין אַלע אברים. אין אַזאַ שטעדטיל אַז מען איז זוכה צו זיין אַ פֿאַרנעהם, מסתמא איז עס ניט אומזיסט, מסתמא איז מען גוט, פֿרום און געלערענט, מיט אַלע מעלות.

און רבי חיים האָט די אַלע מעלות אין זיך געהאַט. מען קען זיכער זאָגען, ווען רבי חיים׳ס „פֿאָנדיש״, זיין גאַנץ פֿאַרמעגען ביי זיך אין שטעדטיל וואָלט ערגייץ אַנדערש זיך אָנגעזעהען ווי גאָר נישט, אַקעגען־זישע וואָלט דער איינענער רבי חיים מיט זיינע מעלות אין אַ גרויסער שטאָדט געוואַקסען, געווען פֿיל מאָל גרעסער, נאָך געהויבענער.

נאָך אין די רעכטע יונגע יאָהרען, ווען אַנדערע, נישט קיין יודישע קינדער, טראַכטען ערשט חתונה האָבען איז שוין רבי חיים געוואָרען אַ זיידע און שרה זיין ווייב אַ באָבע למזל. לויט דעם חשבון יאָהרען, גערעכענט צוריק, פֿונ׳ם זיבעטען קינד לעת־עתה ביז דעם עלסטען זוהן, שוין אַ טאַטע, אויף קעסט נאָך דערוויל, האָט רבי חיים החתונה געהאַט, אַ־פּנים, זעהר פֿריה, כמעט נאָך גאָר אַ קינד. עס האָט געהייסען, ווי שרה פֿלעגט ליעב האָבען אָפּט צו דערצעהלען, אַז זי איז נאָך געווען אַ קליין מיידעלע און ער, דער מאַן, אַ קליין יונגעלע, האָט מען זיי פּלוצלים אָפּגעשטעלט אַ חופּה, אין דער בהלה, נישט היינט געדאַכט. נאָר ווען בהלה, וואָס בהלה? — דאָס מאַכט אַ יודען נישט אויס, אַזעלכע אָדער אַזעלכע, אַלץ איינס. ווער קען זיך זיי אַלע אָנגעדיינקען? ! מעגליך אז דאָס איז געשעהען בשעת דער גזרה מען זאָל נעהמען יודישע קינדער פֿאַר רעקרוטען. דענסטמאָל האָבען יודען זיך געקלינגט, אין האַפּעניש אין איילעניש אָפּצושטעלען חופּות ברעקליך קינדער, גאַנץ שכלדיג אַזוי: ווי באַלד אַז דו, שנעק איינער, קענסט זיין אַ זעלנער, קענסט דו דאָך זיין אַ בעל־הבית אַודאי!...

רבי חיים איז געווען, ווי מען זאָגט, אי צו גאָט, אי צו לייט. זיין צייט איז געווען אָפּגעגעבען צו דער פּרנסה, צו תורה און אויך צו שטעדטישע זאַכען. יאָהרענלאַנג האָט ער געהאַלטען די טאַקסע פֿונ׳ם פֿלייש אין דעם שטעדטיל. יאָהרענלאַנג אַוועקגעווען אַ קאַזאָנער רב דאָרט, נישט בעלוינט צו ווערען דערפֿאַר. פֿלעגט אויך זאָגען אומזיסט אַ שיעור גמרא מיט פּוסקים פֿאַר יונגע לייט. זיין הויז איז געווען תמיד פֿול, דער אַריין יענער אַרויס. קיין זאַך האָט זיך נישט געטאָן אָהן איהם, וואו ערגייץ אַ שפּאַרעניש, אַ לאָדעניש איז ער געווען דער פֿערמיטלער. בשעת עפּיס אַ נויט אין כלל־זאַכען פֿלעגט מען אָנקומען צו זיינס אַיין עצה און ווענען אַלסדינג מיט איהם זיך מיישב זיין.

נאָר צו וואָס אַ ים ברייען? איין סצענע דאָ, למשל, וועט זאָגען בעסער פֿון אַלע ווערטער. שאַ!...

וואָס לייענען פֿראָסטע יודען?

(ענדע.)

און ווירקליך, ווען אַ פּראָסטע לאה אָדער בריינע ווייסט ווער איז געוועזען אברהם, משה, דוד, וואָס יודען האָבען געטהון אין מצרים. וואָס זיי האָבען געהערט אויף דעם באַרג סיני און נאָך פֿיעל זאַכען, וואָס אַז אַ יוד ווייסט זיי ניט קען ער קיין יוד ניט זיין,— ווייסט אונזער ליזע אָדער בערטהע אַז מען דאַרף „שפּיעלען אַ ליעבע״, אַז מען דאַרף זוכען מאָדעס און פּוצען זיך איבער די כוחות, אַז די קאָרטענוואָרפֿערין וועט איהר זאָגען דעם אמת, אויב איהר ליעבע וועט אויסגעהאַלטען ווערען, זי ווייסט אפשר אויך אַז מען טאָר ניט לייען אויף אַ פֿולער וואָך און ניט שלאָפֿען אויף הינערשע פֿעדערען. פֿרעגט זי בחרם וואָס איז איהר עלטער עלטער פֿאָטער אברהם, וואָס איז משה רבינו, דוד המלך, און אויב אפילו עס זענען געווען אַזעלכע מענשען אויף דער וועלט.

ניט אַ סך מעהר פֿון איהר ווייסט אויך דער עדלער עלעגאַנטער איגנאַץ אָדער מאָריץ, וואָס איז מהילה נישט מעהר ווי אַ קאָמי אין אַ מאַגאַזין, אָדער אַ „פּאָדמייסטער״ ביי אַ זייגערמאַכער און אופּ׳ן בעסטען אופּ׳ן אַ לעדיגגעהר ביי אַ שיינעם טאַטען.

איין אַנדערער וועט אפשר פֿרעגען, צו וואָס דאַרף אַ פּראָסטער יודישער בחור אָדער אַ פּראָסט יודיש מעדיל האָבען מעהר אַ בעגריף אין דער יודישער געשיכטע ווי אַ פּראָסטער מענש פֿון איין אַנדער פֿאָלק אין דער געשיכטע פֿון זיין נאַציע?

מען קען אָבער אין דעם הינזיכט ניט פֿערגלייכען אַ יודען צו איין אַנדערען. דער וואָס זיצט אויף זיין נאַציאָנאַלען לאַנד, רעדט זיין נאַציאָנאַל־שפּראַך און לעבט זיין אָריגינאַלעס נאַציאָנאַל־לעבען, דער געהער אין גאַנצען צו זיין פֿאָלק, האָטש ער ווייסט ניט זיין געשיכטע. אָבער

א פראָסטער יודישער בחור אדער א פראָסט יודיש מעדיל פון דעם נייעם דור, וואָס דאָס פרומקייט איז ביי זיי אַביסעל אָדער פיעל מעהר ווי א ביסעל אָבגעקיהלט, און בעזיטצען ניט קיין נאַציאָנאַלע איינגנשאַפ־טען ווי לאַנד און שפראַך, אַז זיי האָבען ניט קיין בעגריף פון דער יודישער געשיכטע און קענען ניט דעריבער זיך שטאַרק פיהלען אלס קינדער פון זייער פאָלק—מוזען זיי זיין זעהר שוואַך צוגעבונדען צו זייער פאָלק. און אויב אפילו עס איז יאָ דאָ ביי זיי עפּיס פון א פאָלקס־געפיהל, מוז עס אויך ווערען כמעט צו גאָרנישט דורך דעם גוטען מוסר וואָס זיי לערנען פון די שמאַטע־ביכליך: פעראַכטונג, און אָפט אויך שנאה, צו זייערע עהרליכע נור פראָסטע עלטערען, שעמען זיך מיט יודישע נעמען און מיינען אַז דאָס גאַנצע לעבען בעשטעהט נור אין „ליעבעניש" און אין מאָדעס.

אָט דאָס הייסט וועניגער פון אַ נול — אַ דעפיציט, א שרעק־ליכער דעפיציט. ניט אומזיסט האָט דער פּראָפעסאָר הוואָלסאָן מיט עטליכע יאָהר צוריק געשריבען, אַז ווען ער וואָלט גדאַרפט התונה האָבען, וואָלט ער בעסער גענומען א פראָסטע „צאינה־וראינה" יודענע, איידער א „היינטוועלטיגע מאַמזעל".

ס'איז צייט אַז די יודישע שרייבער, וואָס זענען מעהר מאָראַליש, מעהר געבילדעט און ליעבען מעהר זייער פאָלק, אַלס די געוויסע ראָ־מאַנען־פאַבריקאַנטען, און קענען דערביי אויך שרייבען, זאָלען זיך נעהמען די מיה דורכ'לופטערן דעם שימעל וואָס ליגט אויף אונזערע יונגע פראָסטע לעזער, אַביסעל עדלער מאַכען זייע־רע געפיהלען, פער־יודישען זייערע הערצער און שטעלען ווי אין אַ העכערער מדרגה אי אלס יודען, אי אלס מענשען.

עס פערשטעהט זיך אַז דאָס קען נור זיין דורך איין נייעם אַרט שרייבען מיט נייע ספרים און אַרטיקלען, וועלכע זאָלען גאָר ניט גלייך זיין צו די בבא־מעשיות פון שמ"ר מיט זיין קאָמפּאַניע. אַזעלכע ספרים און אַרטיקלען, קענען ברייגגען פיעל נוטצען אויך אונזערע עלטערע פראָסטע יודען.

ערשטענס דאַרף מען אַרויס געבען פאַר זיי צייטליכע זשורנאַלען, אין וועלכע אַ יודישער פּראָסטער לעזער זאָל געפינען, חוץ נייטיגע פאַר יעדען מענשען וועלטס ידיעות, נאַכריכטען פון דעם יודישען שטאַנד און לעבען, פון זייער ליידען און פריידען אין פערשיעדענע מדינות. גוטע און ריכטיגע בעשרייבונגען פון דעם ווירקליכען לעבען מיט זיינע פאַקטישע ערשיינונגען וועלען ביסליכווייס אויסרעגולירען די מוחות, וואָס זענען פערדאָרבען געוואָרען פון די נאַרישע חלומות און פאַנטאַסטישע עפעקטען מיט פאַלשע מיינונגען, מיט וועלכע די נייע בבא־מעשיות זענען פול, און די נאַכריכטען פונ'ם יודישען לעבען אין אַלע מדינות וועלין פעראינטערעסירען אונזערע לעזער אין דער לאַגע פון זייער פאָלק. ממילא וועלען זיי זיך פרעהען מיט זייער שמחה, זיפצען אויף זייערע צרות, און אַזוי וועלען זיי אנהייבען ליעבען זייער פאָלק אין גאַנצען, פיהלען זיך אַלס קינדער פון איהם, אַלס יודען, און אַנ־טהייל נעהמען אין זיין האָפנונג...

אויך איז זעהר נייטיג צו בעקענען דעם יודישען פראָסטען עולם מיט דער יודישער געשיכטע האָטש אין קליינע מאָסען. די יודישע געשיכטע איז פרעמד אי דעם אַלטען דור, אי דעם נייעם. דער אונ־טערשייד צווישען די ביידע איז נור דער, אַז דער אַלטער פראָסטער דור האָט עטוואָס א טונקעלען בעגריף פון דער יודישער געשיכטע ביז שלמה המלך, ווייסט איינינע נעמען פון די נביאים, האָט געהערט פון דעם ערשטען און דעם צווייטען חורבן, פון גלות שפניא, און דער יונגער פראָסטער דור ווייסט גאָר נישט. אָבער די יודישע געשיכטע איז זעהר וויכטיג פאַר יודען, און זי דאַרף זיין גוט בעקענט ניט נור דעם יונגען דור, נאָר אויך דעם עלטערן דור.

נאָך מיין מיינונג האָט מען גדאַרפט פאַר אונזערן עולם שרייבען אַ יודישע געשיכטע מיט פערשידענע פערמישטע ערצעהלונגען, אַזוי ווי דער ספר „זכרונות לבית דוד", נאָר ניט אָנהויבען פון גלות בבל, אַזוי ווי דער מחבר פון דעם ספר, וואָס האָט איהם געגעבען פאַר אַזעלכע וואָס וויסען שוין די יודישע געשיכטע ביז יענער צייט. נאָר פון יציאת־מצרים. אַזאַ רייהע אַנציהענדע און אינטערעסאַנטע ערצעהלונגען פון אלע צייטען פון אונזער פאָלק, מיט זיינע פיעל ליידען מיט ווייניג פריידען, מיט די טהאַטען פון אונזערע בעריהמטע מענער אין אַלע צייטען, פון אונזערע טויזענדער קדושים מיט זייער העלדישען קדוש־השם, וואָלט זעהר אַנגענעהם געווען פאַר אונזער פּראָסטען פאָלק און געבראַכט איהם אויך פיעל נוטצען.

מען האָט גדאַרפט אויך מיט אַזאַ אַרט פאַרשפרייטען צווישען פראָסטען יודישען עולם, דעם אַלטען און יונגען, גוטע מאָראַלישע זיט־טען (מדות). אמת, דער פראָסטער יודישער עולם, נאָך ביז איצט קען פערגעטערען נור אַזאַ מאָראַל, וועלכען ער שעפּט פון „הייליגע ספרים". דער מנורת־המאור איז ביי איהם טייער און געאַכטעט ניט איבער דעם שיינעם מאָראַל וואָס ער לערנט אונז, נאָר פערקעהרט, ער אַכטעט דעם מאָראַל וויל ער איז געשריעבען אין דעם מנורת־המאור. נאָר מען דאַרף האָפען, אַז בשעת דער פראָסטער עולם, בעזאָנדער פון דעם יונגען דור, וועט וויסען צו שעטצען זיין פאָלק און צו ליעבען עס, וועט ער אויך שעטצען זיין מאָראַל און זיינע גוטע זיטען. אונזער פראָסט פאָלק פון דעם עלטערן דור האָט נאָך געגוג שיינע מעלות אין זיך, וועלכע קענען דיענען זיינע קינדער פאַר אַ ביישפּיעל, אויב זיי, די קינדער, וועלין וויסען צו אַכטען זיי. פערשטעהט זיך, אונזער פאָלק ווי אַלע פעלקער, בעזאָנדערס פערפאָלגטע, האָט חסרונות אויך, נאָר אַז עס וועלען זיין ביי אונז גוטע זשורנאַלען פאַר'ן פראָסטען פאָלק וועט מען קענען אָנווייזען אויך אויף די חסרונות, כדי די קינדער זאָלען זיי פערבעסערען.

גיט נאָר דעם פראָסטען פאָלק גוטע ביכער, ערקלעהרט איהם ווער עס איז דאָס פאָלק ישראל, ווייזט איהם אויף זיין אַרט צווישען אַנדערע נאַציעס, זעהט אויפלעבען אין איהם זיין נאַציאָנאַלע האָפנונג און גיט איהם מוטה און כח צו שטרעבען ער זאָל זיין ווערטה צו טראָגען דעם עביגען היסטאָרישען נאָמען „ישראל" און קומען צו דעם אָרט און דער מדרגה, אויף וועלכע ער איז געשטאַנען אין זיינע בעסטע צייטען, און אין דערזעלבער צייט ניט אָפּצושטעהן פון דער ליכטיגער קולטור, וואָס בעזיצט איצט די בעסטע טהייל פון דער מענשהייט.

מ. ל. ליליענבלום.

קיין באזעל.

(פאָרטזעטצונג.)

אָט אין טיעפען טהאָל אַרומגערינגעלט מיט גערטנער פון אלע זייטען, ליעגט דאָס שטעדטיל אַליין. עס איז נאָך איינגעוויקעלט אין אַ טומאַן, וואָס ציהט זיך נידעריג איבער דער ערד און בעהיט, אַ פנים, איהר שלאָף, וואָס ווערט אַזוי זיס, אַזוי געשמאַק איידער די זון געהט אויף. דאָס שטעדטיל שלאָפט נאָך אויך. נור פון עטליכע קוימענס גאָר אין עק צווישען די גערטנער ציהט זיך אַ שוואַרצער, אַ שווערער רויך, וואָס שלאָגט זיך מיט גרויס מיה דורך דעם טומאַן און ווי אַ גלייכער זייל הויבט זיך אויף צום הימעל.

בעקאַנט איז מיר דאָס שטעדטיל אויך ! אין מיטען, צווישען אַ שיינעם, אַ ליעבליכען בוקעט פון גערטנער, וואו די בוימער בייגען זיך ביז דער ערד, בעהאַנגען מיט פרוכטען, וואָס פאַלען אַראָב מאַסענווייז אויף דער ערד און פוילען דאָרט, אין טיעפען גראָז, ליגט א גרויסער בלאָטיגער פלעק, בעדעקט מיט אַנגעקנייטענער בלאָטע, וואָס איז איבערגעמישט מיט שטרוי מיט היי, פעדערען, מיט קויטה פון פערד, מיט אַלטע שמאַטעס, צערעפּעס. צייטענווייס ליגט דאָרט איינגעקנייטען טיעף א געפּגרטע קאַץ, א הון, א געפּגרטער הונד אפילו. אַרום דעם בלאָטיגען פלעק ציהען זיך שטיבליך מיט קאָמישענע דעכער, מיט ווענד פון לעהם, אויסגעשמירט ווייס, בלוי, געל. אין יעדען שטיבעלע כמעט אַ קלייטעל, אין יעדען קלייטעל פאַר דריי פּיאַטאַקעס סחורה. אַ שטיקעל זייף, א פונט הלב'נע ליכט, אַ שטיקעל זשיוויצע, א שטריקעל, אַ בלעכענע קוואָרט, אַ שטיקעל ווייסע לעהם און כדומה.

שטיל, רוהיג, קיין לעבעדיגע נשמה. אויף דער שוועל זיצט אַ יונג מיידעל מיט א זיס לעכטיג פנים און אַרבייט אַ זאָק, אָדער א יודענע, וואָס האַלט אויף די קניעס א קליין בהור'ל און זוכט איהם אין קאָפּ, בשעת

יענער שרייט אין איין קול אז ער וויל עסען. אַמאָל ווייזט זיך אויף דער שוועל א יוד אין טלית און תפילין מיט א אויסגעצויגען פנים, גיט א קוק אַרויס פֿון אַלע זייטען — און ווערט באַלד פֿערשוואונדען.

אָט דאָרט ביי אַ טהיר שטעהט אַ יודענע און קאַטעוועט אַ יונגעל, וואס וויל ניט געהן אין חדר אריין. „פלוימען האָט זיך איהם פֿערגליסט — שרייעט זי מיט אַ בייז קול אין וועלכען עס הערט זיך טרעהרען — וואו זאָל איך עס דיר נעמען פלוימען, רוצה איינער, דאַנק גאָט אז מען האט א טריקען שטיקעל ברויט, וועה איז די יאהר מיינע!" אויף דעם פלאַטץ דרעהט זיך אַרום עטליכע יודען און קוקען אַרויס. אויף וואָס, ווייסען זיי אַליין ניט.

און דאָרטען אונטער דעם פלאַץ, אין א קרום געסיל, וואָס געהט באַרג אַרויף און באַרג אַראָב, צווישען גריבער און קאַליזשעס, שטעהען צעוואָרפֿען אין אַלע זייטען שטיבליך מיט נאַקעטע דעכער. דא וואוינט דער שוחט, א הויכער, אַ דאַרער יוד מיט פיער טעכטער אויף חתונה צו מאַכען, דער רב, אַ אַלטער אַ צעבראָכענער יוד פֿון א יאָהר זיעבציג, מיט אַ אויסגעדאַרט פנים, שוואַרץ ווי די ערד פֿון הונגער. דא וואוינען אַלע מלמדים, אַלע בעלי־מלאכות. דא געפֿינט זיך די באָד מיט דער מקוה, און טאַקי דאָ נעבען איהר, נעבען דער גרעסטער קאַליזשע, להבדיל, דאס מקום־קדוש, אַ אויסגעקרימטע שטוב מיט אַ איבערגעריסענעם דאַך מיט אויסגעשלאָגענע שויבען; און אין דעם מקום־קדוש זידעלט דער תקיף פֿונ'ס שטעדטיל דעם אַלטען רב יעדען טאָג ביי דעם דאַווענען, און אַז ער ווערט שטאַרק ברוגז, לאָזט ער איהם ניט געבען דאָס וואָכענגעלד, און די אַלטע רביצען מיט די יתומים די אייניקליך בלייבען אָהן מעהל און אָהן פֿלייש אויף שבת. גאָר וואָס מאַכט דאָס אויס, דערפֿאַר איז ער תקיף, אויסגעפֿיהרט זיינס...

און אַזוי ווי דאָס שטעדטיל, אַזוי זענען אַלע שטעדטליך אין דער גאַנצער סביבה. ניין און ניינציג פֿערהונגערטע, דערשלאָגענע, וואָס פלאַגען זיך אויפֿ'ן טוידט פֿאַר יעדען ביסען ברויט און איינער אַ תקיף, ואס טרעט אַלע מיט די פֿיס, ווייל לו הכסף ולו הזהב, און אַלע קוקען אויף איהם באימה וביראה, זאגאר מיט שטאָלץ, קוועלען גאָר אָנזעהענדיג ווי ער פֿאָהרט דורך אויף דער נייער בריטשקע מיט צווייא „קאַטעס" אָדער אז זיי ווערען געוואהר, אז ער האט געקויפֿט דער טאָכטער אַ „פאָרטעפליאַן", גלייך ווי פֿון דעם נחת לעבען זיי...

עם אלהי אברהם! וואָס איז געוואָרען, און וואָס ווערט פֿון דיר מיט יעדען טאָג. אָט דאָס הענגט איבער אונז די ביטערע קללה פֿון דעם לאַנגען גלות! מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה...

וועט דאָס אַמאָל האָבען א ענדע!

דער צוג פֿליהט, פֿליהט, שוין נאָהענט דער גרענעץ. איך האַפּ מיך אַלע מאָל צום דער בוזעם־קעשינע, טאַפּ מיט אַנגסטען צו האב איך דאָס גרינע ביכעלע. וואָס בין איך אָהן דעם. דאָס ביכעלע אָהן מיר האָט נאָך עפּיס א ווערטה, אָבער איך אָהן דעם ביכעלע בין דאָך גאָר כלא היה. וואָס איז, מישטיינס געזאָגט, א זינדיגער מענש אָהן די דאָזיגע זכיות. א שפּין אויף דער וואַנד האָט אויך מעהר ווערטה.

אין וואַגאָן דערווייל, וואו אַלע זענען שוין אַרויסגעקראָכען פֿון זייערע לעכער, פֿון די קאָפּע און זיך צונויפֿגענומען אין איינעם, איז געוואָרען אַ שמיעס וועגען יודען, אַזוי ווי דער סדר־היום פֿאָדערט אין היינטיגע צייטען. איינער מיט א לאנגער זשופּיצע, מיט לאנגע האָר, אַ פנים פֿון די כלי־קדש, דער צווייטער אַ לעהרער פֿון גימנאַזיום, דער דריטער א רייכער פּריץ האָבען זיך אויסגערעדט נעביך זייער ביטער האַרץ איינער פֿאַר דעם אַנדערען, געוויינט רחמים, ווי זיי, פֿינסטערע יתומים נעביך, ליידען פֿון די יודען, אַז עס איז געוועזן, איך זאָג אייך, אַ גאָט'ס רחמנות צו הערען. אַ קלייניגקייט, די יודען! זיי האָבען זיך גענומען אויף אַלע אומות־העולם און ניט אנדערש זיין מוזען זיי עוקר מן השורש זיין, און יענע, נעביך, די שוואַכע גוטהערציגע שעפּעליך, וואָס קענען קיין צוויי ניט צעהלען, האַלטען אין איין ציטערען, אויף אַלע איז געפֿאַלען א שרעק: אָט, אָט קומט דער יוד און מאַכט פֿון זיי א תל־עולם. איך זאָג אייך, אַ פחד פשוט. גאָר איז מען זיך פֿאָרט נישט מעהר ווי אַ בשר־ודם, ווער איך הערענדיג די אַלע זאַכען שטאַרק שטאָלץ. אַ קלייניגקייט, געהערען צו איין פֿאָלק, וואס די גאַנצע וועלט האַלט פֿאַר איהם אין איין ציטערניש! נאָר וואָס פֿאַר אַ נאַראָנים יודען זענען, הלעבין. האָבען אַזאַ שרעקליכע מאַכט, וואָס צו איהר איז גאָר קיין גלייכען ניט דאָ, און דערביי לאָזען זיך שפּייען אין פנים, טרעטען מיט די פֿיס פֿון יעדער נידעריגסטער בריה; אָדער, א שטייגער, האָבענדיג אַזאַ מאכט איבער דער גאַנצער וועלט, ווי דערלאָזט מען עפּיס אַז די בידנע שעפּעליך נעביך, וואָס ווייסען נור גאָט און ציצית, זאָלען, פֿערשטעהט זיך אַלס פֿון גוטסקייט, פֿון באַרימהערציגקייט, קוילען, פֿערברענען, אויסוואַרגען, דערטרענקען הונדערטער טויזענדער יודען. צי גאָר איין אַנדער קשיא: שטייטש, טפּשים וואָס איהר זענט, אָט האָט איהר „פֿערהאַפּט" די גאַנצע וועלט, נישט איבערגעלאָזט קיינעם גאָר נישט, עסט זיך האָטש איינמאָל אין אייער לעבען זאַט אָן. וואָס געהט איהר עס אַרום כסדר טויט הונגעריג, מיט אויסגעצויגענע פנימ'ער, מיט בלוי פֿערדאַרטע ליפּען, און אַז אייערע קינדערליך שרייען אין אַיין קול: עסען, ענטפֿערט איהר זיי מיט אַ ביטערען קרעכץ, אָדער גאָר מיט אַ קלאַפּ. אָט שטעהען גערטנער אָפּגעשיט מיט פֿרוכטען, האַלב פֿון זיי שיטען זיך אָב אויף דער ערד און פֿאַלען אין גראָז, און אַז יעקע'לע אדער יצחק'ל צעוויינט זיך און בייט עטליכע פלוימען אין הדר אריין, נעהמט די מאַמע און שלאָגט איהם מכות־רצח, און לאָזט צו איהם אוים דאָס גאַנצע ביטער האַרץ. שטייטש, טפּשה איינע, געה און נעהם וואָס דיין האַרץ גליסט. סיידען דו ווייסט גאָר נישט פֿון דיין שרעקליכער מאַכט? ווייסט איהר וואָס זי וועט אייך ענטפֿערען? „די בידנע שעפּעליך וועלען מיר ברעכען ריק און לענד..." וואָס אַ נאַרישע יודענע קען זיך איינרעדען...

II.

האַלב צעהן קומען מיר צו דער גרענעץ. דאָ שטעהט מען אָב פֿערציג מינוטען, אַלס מחמת דעם אייגענעם טעם פֿון קשה עלי פרידתכם. כבקרת רועה עדרו, אַזוי ווי אַ פאַסטוך קוקט איבער די טשערעדע, מעביר צאנו תחת שבטו, פֿיהרט דורך די שעפּעליך אונטער דער רוט, און אַלעס ווערט פֿערשריעבען אין ספר־הזכרונות, מען זאָל וויסען ווי ביסטו דאָ ערגעץ שעפּעלע, אָדער דו קוהעלע, איהר זאָלט זיך חלילה ערגעץ ניט פֿערבלאָנזען, צווישען שונאים, זיך אויסלערגען זייערע זיסע מדות: ווערען עזות־פנימ'ער, צעלאָזט, ניט וועלען הערען איין עלטערן, האָבען פֿאַר יעדען דרך־ארץ א. ד. ג.

דער וואקזאַל, איין אַלטער, אַ שמוציגער, אַ פֿינסטערער, איז פֿול מיט יודען, ווייבער און קינדער פֿונ'ם שטעדטיל. אין אלע ווינקעליך שטעהן רעדליך. איינער דערצעהלט עפּיס און די איבריגע הערען, ניט ווייל עס אינטערעסירט זיי אַזוי שטאַרק, נאָר ווייל זיי ווייסען ניט, א פנים, וואָס צו טהון. דאָס זעהט מען אַרויס אין זייערע אַראָבגעלאָזטע קעפּ, פֿערלייגטע הענד און האַלב צוגעמאכטע אויגען. אַ טהייל דרעהען זיך אַרום נעבען די רעדליך, אָדער בלאָנזען אַרום פֿון איין רעדיל צום אַנדערען, שטעלען זיך אָב אַ ווייליע און בלאָנזען ווייטער, אַזוי ווי אַ שטאַרק הונגעריגע קוה, וואָס דרעהט זיך איבער דעם מאַרק־פּלאַץ, שטעלט זיך אָב נעבען אַיין ליידיגען וואָגען, נעבען אַנדערען, צעשפּרייט די נאָזלעכער און דרעהט זיך נעביך ווייטער; אַ טהייל לויפֿען הין און הער אין די לאַנגע שמאָלע פֿערהושכטע קאָרידאָרען, גלייך ווי שטאַרק בעשעפֿטיגט, די לאַנגע קאַפּאָטעס צעלאָזט, די פאות באָמבלען זיך אין אַלע זייטען, די פּאַנטאָפֿעל קלאָפּען און פּליעסקען, און פֿון איין עק ביז דעם אַנדערען פֿליהען איבער הילכדיגע קולות: „ביירעל לייב", יעדעס וואָרט צעצויגען מיט אַ וויינענדיגען נוסח. בעגעגנען זיי אַ „רוסישען" שטעלט מען זיך באַלד אָב: צי זוכט ער ניט עפּיס, צי דאַרף ער ניט עפּיס, און איהר מעגט שווערען ביי וואָס איהר ווילט, אַז איהר זוכט גאָר נישט און דאַרפֿט גאָר נישט, וועט ער אייך טאַקי בפירוש ניט גלויבען און ניט אַזוי גיך וועט ער פֿון אייך אָבטרעטען. איהם שטעלט זיך שוין פֿאָר צוויי אדער גאנצע דריי קרייצער [1]) פֿערדינסט; פֿאַר די

[1]) דריי קרייצער זענען עטוואס ווייניגער פֿון $2\frac{1}{2}$ קאפּ.

דריי קרייצער קויפט ער איין זעמעלע [1] און לויפט מיט איהם טאקי באלד אהיים. ווארום די גאליציאנער יודען, מוזט איהר וויסען, זענען נאך אויך ביז אהער ניט געפאלען אויפ'ן שכל בענוצען זייער „שרעקליכע מאכט" האטש איין מאל זאט זיך אנצועסען, און חאטש זיי האבען „פערהאפט" ווי דער שטייגער איז פון יודען, גאנץ גאליציען, „אויפגעגעסען" די גאנצע פוילישע שליאכטע, געהט דער גרעסטער טהייל פון זיי כסדר ארום הונגעריג מיט אפענע מיילער און שמעקען די לופט, ווי די בהמות נעביך אויף דעם אויסגעדארטען, אויסגעברענטען פעלד אז עס געהט א לאנגע צייט קיין רעגען ניט. א פנים „שליאכטע" איז זעהר א פאסקודנע מאכל אין זאט קען מען פון דערפון ניט ווערען: עס קען נור פארפאסקידנען דעם מאגען. ביי די גאליציאנער יודען אין די אויגען זענען די „רוסישע" יודען שוין די גליקליכע, עס הייסט די רייכע. שטעלט אייך איצט שוין פאר, ווי גליקליך און רייך זיי אליין זענען. א קרייצער איז ביי זיי גאר א גרויסע מטבע, און פאר צעהן וועט א גאליציאנער יוד אדער א יודענע לויפען אין עק וועלט. גלייך ווי ביי די יודען אין דער ליטע, איז ביי זיי קיין שום ארבייט ניט שווער, ניט מיאוס, אבי פערדינען אויף דעם שטיקעל ברויט. פאר פינפציג קרייצער א טאג ארבייטען אויך ווייבער, מיידליך און קינדער פון צוועלף און פון דרייצעהן יאהר, אפט אין דער פינסטער, אין פערדומפטער לופט. נאר פאבריקען איז זעהר ווייניג אין גאליציען, בעזונדער אזעלכע וואס געהערען צו יודען: און דאס פערשטעהט מען אליין, אז א פוילישער שליאכטיטש וועט א יודען קיין ארבייט ניט געבען. עס געפונט זיך אויך גענוג יודישע שליאכטיטשעס, וואס געבען יודען קיין ארבייט ניט. אזעלכע נידריגע בריות זענען אויך אונז גוט בעקאנט. ביי אונז זענען זיי אויך צו גענוג. דאס זענען אויסווארפען, וואס קיין פאלק אויף דער וועלט, ווי נידריג עס שטעהט, האט עס ניט, א חוץ אונז יודען. א יוד, וועלכער פערטרייבט א מענשען, וואס וויל פערדינען ברויט פאר די קינדערליך, דערפאר וואס ער איז א יוד! און ווען, אין וואס פאר א צייט! ווען די פוילישע שליאכטע האט זיך גענעהמען מיט אלע מיטלען אויף די יודען, רייסט ביי זיי ארויס דאס שטיקעל ברויט פון דעם מויל, פערטרייבט זיי פון אלע פרנסות, נעהמט ביי זיי צו אלע מיטלען צום לעבען, פיהרט אקעגען זיי א מלחמה, אזוי ווי אקעגען ווילדע חיות, אהן רחמנות אהן א שום מענשליכען געפיהל. גלייך ווי אבגעמאכט אויסצוראמען אלע יודען. און אין אזא צייט געפינען זיך יודען וואס פעריאגען אויך דעם יודען פון דעם שטיקעל ברויט, העלפען דער שליאכטע פערהונגערען זייערע ברידער. און די ערד טראגט איבער א זעלכע נפשות! דערפאר די וואס גיבען שוין א יודען ארבייט, זעהען צו בעקומען דעם שכר פאר דער גרויסער מצוה טאקי באלד אויף דער וועלט, און דערום צאהלען זיי איהם ווייניגער, ווערליג זיי צאהלען אנדערע. און וואס קען נעביך דער יודישער ארבייטער טהון, וואהין געהן? ער שעצט זיך נאך גליקליך אז ער קען עפעס פערדינען. הונדערטער טויזענדער געפינען זיך דאס' אויך ניט. אין גאליציען רעכענט מען ביז אכט הונדערט טויזענד יודען, און פון זיי העכער האלב האבען ניט מיט וואס א טאג איבערצוקומען. יא, די שליאכטע האט אויסגעפיהרט, האט מנצח געווען די געבינדענע, דערשלאגענע יודען! אין גאליציען געפינען זיך ביז א האלבען מיליאן יודען, וואס געהען ארום אין די הייזער, פשוטע בעטלער, וואס שלעפען זיך ארום פון איין ארט אין דעם אנדערען, מיט די ווייבער נעביך מיט די קינדערליך, וואס געהען אויס פון הונגער.

שישי ושמחי בת אדום! טאנ'ץ, פרעה זיך שליאכטע! זינגט לויב־ליעדער, זייט מקטיר קטרת, קסיאנדזען, יעזואיטען, וואס ארבייטען אין איינעם מיט דער שליאכטע אין זייער מלחמה געגען די יודען, אלס לשם־שמים, פערשטעהט זיך נור פון גאטס וועגען, און פון גרויס ליבשאפט צו אלע זיינע בעשעפעניש, צו אלע גלייך אפילו צו דעם שונא. יא, פרעהט אייך. א קלייניגקייט אזוי פיעל מעשים טובים: פינף־הונדערט טויזענד יודען געלאזט געהן אין די הייזער! ווי גרויס דער שכר אייערער איז! אשריכם וטוב חלקכם, אזוי וואהל איז צו אייך, און אזוי וואהל איז צו אייערע נשמות, וואס האט מען דא צו רעדען. עולם־הבא האט איהר שוין גענוג, דאכט זיך. נאר ניין, איהר זענט נאך ניט צופריעדען, עס איז אייך נאך ווייניג. „למען ציון לא אחשה", האט איהר א פנים געגעבען א נדר. די דריי הונדערט טויזענד יודען, וואס געהען נאך ניט אין די הייזער, לאזען אייך ניט רוהען. אין־המצוה נקראת אלא על מי שגמרה, — די מצוה רעכענט זיך נור אויף דעם וואס ענדיגט זי, ווילען זיי טאקי במהרה בימיהם דערלעבען דעם נחת צו זעהן אלע יודען זאלען שוין זיין בעטלערס, און דערום עוד ידם נטויה — די מלחמה הערט ניט אויף, פערקעהרט, זי ווערט מיט יעדען טאג שרעקליכער און אהנערבארימדיגער. און אזוי ווי עס דארף צו זיין אין א מלחמה און נאך אין א מלחמה לשם־שמים, בענוצט מען אלע מיטלען. עפיס א קלייניגקייט שליחי מצוה! זיי מעגען דאך אלעס טהון. טהוען זיי טאקי. — אין אלע צייטען און אין אלע לענדער איז די שנאה צו די יודען, גלייך מיט דער שנאה צו אלע אנדערע פעלקער און מענשען וואס האבען ניט דעם זעלבען גלויבען דהיינו צו מאהאמעדאנער, געגאנגען פון אויבען אראב, דאס הייסט די דאזיגע שנאה אין פאלקס הארי'ן האבען איינגעפלאנצט די העכערע קלאסען, דעם פאלק'ס פיהרער און לעהרער. דאס פאלק אליין איז געווען תמיד כמעט נור ווי א כלי, וואס האלט אין זיך איין און גיבט פון זיך ארויס, נאר דאס וואס אנדערע האבען אין איהר אריינגעלייגט. אין דריבער טאקי איז עס געוועזען ביי אנדערע כחומר ביד היוצר, יעדער האט דערפון געמאכט וואס זיין האר'ץ האט געגליסט, עס זאל איהם קענען בעסער דיענען. יעצט געהט פאר דאס נעמליכע. דער חלוק איז נור אין דעם, וואס היינטיגע צייטען איז פאראנען אסך מעהר לעהרער און פיהרער. אין פריהערדיגע צייט זענען פאלקסלעהרער געוועזען די גייסטליכע, נור כמעט זיי האבען געווירקט אויף דעם פאלק, פון זיי האט ער בעקומען אלע זיינע מיינונגען, געדאנקען, געפיהלען אפילו. זיי האבען איהם געלערנט, וואס מע דארף ליעב האבען, וואס מע דארף פיינד האבען, וואס מען דארף האלטען פאר גוטס און וואס פאר שלעכטס און דעסטגלייכען. אין אונזער צייט זענען נאך צוגעקומען די שולען, אויך א מין הומר ביד היוצר, וואו מען מאכט אויך פון די קינדערליך נעביך, וואס יענער בעדארף; די צייטונגען, וואס יעדער יונגעל, יעדער עזות־פנים, יעדע נידריגע בריה האט דאס מעגליכקייט צו דרשנען פאר טויזענדער און אמאל פאר צעהנער־און־הונדערטער־טויזענדער טפשים, וואס זענען זיכער אז אלעס, וואס שטעהט אויף דעם בלאט, איז תורת־אמת און גלויבען אין אלעמען, וואס די מיני בריות ריידען זיי איין.

מיט די אלע און נאך פיל אנדערע מיטלען ארבייט מען אין גאליציען איינצופלאנצען א פייערדיגע שנאה צו די יודען. אין די קאטאלישע קאסטיאלען, דרשנען די קסיאנדזען פאר דעם פאלק מיט פייער, אז זיין גאנצער אומגליק, זיין ביטער ארומקייט איז נור פון די יודען, און נאך אזעלכע זאכען; דאס אייגענע הערען די קינדער אין די שולען פון זייערע לעהרער, דאס זעלבע לעזט איעדער ביי א גלעזעל בראנפען אדער ביער אין די צייטונגען און אזוי איז די שנאה צו די יודען געווארען א מצות־עשה וואס איז א חיוב פאר יעדען, בפרט נאך פאר א חרש שוטה וקטן.

עס איז א מערקווירדיגע זאך מיט דער פוילישער שליאכטע! דאכט זיך אין א סך, גאר אין א סך זאכען וואלט זי בעדארפט פיהלען את נפש הגר... נאר אין דער הינזיכט קענען זיי זאגען: מכל מלמדי לא השכלתי, די אלע חמשים ומאתים מכות האבען זיי ניט אויס געלערנט פיהלען דעם שוואכענס וועהטיגען, און דארט וואו זיי זענען די שטארקערע, טרעטען זי מיט די פיס אלע שוואכע, רויבען ביי זיי אלע מענשליכע רעכט, דערשטיקען אלע נאציאנאל־געפיהלען ביי אנדערע, א שטייגער ביי די אונגליקליכע רוטענען, וועלכע זיי בעהאנדלען אין א סך הינזיכטען ניט בעסער ווי די יודען. אומגליקליך זענען די וואס לײדען, וואס דארפען ליגען אונטער די פיס ביי אנדערע. נאר טויזענד מאל אומגליקליכער זענען די וואס אלע צרות, אלע ליידען זענען פאר זיי איבערגעגאנגען אומזיסט, האבען זיי ניט געמאכט וױיכער, מענשליכער צו אנדערע, זיי ניט אויסגעלערנט דעם פסוק: וגר לא תלחץ,

[1] א ווייס ברייטעל.

ואתם ידעתם את נפש הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים *). פאַר אַזעלכע אומגליקליכע איז ניט דאַ קיין שום מיטעל, קיין שום האָפנונג.

(פאָרזעטצונג קומט.) בן־עמי.

שטרעמונגען אין יודענטום.

(פאָרטראַג געהאַלטען 25 יאנואר אין וויען.)

פון

ד"ר מאקס נאָרדוי.

אָפטמאָל הערען מיר די שאלה: „וואָס וויל דער ציוניזם?" מיר האָבען דאַרויף נור איין תשובה: „ער וויל פאַר די יודען, וואָס זענען צעזייעט און צעשפּרייט אויף דער גאַנצער וועלט, וואָס קענען נישט און ווילען זיך נישט פערמישען מיט זייערע שכנים און ווילען ווייטער בלייבען יודען, און ליידען דערפאַר ווייל זיי זענען יודען, אַט פאַר די יודען, וויל דער ציוניזם גרינדען אַ רעכטליך־געזיכערטע היים אין ארץ־ישראל, וואו זיי זאָלען קענען לעבען פאַר זיך און זייער אומה ווי עס בעדאַרף צו זיין". אויף דער תשובה איז אָפטמאָל דאַ ווידער אַ קשיא: „די ראשי־קהל, די רבנים און אַנדערע כלי־קדש ווילען פון אייך נישט וויסען; די רייכע גרויסע יודען האַלטען מיט אייך מלחמה און אפילו צווישען די אָרומע זעהען מיר נאָך נישט, אַז עס זאָלען אַ סך מיט אייך האַלטען, אם כן, אַז ס'איז יאָ אַזוי, וואו זענען דאָס די ציוניסטישע יודען, וואָס איהר ארבייט אייגענטליך פון זייערט וועגען?"

„פאַר וועלכע יודען מיר אַרבייטען אייגענטליך?" דאָס איז אַ האַרבע שאלה, וואָס נישט איינמאָל מוזען מיר זי זיך אַליין פרעגען. אַ ענטפער האָבען מיר אַבער וואָס טרייסט און בערוהיגט אונז: „מיר אַרבייטען פאַר אונז אַליין!" מיר האָבען אַ אידעאַל וואָס מיר ארבייטען פאַר איהם מיט אַלע כוחות און זענען שטאָלץ אויף איהם. מיר ווילען אַז אונזער פאָלק זאָל שוין אַמאָל אויפהערען צו ליידען און אַנהייבען פאַר זיך אַליין צו זאָרגען. צי וועט אונז דאָס געלינגען — ווער קען וויסען; לעת־עתה פיהלען מיר שוין איצט אַז עס הייבט אָן ליכטיג צו ווערען; מיר זעהען ווי דער מאָרגענשטערן פון אונזער צוקונפט שיינט שוין פון הימעל אַראָפ און מיר הייבען זיך אַליין אָן צו אַכטען און צו שעצען, און ווי מענשען וואָס אַכטען און שעצען זיך אַליין פיהלען מיר אין זיך די קראַפט און דאָס רעכט, די פעראַכטונג פון אַנדערע — אויב ס'איז נאָך דאַ אַזעלכע וואָס מיינען אַז מען קען עמיצען פער־אַכטען ווייל ער זאָגט אָפען און פריי אַז ער איז ציוניסט — צו האַלטען פאַר אַ פשוט'ע נאַרישקייט און צו לאַכען דאַריבער. דער כבוד ביי זיך אַליין, אין אונזערע אייגענע אויגען, דאָס זיטליכע בעפרידיגונג שטעלט אונז צו אַזאַ נחת־רוח, וואָס אונזערע געגנער זענען עס גאָר נישט אין שטאַנד צו פיהלען, און דאַריבער קלערען זיי אויס אַלע מעגליכע סבות פון נידריגע, קנעכטישע געפיהלען וואָס זיי אַליין טראָגען זיי אין זיך און זיי מיינען אַז דאָס מאַכט אונז פאַר ציוניסטען.

גרויסע לייט פון אַנדערע אומות, וואָס וואָלטען אונז געקענט ניצליך זיין, ווייסען גאָר נישט אָדער כמעט גאָר נישט וואָס ביי אונז יודען טהוט זיך. די איינציגע יודען וואָס זיי קענען, זענען די גרויסע, די רייכע וואָס שטופּען זיך צו זיי אַרויף אויבען אָן. דעם יודישען מיליאָנער האַלט דער קריסט פאַר דאָס בעסטע און פיינסטע פונ'ם יודישען פאָלק, והראיה יודען אַליין וועהלען דאָך נור די דאָזיגע רייכע פאַר ראשי־קהל; מן הסתמא איז קיין בעסערס נישט דאַ ביי יודען. אַז עס מאַכט זיך אַמאָל, אַ פּאָליטיקער, אַ אַריסטאָקראַט, אַ אָפיציער אָדער אַ פראָפעסאָר פרעגט אַזאַ יודישען מיליאָנער: „זאָג נור, איך בעט דיך, וואָס איז דאָס אַזוינס ציוניזם?" ענטפערט ער מיט אַרויף־ציהען די אַקסעל אָדער מיט אַ געלעכטער: „עט שטותים, וואָס האָבען אויסגעטראַכט פּוסטע שרייבערליך, וואָס ווילען אַז מען זאָל פון זי רעדען." עפּיס אַ הדוש וואָס מען מיינט פון דרויסען אַז די יודישע מיליאָנערען האָבען רעכט? נישט תמיד קענען מיר זיך אויסטענה'ן איבער די פאַלשע מיינונג וואָס אונזערע גרויסע לייט מאַכען פון אונז.

די יודישע מיליאָנערען — עס פערשטעהט זיך אַז אַ קליינע צאָהל פון זיי מאַכען אַ אויסנאַהמע — האָבען, זאָג איך, קיין שום רעכט נישט צו רעדען אין דעם נאָמען פונ'ם יודישען פאָלק, ווייל זיי האָבען מיט איהם קיין שום שייכות נישט. וואָס זיי זאָגען איבער ציוניזם איז זייער אייגענע סברה, די פערזענליכע מיינונג פון זיי אַליין און זייער גלייכען. אַז ז י י אַ ל י י ן זענען נישט קיין ציוניסטען — פערשטעהען מיר גוט, דאָס עשירות פערשאַפט זיי אַלע תענוגים וואָס מען קען פאַר געלד בעקומען, און פאַר געלד בעקומט מען היינטיגע צייטען אַלסדינג. וואָס טויג זיי דער ציוניזם? אפשר זייער פרנסה פערבעסערען? זיי האָבען ברוך־השם גאַנץ גענוג פרנסה. ער וועט זיי אפשר געבען אַ היסטאָרישען, זיטליכען אידעאַל? זיי דאַרפען אַלסדינג נאָר נישט קיין אידעאַלען; זאָג זיי דאָס וואָרט „אידעאַל" וועלען זיי מאַכען פון דיר חוזק. ער וועט זיי אפשר אָפּהיטען פון פערפאָלגונג און זידלערייען? אַזוינע זאַכען האַרען זיי גאָר נישט ווייל זיי ליידען נישט דערפון. פאַר זיי, פאַר די העכערע לייט איז גאָר קיין אַנטיסעמיטיזם נישט דאָ; זיי בעקומען נור אָרדען, אַדעל־טיטולען און אויסצייכנונגען מיט די גרעסטע כבודים. זיי געהערען שוין צו דער אריסטאָקראַטיע און דער קריסט־ליכער אַריסטאָקראַט האָט פאַר זיי דרך־ארץ; אַ יודישער מיליאָנער איז אַ לעבעדיגע ציפער אויף צוויי פיס און פאַר ציפערן האָט יעדער רע־אַליסט רעשפּעקט. אין געלדזאַכען הערט אויף, זאָגט מען, די געמיטליכ־קייט, אַבער אויך דער ראַסען־אונטערשייד. (בראַוואָ)

נאָך מעהר! דער קריסטליכער אַריסטאָקראַט, ער מעג זיין ווי אַ גרויסער אַנטיסעמיט, האָט נישט פיינד דעם יודישען מיליאָנער און האַלט איהם פאַר זיינס גלייכען, היינט דאַרף ער זיין טובה צו אַ שטעלע אין ערגיץ אַ באַנק, מאָרגען וויל ער זיין טאָכטער מיט דעם גרויסען נדן. פערשטעהט זיך אַז ווער ס'האָט שטעלען אין באַנקען צו געבען אָדער אַ טאָכטער מיט אַ מיליאָן נדן איז אַ בעסערער מענש ווי דער אָרומער הויזירער מיט'ן פּאַק אויף די פּלייצעס. וואָרום ווען נישט, וואָלט דאָך געווען אַ בושה אין זיין אַריסטאָקראַטיש פנים און אַ וועהטיג אין זיין אַנטי־סעמיטיש הערץ צו האָבען אַ יוד פאַר אַ פריינד אָדער גאָר פאַר אַ שוועהר (בראַוואָ). טאַקי נור אַ רעמישער קיסר האָט גיקענט זאָגען אויף יודיש געלד: „non olet" עס האָט נישט קיין ריח, האָטש עס קומט פון אַ יודען. אַ פשוטער אדעליגער נעמט יודיש געלד ווי ס'איז. דער גרויסער אַריסטאָקראַט וואָס וויל יודיש געלד, מיינט ער מוז דאָס יודישע געלד רייניגען און פיהרען דעם בעל־הבית פון דעם געלד אין באַד און אָפּ־וואַשען פונ'ם פלעק וואָס זיין פאָלק האָט.

דאַריבער, מיין איך, מעג מען דעם יודישען מיליאָנער וואָס לייקענט אַז ס'איז גאָר נישט דאָ קיין אַנטיסעמיטיזם, גלויבען אַז ער מיינט עס ערענסט; ער איז דערפון איבערצייגט, וואָרום ער פיהלט איהם נישט. ווען אַנדערע יודען פיהלען יאָ ערגיץ אַנטיסעמיטיזם, דאַרויף איז דאַ א י י ן עצה: ווערען מיליאָנערען און באַראָנען וועלען זיי אויפהערען צו פיהלען (בראַוואָ).

די עצה איז נישט שלעכט, קען גאָר זיין אפשר בעסער ווי דער ציוניזם. נאָר נישט יעדער קען דאָס מיטעל אַנווענדען, און אָפטמאָל העלפט דאָס אויך גאָר נישט.

אין מערב פון איירופּאַ האָט דאָס יודענטהום אָנגעהויבען ביסלעכ־וויז אָפּשטאַרבען, האָטש פון מזרח איז יעדעס מאָל צו געקומען פריש יודען, דאַגעגען האָבען די גרויסע שוין געהאַט אַ מיטעל: נישט אַריינ־לאָזען. דאָס האָבען זיי געקענט גאַנץ לייכט ביי די רעגירונגען דורכ־זעצען און האָבען געקענט האָפען אַז מען וועט ביי זיי באַלד קיין יוד נישט מעהר זעהן און זיי וועלען באַלד דאָס יודישע אומגליק פּטור ווערען. אַי וואָס אַנטיסעמיטען לאָזען נישט צו, זיך פערמישען מיט יודען — די יודישע גרויסע לייט זענען גאָר מבטל דעם אַנטיסעמיטיזם און אָט באַלד וועט ער גאָר פערשווינדען. אָט דעם קלוגען פּלאַן זייערען האָט דער ציוניזם צערשטערט. פאַר אויסלענדישע יודען קען מען די טויערען פערשליסען אָבער נישט פאַר געדאַנקען. וואו דער

---

*) א פרעמדען זאלט איהר ניט־דריקען: איהר ווייסט דאך דעם גר'ס נשמה, ווארום איהר זענט געוועזען פרעמדע אין לאנד מצרים.

ציוניסטישער רעיון קומט, דאָרט וויל דאָס יודענטום נישט מעהר אויסשטאַרבען, דאָרט הייבט עס אָן יונג און שטאַרק צו ווערען אפילו אָהן דעם צופלוס פון אויסלענדישע יודען. און מען זעהט אז ס׳ איז דאָ און מען דערקענט די יודישע מיליאָנערען אויך אַז זיי זענען יודען, מען הערט זיי אויף צו גלויבען, אַז זיי זענען אריער ניט סעמיטען אַזוי גוט ווי די אַנדערע, און ס׳ הייבט אָן צו ווערען אַביסל פריקרע....

אין דעם ליגט דאָס גרויסע פערברעכען פונ׳ם ציוניזם. די יודישע מיליאָנערען האָבען אונטערגעזעגט דאָס ברעט, אויף וועלכען זיי זענען געשטאַנען מיט זייערע יודישע ברידער, קאָם קאָם עס האַלט זיך נאָך אויף א האר, פלוצלינג קומט דער ציוניזם און שרייט אויף א הויך קול:

„ס׳ איז דאָ איין יודענטהום! מיר זענען אַ בעזונדערע ראַסע! אמת ס׳ איז פערהאַן שלעכטע יודען, אָבער זיי זענען אויך נאָך יודען. דאָס איז אמת אונזער שמערץ, אָבער מיר קענען עס נישט ענדערען.״ נישט ווילענדיג שטעהען מיר ציוניסטען אונזערע מיליאָנערען אין וועג, זיי זאָלען נישט קענען אונטערגעהען אין דעם גרויסען שטראָם וואָס זיי האָבען געמיינט ער וועט באַלד פערפלייצען זייער ביסעל יודישקייט. דער ציוניזם אָבער לאָזט עס נישט צו; ער לאָזט נישט פעריאָהרט ווערען דאָס אַלטע רעכט אויף דער ירושה פון אברהם אבינו וואָס ער האָט איבערגעלאָזט זיינע קינדס קינדער אויף עביגע דורות. ווי אַזוי זאָל דאָס דעם יודישען מיליאָנער, וואָס האָט די מציאה שוין לאַנג געוואָלט אוועקוואַרפען, נישט פערדריסען?

איך זעה אָבער נאָך איין סבה, פאַר וואָס אַזוי פיעל רייכע יודען זענען געגנער פון ציוניזם. ווי שטאָלץ און איינגעבילדעט זיי זענען אויף זייער עשירות, האָבען זיי דאָך נאָך בירושה אַביסעל פחד. זיי קענען נישט פיעל יודישע היסטאָריע, נאָר זיי האָבען געהערט עפיס קלינגען פון ענגלאַנד, פראַנקרייך, שפאַניען, אַז דאָרט זענען אויך א מאָל געווען יודישע מיליאָנערען וואָס האָבען אויך געוואָהנט אין שענע פאַלאַצען אַזוי גוט ווי זיי און דער נאָך האָט מען פון זיי געשניטען שטיקער און זיי זענען נאָך גליקליך געווען אַז זיי האָבען געקענט ענטלויפען ווי אָרומע בעטלער אהין וואו זייערע אייניקליך זעהט מען אַצונד, אין די שמוציגע געסליך פון רומעניען און פוילען. טרויריגע געדאַנקען קומען זיי אין קאָפ און זיי קלערען ביי זיך: „וואָס וועט זיין אַז אפילו אזאַ מאַרמאָר־פאַלאַץ מיט שטאָלענע שלעסער וועט מיין עשירות נישט אָפהיטען, אַז איין אידעם א גראַף און אַ אָפיציער דערצו וועט אויך נישט קענען מיך מציל זיין?״ דער געדאַנקען איז פינסטער און ביטער. נאָר זיי קלערען עס נור ביי זיך, זאָגען עס אָבער נישט ארויס. אזוי ווי די מאָרגענלענדישע מלכים בעצאָהלען זיי מיט פולע הענד זייערע שטערנזעהער אַז זיי זאָלען גוט פותר־חלום זיין. דאָס בייזע האַרץ לאָזען זיי אויס צו די ציוניסטען, וועלכע זאָגען דייטליך אַרויס אַלסדינג וואָס זיי האָבען מורא עס אויף די ליפען צו ברייגען, וועלכע ווייזען זיי אויף די וואַנד פון זייערע פראַכטפאָלע סאַלאָנס די פייעריגע ווערטער „מנא, מנא תקל ופרסין״.

אָ דאָס איז דער סוד, פאַר וואָס די רייכע יודען זענען געגען דעם ציוניזם. דעם אַנטיסעמיטיזם פון היינט פיהלען זיי נישט, פאַר דעם וואָס די צוקונפט קען בריינגען פערשליעסען זיי די אויגען אָדער זיי האָפען, אַז ביז דאַמאַלס וועלען זיי שוין קיין יודען נישט זיין. זיי געהערען זיך נישט אָן מיט דעם יודישען פאָלק און זענען אין איין כעס אויף די ציוניסטען וואָס ווילען אַז אַלע קינדער פון אברהם זאָלען זיך ווידער פעראייניגען. זיי מיינען אַז דער אַנטיסעמיטיזם וועט פון זיך אַליין אויפהערען אזוי באַלד דער לעצטער יוד אין מערב וועט זיך שמד׳ן און קיין נייע יודען פון מזרח וועט נישט צוקומען. זיי זאָגען אַז מיר רייצען אויף די אַנטיסעמיטען ווייל מיר זאָגען: „אַזוי באַלד ס׳איז נור ערגיץ וואו דאָ יודען אָהן רעכט און שוטי׳ן, איז נישט נור דאָרט נאָר איבעראַל דאָ אַנטיסעמיטיזם און אַזוי לאַנג דער אַנטיסמיטיזם לעבט, העלפט נישט ווענינגסטענס פאַר די ערשטע דורות, אפילו דער שמד״.

און אפילו די דאָזיגע רייכע יודען וואָס עס לאָזט זיך נישט אויף זיי זאָגען, אַז זיי ווילען ענטלויפען פון יודענטום, וואָס אין זייער האַרץ ברענט נאָך באמת איין יודישער פונק — פאַר וואָס זענען זיי געגנער פון דעם ציוניזם? דער תירוץ איז גאָר פשוט, מענשליך; מיר קענען עס פערשטעהען און העכסטענס דעריבער לאַכען. דער ציוניזם פערלאַנגט אַרבייטען, אַנשטרענגען זיך, און פאַר וואָס זאָלען זיי זיך אַנשטרענגען? דאָס איז פאַר זיי גאַנץ איבעריג. דער ציוניזם לאָזט זיי נישט דענקען ווייטער אַזוי ווי ביז אַצונד, און דאָס לאָזט זיך אַ רייכער מאַן וואָס וויל זיך רוהיג און צופרידען לעבען נישט געפעלען. מיר האָבען צו זיי אַ טענה, אַז אונזערע ברידער אין מזרח ליידען שטאַרק, יאָ, פאַר וואָס זאָלען זיי דען נישט ליידען ווי זיי האבען תמיד געליטען אַבי זייערע ברידער אין מערב זאָלען רוה האָבען און נישט געשטערט ווערען פון דעם ציוניזם? דו אָרומע רייכע פיהלען גאָר נישט וואָס פאַר אַ אייגענשאַפט פון כאַראַקטער עס ליגט אין זייער בענעהמען. זיי ליידען פון דער ירושה־קראַנקהייט וואָס אונזער פאָלק האָט זיך אין גלות ערוואָרבען, פון שנאָרעריי. זיי די גרויסע מיליאָנערען, פערלאַנגען אַז דאָס אָרומע פאַלק וואָס ליידעט הונגער אין מזרח זאָל זיי אַ נדבה שענקען, די אייגענע רוה. זיי, די גבירים אדירים, בעטלען ביי דעם אביון שבאֶביונים: „שענק מיר מיין רוה, איך זאָל קענען הנאה האָבען פון מיינע רענטען, ווי באַלד דו וועסט אויפגעבען דיין האָפנונג!״ דער אָרומער יוד האָט, ווי מיר וויסען, אַ גוט האַרץ. נור אָבער דאַס מאָל מוז ער דעם קבצן מיט דער צדקה־פושקע לאָזען אַוועקגעהען, נישט אַריינוואַרפען די נדבה וואָס זיינע מיליאָנערען פערלאַנגען פון איהם: זיין גאולה.

אויך די פראָטעסטראַבינער זענען אונזערע געגנער. זאָל איך אויך רעדען אַ פאָר ווערטער וועגען זיי?

מהיכא תיתא! איך וויל מיך אויך מיט זיי אַביסעל בעשעפטיגען. דאָס, וואָס זיי, די קהל־שמשים, זאָגען, האָט פונקט דעמזעלבען ווערטה ווי דאָס וואָס זיי זאָגען נישט. זייער בעדייטונג פאַר׳ן יודענטום איז נישט מעהר ווי אַ נול. (בראַוואָ) לעהרער און פיהרער פון דעם פאָלק האָבען זיי שוין לאַנג אויפגעהערט צו זיין.

דער אויפגעקלערטער יוד מאַכט פון זיי הוזק, דעם אמת פרומען יוד זענען זיי ווי אַ שפין אין די אויגען. צי גלויבען זיי אַליין אין עטוואָס אויסער אָן דעם געהאַלט, וואָס זיי בעקומען, ווייס איך נישט. איך בין דאָס גאָר נישט אויסען, ווייל ס׳ איז נישט מיין זאַך. נאָר אַז זיי האָבען נישט פערשטאַנען אין זייערע קהלות דעם גלויבען צו דערהאַלטען, דאָס בעווייזט איין קוק אין די ליידיגע טעמפלען, וואו מען מוז דינגען מענשען אויף מנין יעדען טאָג. (בראַוואָ) אין דעם יודישען המון־עם האָבען זיי נישט געקענט דערהאַלטען די קענטעניס פון דער העברעאישער שפראַך, יודישער געשיכטע, יודישע זיטען און מנהגים, אַזוי אַז ער שטעהט גאַנץ ווייט פון יודענטום. די רייכע יודען, וואָס געבען זיי דאָס אַמט און געהאַלט, ווייזען עס אַרויס וויפיעל דאָס יודענטום האָט אַ ווערטה וואָס די פראָטעסטראַבינער פערטרעטען עס, און שמד׳ען זיך אַליין אָדער זייערע קינדער. אַצונד ווילען זיי זיך צוהנפ׳נען ביי די רייכע און שרייען אין דעם נאָמען פון יודישער רעליגיאָן קעגען דעם ציוניזם. גרעסערע מומחים ווי איך האָבען שוין פערטיידיגט די יודישע רעליגיאָן פון די דאָזיגע היטער און בעשיצער. איך אַלס יודישער פריידענקער קען נור בעהויפטען: די שנאה געגען די עהרליכסטע און טיפסטע פאָלקסבעוועגונג האָט ביז איצט געפעהלט אין דעם כאַראַקטערבילד פון די פראָטעסטראַבינער. איצט איז דאָס בילד גאַנץ און פאָלקאָם. דערפאַר דאַרפען מיר זיי זיין דאַנקבאַר.

אויך דאָס טאָרען מיר נישט לייקענען, אַז יודישע אַרבייטער ווילען אויך נישט דעם ציוניזם. אַ טהייל פון זיי לויפען מיט גרויס התלהבות, צו׳ם סאָציאַליזם. נור ז י י מוזען מיר אויפקלערען, כדי זיי זאָלען אונז גוט פערשטעהען וואָס מיר ווילען. זיי זאָגען אַז דורך דעם סוציאַליזם וועלען זיך אַלע מענשען אָהן אַ אונטערשיעד פערברידערען. דערווייל אָבער, הערט פון דעסטוועגען דער קריסטליכער סוציאַליסט נישט אויף, קריסט צו זיין; פאַר וואָס זשע זאָלען זיך די יודישע שעמען מיט זייער יודישען פאָלק, אין דער צייט ווען אַלע אַנדערע זאָגען שטאָלץ אַז זיי זענען פראַנצויזען, דייטשען, ענגלענדער, אמעריקאַנער.

דער יודישער פּראָלעטאַריער (בעזיצלאָזער אַרבייטער) האָט דאָפּעלט צו ליידען ווי דער קריסטליכער. דער קריסט גיבט איהם קיין אַרבייט נישט און דער יוד וויל אויך נישט אויפנעהמען איינעם פון די אהינו־בני־ישראל וואָס ארבייט נישט שבת און האָט אַ ביסעל שכל אין קאָפּ. זאָלען זיי דאָ זייער מאַטעריעלעם אונטערסטע פּערטרעטען און זיך פּעראייניגען ווי ס'איז זיי ערלויבט פון די לאַנדעסגעזעצע. דער ציוניזם וועט זיי דערביי נישט שטערען. אפילו דעם אידעאַל פון צוקונפט וואָס זיי זיכען אין דעם סוציאַליזם קענען זיי אויך אין ציוניזם געפונען, ווייל דאָס וואָס דער סוציאַליזם זעהט עס אין חלום פאַר העט שפּעטערע צייטען, דאָס האָט דאָס יודענטום אין זיין היסטאָריע. בכבוד האַלטען יעדען איינציגען מענשען אָהן אונטערשיעד פון זיין שטאַנד און פּראָפעסיאָן, גליך אָפּשעצען דעם ווערט פון אַרבייט, אנערקענען דאָס רעכט פון יעדען איינציגען מענשען — דאָס אַלעס זענען אַלטע יודישע אידעאַלען וואָס דער ציוניזם וויל זיי אויפ'ס ניי בעלעבען. ווער שעצט העכער דעם ווערטה פון אַ מענשען ווי דאָס יודענטום וואָס, האָט צום ערשטען געפּיהלט אַז דאָס גאַנצע פאָלק זענען גלייכע קינדער ביי גאָט, אַז אַלע זענען איין עם־קדושים? ווער האָט בעסער פערשטאַנען דעם בעגריף פון גלייכהייט ווי דאָס יודישע פאָלק, וואָס האָט געהאַט שמיטה און יובל, וואָס האָט דעם וועלכער האָט דוקא השק געהאַט צו בלייבען אַ קנעכט דורכגעבויערט דאָס אויער? ווער האָט מעהר ליעב שווערע עהרליכע אַרבייט ווי דאָס יודישע פאָלק, וואָס זיינע גרעסטע חכמים און תנאים זענען געווען בעלי־מלאכה, זיך דורך אַרבייט פערדינט אויף ברויט און געלערנט תורה לשמה?

די רעפאָרמאַציאָן איז אַ מאָל געקומען האָבען יודען געמיינט זיי זענען שוין געהאָלפען, דערנאָך די פראַנצעזישע רעוואָלוציאָן, דערנאָך דאָס יאָהר 1848. איבעראַל האָבען זיי מיטגעהאָלפען און האָבען אַ שרעקליכען טעות געהאַט. און ווען די סוציאַליסטישע ישועה קומט וועלען זיי איבערראַשט זיין אויך דעמאָלט צו געפונען זייער אַלטען בעקאַנטען, דעם אַנטיסעמיטיזם. עס וועט זיי גאָר נישט העלפען וואָס מארקס און לאסאַל זענען געווען יודען. די לעהרער פון סוציאַליזם מאַכען אפשר קיין אונטערשיעד נישט, אָבער די פּראַקטישע פיהרער וועלען אודאי שפּעטער צו'ם שכל קומען, אַז אַלע מענשען זענען טאַקי גלייך, נור נישט קיין יודען. (בראַוואָ).

יודען אין ארץ־ישראל.

I.

די לאַגע פון די יודישע קאָלאָניעס און קאָלאָניסטען אין ארץ־ישראל אינטערעסירט געוויס יעדען יודען, וואָס האָט נור אַ שטיקעל יודיש האַרץ, און דעריבער איז גאָר איבריג אַלע הקדמות אויף אויסצוויזען ווי וויט דער ענין איז וויכטיג. ווער וויל נישט וויסען וואָס מאַכען זיינע ברידער וואָס בעאַרבייטען די ל י ע ב ע הייליגע ערד? נאָר כדי אונזערע לעזער זאָלען האָבען אַ קלאָרען פאָרשטעלונג פון דער גאַנצער לאַגע, רעכען איך פאַר נייטיג, איידער איך וועל נעהמען בעשרייבען דאָס לעבען אין די קאָלאָניעס, געבען אַ קורצען איבערבליק איבער דעם מצב פון יודען אין טירקיי בכלל און ארץ־ישראל בפרט.

אין דער צייט, וואָס פיעל פון אונזערע מצוות און מנהגים קומען אויס ביי'ם אייראָפּייער אין די אויגען פרעמד, און ווי ער איז טאָלעראַנט אין יעדער זאַך, קוקט ער אויף זיי צייטענווייס קרום, און דער פרומער יוד אפילו, מאַכט זיך אויך, אַז ער שעמט זיך מיט זיי פאַר פ ר ע מ ד ע אין די אויגען, — געפינט נישט דער מהמדאַנער ביי יודען איין מצוה, איין צערעמאָניע וואָס ער זאָל זיך איבער דעם לוסטיג מאַכען, אָדער עס זאָל איהם אויסקומען עפּיס ווילד. ווען אַ זוהן ווערט געבוירען, זעלבסטפערשטענדליך אַז מע מוז איהם מכניס בבריתו של אברהם־אבינו זיין, ווען — צו 8 טאָג אָדער 8 יאָהר, דאָס איז שוין אַ נעבען־פראַגע, אָבער זעלבסטפערשטענדליך אַז אַ „ישראל“ אדער א „יהוד“ קען מכניס בבריתו של אברהם אבינו זיין אפילו אַ מהמדאַנער, מען האַלט דאָס נאָך אַ מאָל פאַר אַ שטיק סגולה אויך *). דעסטגלייכען פלייש דאַרף מען עסען פון אַ שוחט, און דער שוחט מעג זיין אַ מהמדאנער אָדער אַ יוד, דער עיקר איז ער זאָל זיין אַ בן־אברהם זעלבסטפערשטענדליך אַז אַ קוך דאַרף זיין אַ כשר'ע. דערפון קומט אַרויס: אַז אין טירקיי איז אונזער רעליגיע ניט נור געדולדעט, נאָר זי ווערט גערעכענט ווי איינע פון די ה ו י פ ט־ר ע ל י ג י אָ נ ע ן פון לאַנד, ווי אַ רעליגיאָן וואָס איז גאַנץ אויף איהר פלאַץ. דעריבער איז דער „חכם־באַשי“ (רב־הכולל) אין סטאַמבול גערעכענט ווי צום ביישפּיעל דער אַרמענישער פּאַטריאַרך, דאָס הייסט ער ווערט בעטראַכט ווי אַ פאָרשטעהער פון א פ אָ ל ק און אַ ר ע ל י ג י א ן וואָס האָט פאָלקאָמענע בירגער־רעכט. איך בעטהאָנע דאָס וואָרט פ אָ ל ק, ווייל אין טירקיי ווערט ניט געפאָדערט ווי אין אַנדער'ע לענדער אז די יודען זאָלען זיך רעכענען „טירקים בני דת־משה“, הס ושלום! „בני ישראל“ אדער יהודים ווערען גערעכענט, ווי „בני ישראל“, דאָס הייסט אַ פאָלק וואָס האָט זיך זיין גלויבען נאָר זיי זענען גוטע טירקישע אונטערטאַנער. עס איז ניטאָ איינער זאָל זיי בעשולדיגען, אַז זיי זענען חלילה שלעכטע אונטערטאַנער, זייער ערגעבענטליכקייט און זייער טרייהייט איז זעהר גוט בעוויסט דער רעגירונג. און זי וויס עס ג ו ט צו שעצען, און ניט נור דער חכם־באַשי ווערט אויפגענומען אויף די סולטאַנישע „סאַלום־עליכם“ (סולטאַנישע וויזיטען) און ניט נור וואָס מע בעגעהט זיך מיט איהם ווי מיט אַ אמת'ען פאָרשטעהער פונם פאָלק, נאָ פיעל יודען פערנעהמען זעהר הויכע רעגיערונגס־פּאָסטען, אין אַ גאַנצע רייע פון יודישע פּאשאַס (גענעראַלען) קען מען צעהלען אין קאָנסטאַנטינאָפאָל און אין אַנדערע ערטער. — אין סאַלאָניק (דאָס איז זעהר אַ גרויסע פּאָרטאָווע שטאָדט, וואו עס געפונען זיך ביז 40,000 יודען), איז דאָס ר ו ב די טאַמאַזשנע שבת פערמאַכט, ווייל דאָס רוב בעאַמטע דאָרט זענען יודען, און דער טירקישער יודישער בעאַמטע שעצט זעהר זיין רעליגיאָן און וויס ווי הויך צו האַלטען דעם דגל פון זיין אמונה. — אין יעדער וואַליאַט (גענעראַל־גובנאַטערסטוואָ) געפינט זיך אַ חכם־באַשי, אונטער וועלכען עס שטעהען די חכמים אין די קלענערע שטעדט, ער ווידער איז אָבהענגיג פון חכם־באַשי אין סטאַמבול.

דער חכם־באַשי איז אַזוי ווי אין רוסלאַנד אַ דוכאָוונער און קאַזיאָנער רב צוזאַמען. עס איז דאָ צווישען די חכם־באַשעס אמת'ע גדולים און גאונים, איינער פון זיי איז דער ירושלים'ער חכם־באַשי, וועלכער איז זעהר געשעצט ביי דער רעגירונג. ביי זיין טהיר שטעהט אַ „קאָוואַס“ (אַזוי ווי ביי די קאָנסלען), וועלכער טראָגט אַ שפּאַניע מיט אַ אָניפאָרם און אַ לאַנגען זילבערנעם שטעקען.

לויט געזעטץ איז ניטאָ איין זאַך (אויסער זעלנער) וואָס דער יוד, וועלכער איז אַ א מ ת ' ע ר טירקעשער אונטערטאַנער, זאָל עס ניט טאָרען. און אפילו זיין אַ זעלנער איז יודען ניט פערבאָטען אויס ה א ס, נאָר עס איז דאָ אין קאָראַן איין אַלטער חוק, אַז אַ „הויאַר“ אָדער „כופר“ (אפיקורס) טאָר נישט געהן אין קריג צוזאַמען מיט די מושלמים (מהמדאַנער). אַ יוד ווערט אמת ניט אָנגערופען „הויאַר“ אָדער „כופר“, ווארום ווען ער וואָלט זיין גערעכענט פאַר אַזעלכען וואָלט מען נישט טאָרען עסען ביי איהם, אַדער עסען פון זיין שחיטה, און ווי באַלד מע עסט איז אַ סימן אַז ער איז נ י ט קיין „הויאַר“ און נ י ט קיין „כופר“, נאָר ווי באַלד אַז קריסטען טאָרען נישט דינען אין דער ארמיע, וויל מען שוין פאַר יודען קיין אויסשלוס ניט מאַכען, אָבער ניט אין דער סטראָיעוואַ־אַרמיע דינען ז ע ה ר פ י ע ל יודען און פערנעהמען גרויסע פּאָסטען. — מיט איינעם וואָרט: די יודען אין טירקיי האָבען אַלע רעכטע, און עס איז שוין 400 יאָהר זינד זיי זענען פון שפּאַניען אין טירקיי געקומען (לויט פורמאַן פון באַיאַזאַד דעם II טען) האָט נאָך ניט איין וואָלקען פערפינסטערט דעם קלאָרען הימעל פון אונזערע דאָרטיגע ברידער, און אַז גענויסע יודענפיינד ווילען מאַכען עפּיס אַ צרה אויף יודען און טראַכטען אויס אַ מין „עלילת־דם“, שטעהט שטענדיג די רעגירונג צו פערהיטען די יודען.

---

*) אז ביי א טירק אדער אראבער שטארבען די קינדער האלט ער פאר א סגולה אז דער מוהל זאל זיין א יוד.

אמת, אונזערע ברידער זענען דארטען ניט זעהר רייך, ניט זעהר געבילדעט, נור דאס איז ניט ווייל די רעגירונג דריקט זיי, ניין! נאר ווייל גאַנץ טירקיי שטעהט נאך ניט ווינציג הינטער. די טירקען זענען געוויס קלוג און איידיל, נאר זיי זענען דאך זעהר שלעכטע עקאנמיסטען, דאס הייסט: זיי פערשטעהען ניט צו פיהרען זייער ווירטשאַפט, און חאטש דאס לאנד פאַר זיך איז זעהר א רייכע, אַ פרוכטבארע און האט אין זיך פיעל מינעראלען און מעטאלען, איז דאך די קאזנא זעהר ארום. — די קליינע בעאמטע בעקומען זעהר א קליינעם געהאלט, און ניט אין דער צייט, דעריבער זענען פיעל פון זיי געצווינגען צו נעהמען באקשיש (מתנות). די איינגקייט אין דער קאזנאַ לאזט אויך ניט גוט ענטוויקלען די שולען. איצט איז אפילו דא פיעל פאלקס־שולען, גימנאַזיעס, און זאגאר אוניווערזיטעטען, אבער די אלע פיהלען מאַנגעל, און דאס האלט אָפּ די ענטוויקלונג, און דעריבער זענען די יודען אויך ניט שטארק געבילדעט. פון דעסטוועגען קען מען ניט זאגען אז זיי זענען אונוויסענד, און אין די שטעדטישע שולען, גימנאזיעס, אוניווערזיטעטען, זענען דא פיעל יודען, און מע נעהמט זיי אָן אהן אַ שום בעשרענקונג, און אז זיי ענדיגען זייער סטודיום איז פאַר זיי אַלע טויערען אָפען, און קענען זיך פערדינען דעם גרעסטען טשין. — קורץ: די יודען אין טירקיי לויט דעם אלגעמיינעם צושטאנד פונ׳ם לאַנד — לעבען גאַנץ זיכער און רוהיג.

דאס נעמליכע איז אין ארץ־ישראל: די ספרדים (שפאניאלען) אויך די אשכנזים די א מ ת ׳ע ט י ר ק י ש ע אונטערטאנער האבען אלע רעכטע. אין דמשק (די הויפטשטאדט פון סוריער וואליאַט) געפונען זיך איינינע גרויסע בעאַמטע יודען, ווי צום ביישפיעל ה׳ עד״ש דער סעקרעטער פון דמשק׳ער וואלי (גענעראל־גוברנאַטאָר), אָדער אַגראָנאם לעווי, דער רעגירונגס הויפטאַגראנאם אין סוריען און ארץ־ישראל. די אמת׳ע טירקישע אונטערטאנער מעגען קויפען לאנד, בעשעפטיגען זיך מיט ערד, פאַבריקען און זא ווייטער, און קיינמאל איז נאך ניט פאר־געקומען מען זאל יודישע רעכטע פערקורצען אדער בעשרענקען.

עס איז אמת, אַז איצט לאזט מען קיין יודען און סוריא און פאלעסטינא ניט אַריין, אַבער דאס איז אַליין פ ר ע מ ד ע, אבער טיר־קישע אונטערטאנער מעגען אריין. די פרעמדע יודען לאזט מען ניט אריין, ניט ווייל זיי זענען י ו ד ע ן נאַר ווייל זיי זענען פ ר ע מ ד ע. די גזרה איז אַרויס נאך אין 82 יאהר ווייל די טירקיי האט זיך דאמאַלס זעהר דערשראָקען פאַר איין מאַסען־איינוואנדערונג פון פ ר ע מ ד ע א ו נ ט ע ר ט אַ נ ע ר. איך בין זיכער אַז ווען ניט קיין יודען נאַר אנדערע פרעמדע אונטערטאַנער וועלען אַריינקומען אין פאלעסטינא אָדער אין סוריא אין גרויסע מאַסען אויף בעזעטצען זיך דארט אַלס ערדאַרבייטער, וועט דאס געוויס די רעגירונג נישט צולאזען. יעדער יוד וואס זיין קאנסול ערלויבט איהם ווערען אַ טירקישער אונטערטאַנער, ווערט גלייך אויפגענומען און ער האט דאמאַלס אַלע רעכט—אויסער איינינע פריי־וועלעגען, וועלכע עס קען נור האבען א טירקעשער אונטערטאנער דריטען דור.

אין ארץ ישראל געפונען זיך איצט בערך 60,000 יודען, די גרעסטע טהייל געפינט זיך אין די שטעדט, צום ביישפיעל: אין ירושלים צעהלט מען בערך 30,000 נפשות, און נאך אַ ערך 18,000 איז אין די איבריגע שטעדט. איבערהויפט געפונען זיי זיך אין צפת, חברון, טבריא, חיפה, און ערך 12,000 נפשות געפונען זיך אין די קאלאָניעס און אין יפו (יפו ווערט גערעכענט צום נייען ישוב). צווישען די שטעדטישע איינוואהנער געפונען זיך: קויפלייטע, נאַר דאס רוב פון די שטאדט־לייט זענען בעלי־מלאכות, פיעל זענען טאגליינער, לאסט־טרעגער, און דעסטגלייכען. אין ירושלים קען מען יעדער פריה־מארגען זעהן ווי צעהנדליגער יודען געהען אַרויס צו דער אַרבייט, נאך די קאסטיומען זעהט מען אַז זיי זענען פון פערשידענע לענדער, עס געפינט זיך צווישען זיי: תימנים, מאראָקאַנער, קאווקאַזער, פוילישע, עסטרייכישע; די אלע געהן שווער אַרבייטען ביי געביידעס פאר 30 אדער 35 קאפיקעס אַ טאג. אין צפת איז דאַ הינדערטער יודען וואס זענען ברייט צו טהון כל עבודת פרך נור צו פערדינען אַ שטיקעל טרוקענם ברויט. עס איז דאַ צווישען זיי מוקערען דאס הייסט אייזעל־טרייבער וואס פיהרען אויף אייזלען משא פון צפת קיין יפו און קיין ירושלים, ווען איהר וועט זיי בעגעגנען אין וועג וועט איהר מיינען אז זיי זענען אַראבער, נור שבת קענט איהר זיי זעהן מיט שטראַמליך אין שול און מיט אַ גמרא אדער איין אנדער ספר אין די הענד. — מיט איינעם ווארט: פיעל פון די שטעדטישע איינוואהנער אַרבייטען, פראָדוצירען, נאר עס איז דאַ אויך אַ רעכטער טהייל וואס האלט נור ביים לערנען. און דער אמת, אין היינטיגע צייטען ווען פיעל בתי־מדרשים, אפילו אין אזאַ מקום־תורה ווי ליטא, זענען כמעט ליידיג, היינגט דער קיום־התורה פיעל אָב פון ארץ־ישראל׳דיגע יודען.

פערשטעהט זיך, די יוגענד דאַרף בעקומען אַ גוטע ערציהונג, דאַרף קענען אַלע נייטיגע ידיעות וואס אַ מענטש דאַרף וויסען אויף דער וועלט. דאַפיר ווערט איצט זעהר פיעל גערעדט אין ארץ־ישראל, און אין די שטעדט און די קאלאָניעס איז דאַ בתי־ספר, נאר איבער זיי וועל איך רעדען אין אַ בעזונדער ארטיקעל.

די מאַטריאלע לאגע איז אין די שטעדט ניט גוט, ווייל דער מסחר איז נאך ניט ענטוויקעלט, קיין פאַבריקען — אויסער איינינע קליינע — איז כמעט ניטאַ, דעריבער האָבען די בעלי־מלאכות ווינציג אַרבייט און געפונען זיך זעהר אין א שלעכטער לאגע. יעדער פון זיי וואלט געוויס געוואַלט ווערען א קאלאניסט, האבען א אייגענע שטיקעלע נחלה, וואו ער זאל קענען ביי זיך אליין אַרבייטען. דאס נעמליכע ווילען איצט הונדערטע פון די ירושלים׳ער און צפת׳ער יונגע לייט, וואס זענען אפילו ניט קיין בעלי־מלאכות. ביי זעהר פיעל פון זיי איז היינט א קאלאניסט צו ווערען דער ה ע כ ס ט ע ר א י ד ע א ל. פונ׳ם אלטען התנגדות צו׳ם נייען ישוב איז שוין כמעט קיין זכר נישטא, כמעט אַלע וויסען און פערשטעהען שוין ווי ווייט ס׳איז גוט און נוטציג פאַר׳ן כלל און פאַר׳ן פרט בעאַרבייטען מיט אייגענע הענד די ערד אין ארץ־ישראל.

ברזילי.

מיין ליעד.

איך בין אַ חזן אָהן אַ עמוד
כמעט שוין גאנצע צוואנציג יאהר.
דאך קלינגען מיינע תפלות תמיד
און כ׳האב דערצו אַ שענעם כאר.

אַ גרויסען כאר פון אַלע סארטען
פון אַלע שטימען אויף דער וועלט:
מיליאנען פייגעליך אין גארטען,
מיליאנען קווייטעליך אין פעלד.

דער ווינשטאק איז מיט מיר מתפלל
אויף טל־ומטר אין דער צייט,
די וועלדער זאגען מיט מיר הלל;
עס קלינגט און זינגט פון יעדער זייט.

דער שטורם העלפט מיר בלאזען תקיעות –
ער האט אַ שופר גאר א פראכט –
און הערען ממש איז אַ חיות
זיין בלאזען אין איין אסיען־נאכט;

מיר זינגט די זון מכלכל־חיים,
הושענות שלאגט דער ווינד ביי׳ם טייך...
און מיט אַ ניגון גאר אַ נייעם
וויל איך די ליעדער זינגען אייך.

מיין הערץ איז אָבער ווי אין רינגען
געפאסט, און ווייגען ציהט עס מיך;
מיט וואס איך הויב ניט אָן צו זינגען
מיט „מן־המצר" ענדיג איך...

ש. פרוג.

אַ בריעף צו דעם רעדאַקטער.

ליעבער חבר!

וואָס פאַר אַ נוטצען עס קען ברענגען דעם פֿאָלק אַ בלאַט אין זשאַרגאָנישער שפּראַך? נאָך מיין מיינונג — זעהר אַ גרויסען.

ס'איז אַ מאָל געוועזען אַ צייט, נאָך אין יענע קינדערשע יאָהרען, ווען איך האָב מיך נאָך געפֿיהלט אַזוי גליקליך און נישט געוואוסט, וואָס פאַר אַ סכנה, ווי שווער און ווי ביטער דאָס איז, אַ יוד צו זיין. דאַמאָלס, אין יענע גליקליכע קינדערשע יאָהרען, איך בין עס פֿאַר אייך מודה ומתודה, האָב איך די זשאַרגאָנישע שפּראַך פֿיינד געהאַט ווי אַ שפּין. זי האָט מיר אויסגעזעהן עפּיס ווילד און משונה, איך האָב זי פשוט נישט פֿערשטאַנען. און היינט! היינט לעז איך מיט גרויס תענוג פֿערשידענע זשאַרגאָנישע זאַכען וואָס קימען מיר צו דער האַנד. מיר דאַכט זיך, אַז די דאָזיגע שריפֿטען זענען אַ אמת'ר און לעבענדיגער אויסדרוק פֿון אַלעס וואָס אונזער פֿאָלק פֿיהלט און דענקט, דער תּמצית פֿון דעם העכסטען און דעם טיפֿסטען אין דער יודישער פֿאָלקסזעעלע; און שוין אַ סך מאָל האָב איך מיך געפּריוּוט איבערזעטצען שירים פֿונ'ם זשאַרגאָן אויף ריין־דייטש, כדי אַנדערע זאָלען אויך געוואָהר ווערען, וואָס פֿאַר אַ שיינעם גראָסאַרטיגען אינהאַלט זיי האָבען, חאָטש פֿון אויסענווייניג האָבען זיי אַ משונה צורה, וואָס מע רופֿט זי אָן זשאַרגאָן.

דער גרעסטער רוב פֿון אונזערע ברידער רעדט און פֿערשטעהט זשאַרגאָן, און טאַקי נור זשאַרגאָן. און אַז מיר ווילען צו זיי רעדען, אַזוי אַז זיי זאָלען אונז אין גאַנצען פֿערשטעהן, מוזען מיר צו זיי רעדען אין זשאַרגאָן. אָ דאָ קומט איהר און גיבט זיי אַ זשאַרגאָניש בלאַט! אין מיינע אויגען איז דאָס די גרעסטע טהאַט פֿון בילדונג און קולטור. אונזערע ברידער האָבען נאָך אַ סך, זעהר אַ סך צו ערפֿאַהרען און צו לערנען און אפשר טאַקי נאָך אַ סך צו פֿערגעסען, ווי באַלד זיי ווילען נור האָבען אַ קיום צווישען די אומות־העולם און זייער נאָמען און כבוד דערהאַלטען. דער זשאַרגאָנישער שרייבער וועט זיי דאָס זאָגען און צו פֿערשטעהן געבען אויף זייער אייגען לשון און וועט אָפֿטמאָל מיט אַ י י ן איינציגען זאַטץ אָדער אַ י י ן איינציג וואָרט זיך אפשר בעסער פֿערשטענדליך מאַכען און אויפ'ן פֿאָלק טויזענד מאָל מעהר ווירקען, וויפֿיל אַנדערע פֿון די גרעסטע און טיכטיגסטע שריפֿטשטעלער מיט זייערע בעסטע אַרטיקעל אין אַנדערע שפּראַכען, וואָס דער המון־עם פֿערשטעהט זיי ווייניג אָדער גאָר נישט. אַלעס וואָס געהט פֿאַר היינ־טיגע צייט אין דער גרויסער וועלט און וואָס דער מענשליכער גייסט בעשעפֿטיגט זיך דערמיט, דאָס אַלסדינג קען מען דעם יודישען פֿאָלק אַם בעסטען מודיע זיין אין דער זשאַרגאָנישער שפּראַך.

און נאָך אַ זאַך. איך וויל עס צו פֿערשטעהן געבען דורך אַ משל. קליינע קינדער, וואָס גלויבען נאָך אַלסדינג, דערצעהלט מען פֿערשי־דענע וואונדערליכע מעשיות. און אַז מיר ווערען גרויס, מיר מעגען זיין ווי קלוג, דערמאַנען מיר זיך, מיט אַ אַנגענעהם געפֿיהל פֿון לאַכען אין די שיינע קינדערשע מעשיות און טאַקי ערשט דאַמאָלס פֿערשטע־הען מיר אָפֿטמאָל דען טיפֿען געדאַנק, וואָס איז פֿערבאָרגען אין אַ זעלכער שיינער מעשה, וואָס האָט אַ מאָל אונזער קינדעריש האַרץ דערפֿרייט. איך דערמאַן מיך פונקט אַצונד אָן אַ מעשה פֿון אַ וואונדער שיינעם בן־מלך אָדער אַ בת־מלך, וואָס איז דורך אַ פֿיינדליכער מאַכט, ווי אַ שטייגער כשוף־מאַכערס וכדומה, איבער געקערט געוואָרען אויף אַ אָרום און מבוזה בעשעפֿעניש און איז פֿערשאָלטען געוואָרען, אַז ער זאָל אויס דעם איבערגעקערעניש נור קענען אויסגעלייזט ווערען דורך געטרייער ליעבע, וואָס איז שטאַרקער אפילו פֿונ'ם טויט, און צוריק ווערען אַזוי ווי פֿריהר אַ רייכער שיינער פּרינץ אָדער פּרינצעסען, אָדער נאָך רייכער און שענער ווי פֿריהר. מיט אַ זאַ מין קללה, דאַכט זיך מיר, איז אויך מיין פֿאָלק פֿערשאָלטען געוואָרען. מען האָט איהם כשוף געטהון; ער איז געוואָרען אַ מין מאוס'ע בריה, אָרום און מבוזה ווי דער ערגסטער בעטלער, ער רעדט עפּיס אַ מין לשון, וואָס אַנדערע עקעלט דערפֿון; אין דעם לשון לאַכט ער און וויינט ער, דיכטעט ער און דריקט זיך אויס איבער אַלסדינג, וואָס זיין האַרץ פֿיהלט און זיין מוח קלערט. נור אָבער אַצונד אַז דיא געטרייע ליעבע קומט הייבט דאָס העסליכע לשון זיינס אָן ווערען אַ ביסעל שענער, קלינגט אַ ביסעל זיסער און ווערט וואָס אַ מאָל מעהר פֿערשטענדליכער, ביז עס וועט אַ מאָל דער טאָג קומען, וואָס דער מאוסער מלבוש וועט אַראָפּפֿאַלען פֿונ'ם קערפּער און דאָס משונה'דיגע פֿון דעם לשון, און דער שיינער בן־מלך וועט זיין שענער ווי ער איז אַ מאָהל געוועזען און זיין לשון וועט קלינגען זיסער ווי פֿריהר.

דאָס איז עס, איך מיין דעם תענוג פֿון דעם שענעם און דעם געפֿיהל פֿון געטליכען וואָס אַלעס שענע האָט אין זיך, דאָס קען און זאָל אַ בלאַט אין דער פֿאָלקסשפּראַכע פֿאַר אונזער פֿאָלק ברענגען. און אויב אייער בלאַט וועט ערפֿילען דיא ביידע אויפֿגאַבען, פֿון קולטורע (בילדונג) און עסטעטיקע (דאָס שעהנע), וועט עס זיכער האָבען אַ עקסיסטענץ־בערעכטיגונג, און וועט האָבען אַ חלק אין דער גרויסער בעוועגונג וואָס וויל אונזער פֿאָלק קולטורעל און עסטעטיש דער־העבען, כדי עס זאָל סיי פֿהיזיש סיי גייסטיג בעפֿרייט ווערען, איך מיין דערמיט דעם — צ י ו נ י ז מ ו ס!

אייער פֿריינד

ד"ר ש. ווערנער

ווען 27 יענער 1899. רעדאַקטער דער „וועלט".

נייע ביכער.

יודישע קינדער אַ בילד פֿונ'ם יודישען לעבען פֿון אלי אביון. צוויי העפֿטען. פֿערלאַג עזרא. ברדיטשוב תרנ"ט.

זעהר אַ נוטצליך פֿעלד האָט זיך אויסגעקליבען דער פֿערלאַג "עזרא" צו בעאַרבייטען. שוין לאַנג האָט יעדער אמת'ער פֿאָלקספֿריינד געפֿיהלט ווי ווייט עס פֿעהלען אויף פּראָסט יודיש רעכטע ספרים צו'ם לעזען און ווי ווייט ס'איז נייטיג אַ בעזונדער פֿערלאַג אויף אַרויסצוגעבען נוטצליכע ביכער פֿאַר'ן פֿאָלק. די העברעאישע לעזער האָבען די לעצטע יאָהרען צוויי פֿערלאַגען „אחיאסף" און „תושיה", וואָס דריקען פֿאַר זיי ביכער פֿון אַלע מינים, און דער פּראָסטער עולם, וואָס לעזט נור זשאַרגאָן, האָט ביז דער לעצטער צייט גאָר נישט געהאַט. אמת, עס האָבען זיך פֿאַר איהם געזאָרגט נישט ווינציג „שרייבער", ראָמאַניסטען, וואָס האָבען איהם מזכה געווען מיט אַ סך „העכסטאינטערעסאַנטע ראָמאַנען". אין די לעצטע יאָהרען האָבען זיי גאָר פֿערפֿלייצט די וועלט מיט אַמעריקאַנישער סחורה, אַלץ מיט שרעקליך קלינגענדיגע נעמען ווי „די איינגעמויערטע פֿרוי", „די גיפֿט־מישערין", „וועלט־באַנדיטען", „צווישען מענשען־פֿרעסער", און נאָך און נאָך אָהן אַ שיעור, יעדעס אין ווייס־איך־וויפֿיעל העפֿטען. דאַכט זיך, אַ גאַנצע ליטעראַטור. נור אַז אָך און וועה צו אַזאַ מין ליטעראַטור!

דאַרום דאַרף יעדער פֿאָלקספֿריינד זיין דאַנקבאַר דעם פֿערלאַג „עזרא", וואָס האָט אויף זיך גענומען אויסצופֿילען אַ ביסעל דעם ליידיגען פּלאַטץ און דריקען פֿון צייט צו צייט נוטצליכע ביכליך אויף פּראָסט יודיש פֿאַר'ן פֿאָלק.

צו „עזרא"ס אויסגאַבען געהערען אויך די צוויי העפֿטען „יודישע קינדער", וואָס ליעגען איצט פֿאַר אונז.

דער מחבר פֿון די „יודישע קינדער" דערצעהלט פֿון זיך גאָר פֿון די יונגע יאָהרען ווען ער איז נאָך געווען אַ חדר־יונגעל. פֿריהער דערצעהלט ער צופֿיעל באריכות, ווי דער פֿאָטער האָט איהם געפֿיהרט אין חדר שוין צו'ם גמרא־מלמד, דערביי מאָהלט ער אָפּ דעם חדר, דעם מלמד, דאָס לערנען די גמרא „ארבעה אבות נזיקין", דאָס שמייסען אַ תלמיד, די קללות פֿון דער רביצין א. ד. ג. דאָס אַלעס איז אין אַ געוויסע טהייל אַ ביסעל איבערגעטריבען, איבערגעהאַפּט די מאָס (למשל, דאָס טראַכטען פֿונ'ם קינד אַז דער פֿאָטער פֿיהרט איהם נישט אין חדר נור גאָר צו קוילען ווי אַ מאָל אברהם יצחק'ן), און אַ טהייל גאַנץ ריכטיג געמאָהלט. נור בכלל האָט מען שוין איבער גענוג געגעבען אונזערע לעזער אויף דעם אַרט בילדער פֿונ'ם. חדר מיט'ן לערנען גמרא, מיט'ן שמייסען, מיט דער רביצינ'ס קללות א. ז. וו., אַז אַ זעלכע בילדער, זיי מעגען זיין טאַקי גוט פֿאַר זיך, האָבען שוין אַ פּנים ווי אָפּגעדראָשען, עפּיס ווי אָפּגעשלאָגענע הושענות.

אלענפאַלס איז דער מחבר נישט דאָס אויסען. ס'האָט זיך איהם גלאַט געוואָלט געבען אַ אומזיסטיגע הוספה, אָהן וועלכער דאָס ביכעל וואָלט זיך זעהר שעהן געקענט בעגעהן. דער עיקר בילד שטעלט פאָר תשעה־באָב. ס'איז ערב ת"ב פאַר נאַכט. אין שטוב איז טונקעל. דער עלטערער ברודער געהט אַ וועק אין שול זאָגען קינות, מע פערמאַכט פעסט אַלע לאָדען, אַלע טיהרען; און די מאַמע מיט דער שוועסטער זעצען זיך אויף דער ערד און וויינען. און אויף אונזער גמרא־יונגעל, וואָס איז אויך געבליבען אין דער היים, פאַלט אָן אַ פחד טאָמער רעכט מען זיך דאָ אויף שדים, פאַר וועלכע ער ציטערט נעביך שטאַרק. דערווייל דערזעהט ער אַ פּאָר שרעקליכע אויגען פון אַ קאַט'ן און צע־וויינט זיך שטאַרק פון גרויס שרעק, ביז דער ברודער קומט פון שול און נעהמט דערצעהלען איהם מיט דער מאַמען און דער שוועסטער די טרויעריגע מעשה פון הורבן בית־המקדש מיט פיעל פּרטים און אַלע וויינען אויף אַ קול. בעזונדערס מאַכט די מעשה אַ שרעקליכען רושם אויף אונזער קליינעם העלד, אַזוי אַז ער זעהט ביי נאַכט אין הלום אַלע העלדען פון דער מלחמה. אויף מאָרגען פון דער קלויז רופט ער צו זיך אַ היים זיינע דריי חברים און בייט דעם ברודער ער זאָל פאָר זיי נאָך אַ מאָל איבערערצעהלען די גאַנצע מעשה פון נעכטען. דער ברודער לאָזט זיך לאַנג ניט בעטען און דערצעהלט און אַלע וויינען ווייטער אויף אַ קול. די מעשה ווירקט אַזוי אויף דער חברה, אַז זיי נעהמען זיך אָן שטאַרק האַרץ, זיך שטעלען אויף ווייטער מיט גבורה אַ קעגען דעם שייגעץ גרישקע, וואָס ווען זיי געהען פון הדר אהיים פאַלט ער שטענדיג אויף זיי אָן און טהוט זיי צו'ם טויט. און ווירקליך אויף מאָרגען געהען די פיער חברים צוזאַמען אין חדר געוואָפענט מיט שטעקענס, און דערזעהענדיג גרישקע'ן דוקא נישט אַליין נאָר מיט נאָך צוויי חברים זיינע, הייבען זיי זיך גאָר נישט אָן צו דערשרעקען און פאַלען אָן גאַנץ געשמאַק אויף די דריי יונגען און ברעכען זיי די ביינער ווי אמת'ע העלדען. פלוצלינג דערזעהען זיי דעם רבי'ן (טאַקי איינער פון זיי איז אין דער מהומה אַנטלאָפען און געגעבען צו וויסען די זאַך דעם רבי'ן), דאָ מוזען זיי שוין אַנטלויפען אין הדר, און גרישקע מיט זיינע חברים נאָך זיי גלייך אין חדר אַריין, דאָרט איז זיי דער רבי רעכט מקיים פּסק, כדי צופריעדען שטעלען גרישקע'ן און זיי האַלטען זיך שטאַרק ווי די גבורים און לאָזען נישט קיין טרעהר.

ווי איהר זעהט קען מען אויף דער מעשה פרעגען נישט ווינציג קשיות. אויסער דער מורא געקוילעט צו ווערען פונ'ם טאַטען, וואָס מיר האָבען שוין אויבען דערמאָהנט, איז דאָ נאָך זאַכען און שמועסען גאָר נישט נאַטירליכע. נישט נאַטירליך איז, למשל, אַז גמרא־יונגליך זאָלען גאָר נישט אָנהייבען צו וויסען אַז תשעה־באָב פאַסט מען דערפאַר וואָס דער בית־המקדש איז הרוב געוואָרען; ס'איז אויך אונ־מעגליך אַז די מעשה פונ'ם חורבן זאָל האָבען אַזאַ ווירקונג אויף דער קליינער חברה זיי זאָלען זיך שטעלען אויפ'ן צווייטען טאָג מיט אַזאַ גבורה אַקעגען גרישקע'ן און זיינע צוויי חברים, און דעסגלייכען נאָך אַ זעלכע זאַכען. בכלל מוז מען מודה זיין אַז די קינדערשע פסיכולוגיע ביי „יודישע קינדער" איז אין איינינע ערטער נישט שטאַרק אויסגע־האַלטען. היינט די מעשה אַליין פונ'ם חורבן בית־המקדש, וואָס דער עלטערער ברודער דערצעהלט, איז נישט אין אַלע ערטער פערשטענד־ליך פאַר קינדער און אפילו פאַר אַנדערע גרויסע פונ'ם פאָלק. אויסער דעם זאָגט ער אויף יוסף בן מתתיהו שוין צו גרויסע שבחים („זעהר אַ שלעכטער און פאַלשער מענש", פערפלוכטער יוסף", אַ בייזע גיפ־טיגע שלאַנג"), און אין איינינע פרטים איז גלאַט אַזוי אַ ביסעל נישט ריכטיג *).

נאָר די אַלע קליינע הסרונות קענען נישט צונעהמען די מעלות, וואָס דאָס ביכעל „יודישע קינדער" האָט באמת. איינינע סצענען מאַכען גאָר אַ גוטען רושם. אלענפאַלס קענען אַ זעלכע ביכער ברענגען נור נוטצען דעם יודישען לעזער.

---

*) יוחנן פון גיש-חלב, צו ב"ש, איז פריהער „אנ'ארומער קראנקער נור יונגער מאן (ז. 29) און אין א פאר יאָהר ארום רופט ער איהם שוין „דער אלטער קרענקליכער יוחנן פון גיש-חלב" (ז. 34).

די יודישע וועלט.

עסטרייך. — אין לעמבערג האט זיך די לעצטע 2 וואכען שטארק גע-רודערט. מען האט פלוצלינג אנגעהויבען זיך צו סודען אז די שפארקאסע איז עפיס נישט ווי עס בעדארף צו זיין, און טויזענדער מענשען האבען יעדען טאג בעלאגערט די קאסע און צוריקפערלאנגט דאס געלד וואס זיי האבען דארט איינגעלעגט. נאר ווי „ויהי" איז א צרה; אזוי האבען אויך איצט די פוילישע צייטונגען געהאט א געלעגענהייט אנפאלען אויף יודען: „די שפארקאסע איז נעביך גאר נישט שולדיג נאר די יודען האבען אויסגעטראכט א שקר־בלבול, די רבנים מיט די יודישע באנקיערס האבען אויפגערייצט אלע יודען זיי זאלען ארויסנעמען זייער געלד פון דער פוילישער לאנדעסקאסע און זאלען זיך גרינדען פאר זיך א יודישע באנק." אפילו איין פויליש בלאט, וואס געהער צו דעם אב-געארדנעטען שצעפאנאווסקי און ווערט תמיד געהאלטען פאר א יודענפריינדליך בלאט האט אויך געזאגט, אז נישט אנדערש נאר די פרעמדע (יודען) וואס זויגען אויס דאס לאנד ווילען פערניכטען די שפארקאסע און דאריבער מאכען זיי אזא ליארם פאר גאר נישט. דערווייל האט עס זיך ארויסגעוויזען, אז די וואס האבען זייער געלד צוריקפערלאנגט, זענען פשוט געווען חכמים, און די קאסע איז ווירק-ליך געווען אין גרויס סכנות. טאקי דערזעלבע פריץ שצעפאנאווסקי, האט זיך ביי דער שפארקאסע אויסגעבארגט נישט מעהר ווי כמעט 6 מיליאנען גולדען.

— און די אנטיסעמיטישע בלעטער אין גאליציען פעהלט נישט פיעל צו די וויענער צייטונגען וואס געהערען זיך אהן מיט דעם וויענער בירגערמייסטער. פאר אפאר טעג איז א קריסט געפאלען, ער האט זיך אויסגעגליטשט אויף די געפרוירענע שטיינער און האט געבראכען א פוס. וואס, קלעהרט איהר, שרייבט א לעמבערגער צייטונג איבער דעם פאל? „איינער האט זיך פערקוקט אויף א יודישע אפישע אויף א מויער און איז געפאלען און א פוס געבראכען. די קלאשען וואס ער האט געטראגען זענען געווען געקויפט אין א יודישען מאגאזין, עפיס א חדוש וואס מען פאלט!" אז מען קנאקט די פינגער דארען די שטיוויל..

— דאס אקציאנס-קאמיטע פון דעם ציאניסטען-קאנגרעס איז צוזאמענ-געקומען אין פאריגער וואך אויף א קאנפערענץ, אין וועלכער דער פרעזידענט האט בעריכטעט איבער זיין רייזע קיין ארץ-ישראל. די ערקלערונגען וואס ער האט געגעבען האבען בעפרידיגט די מיטגלידער, וואס האפען אז דער וועג וואס דאס אקציאנסקאמיטע געהט וועט פיהרען צו א גוטען צוועק. אויך האט די באנק-קאמיסיע בעריכטעט פון איהר ארבייט. אויסער ה' וואלפזאהן (קעלן), היימאן (לאנדאן) לוריע (פינסק) וואס זענען פון דעם קאנגרעס געוועהלט, זענען אויך ביי דעם בעריכט געווען די העררען שליט, זאקס און רויזענבוים. די תקנות זענען אנגענומען געווארען און אלעס איז אויף אזא אופן אויסגעארבייט, אז די וואס האבען אקציעס אלס גרינדער זאלען האבען דאס רעכט משגיח צו זיין אויף די טהעטיגקייט פון דער באנק. ס'איז דערפאר זעהר וויכטיג אז מען זאל צייכענען אקציעס, ווארום די באנק איז א אמת נאציאנאלע, ווייל זי שטעהט אונטער אויפזיכט פון דעם קאנגרעס. עס איזט צייט צו צייכנען ביז ענדע מערץ. ד"ר כהן האט בעריכטעט איבער די קולטורקאמיסיאן; עס האט זיך געוויזען אז ביז איצט האט די קאמיסיאן גאר נישט געטהון, די קאמיסיאן מוז ערשט האבען א פעסטע פראגראמע כדי זי זאל קענען ארבייטען. דערווייל האט מען בעשלאסען צו פערברייטען העברעאישע שפראכע, יודישע געשיכטע און ליטעראטור.

— דער קאנגרעס וועט דאס יאהר זיין ווידער אין באזעל, אבער שוין דען 15 אויגוסט, ווייל עס געפאלען פריהער די יודישע ימים-טובים.

*

רוסלאנד. סענאט'ס ערקלערונגען. 1) אז א יוד בעדארף וועגען זיין געשעפט זיצען אין א דארף אדער אין וואלד, וכדומה אויסער'ן שטאדט, מעג ער דארט פערבלייבען ווי לאנג זיין געשעפט ברויכט, אפילו חדשים-לאנג. איהם איז ניט ערלויבט, זיך בעזעצען וואהנען דארט, אבער קוים דערקענט מען אז ער פערברענגט דארט נור אויף א בעשטימטע צייט, בעדארף מען איהם ניט ארויסשיקען.

2) יודישע קופצעס (סוחרים), וואס האבען דאס רעכט צו וואהנען אומעדום, מעגען קויפען ערד און גיטער וואו זיי ווילען. דאס געזעץ פון 3 מאי 1882, וועלכעס פערבאט יודען צו קויפען ערד און אומבעוועגליכע גיטער אויסער'ן שטאדט, איז נור געזאגט אויף דער „טשערטא", אבער די וואס זיי איז ערלויבט צו וואהנען אויסער דער טשערטא, אין גאנץ רוסלאנד, מעגען דארט אומעדום קויפען גיטער, אפילו אויסער'ן שטאדט.

3) א יוד וואס וואהנט אין א דארף צו וועלכען עס קעהרען עטליכע פולווארקעס, מעג זיך אריבערציהען פון איינעם אינ'ם צווייטען, אפילו ווען זיי זענען אפגעטרעטען עטליכע ווארסט איינס פון אנדערען. דאס געזעץ פערבאט זיך בעזעצען אין א נייעם דארף, אבער ניט אין די אומגעגענדען וואס קעהרען ריכטיג צו דעמזעלבען דארף.

4) די אלמנות און די יודישע פראוויזארען מעגען וואהנען אין גאנץ רוסלאנד.

— אין מאסקווא אין „אקרוזני-סוד" איז פארגעקומען א פראצעס פון א יודען וואס האט באנקראטירט. דער יוד האט זיך פארענטפערט, אז ער האט געמוזט באנקראטירען דורך דעם וואס אין יאהר 1891 זענען יודען ארויס פון

מאסקווא, דער פרעזעס פון סוד האט דאדורך געוואלט, אז דער פראצעס זאל זיין ביי פערמאכטע טהירען. דער אדוואקאט איז אבער געוועז דערווידער און האט אנגעגעבען אין סענאט, און דער סענאט האט געפסקט, אז דער פראצעס זאל זיין ביי אפענע טהירען, ווייל נאר אזוי קענען אלע זיין זיכער אז דער פסק איז א ריכטיגער.

— דורך די נייע געזעץ וועגען פאראטקעס פון מסחר איז ניט געווארען קיין פערענדערונג אין די פראוועס פון יודישע סוחרים ערשטער גילדיע. אנשטאט א גילדיע קויפען זיי א צייגניס, אז זיי קעהרן צו דער חברה סוחרים (קופעטשעסקאיע-סאסלאוויע) און די צייגניס גיט זיי די זעלבע רעכט ווי די פריהעריגע גילדיע.

— די צווייטע גרעסטע יודישע געמיינדע נאך ווארשא רעכענט זיך אדעססא, אין וועלכער, לויט דער לעצטער סטאטיסטיק, געפינען זיך 116,788 יודען, דארונטער 63.482 מענער, 53,306 ווייבער. אין די חדרים פון אדעססא לערנען ביז דריי טויזענד יונגליך. פאר דער סאניטארנער קאמיסיע האט א דאקטאר פארגעלעגט א שילדערונג פון די דאזיגע חדרים. דאס בילד איז זעהר פינסטער. די חדרים זענען אין א שלעכטען צושטאנד, פול חסרונות: ניטא אין זיי קיין גענוג לופט און קיין גענוג ליכט. זיי זענען אומריין, ברודיג, די ווענט געפארבט מיט משונה פארבען וואס מאכען נאך פינסטערער אין צימער, די פאדלאגעס צעפאהרען און שווארץ, ניט געוואשען. די קינדער זיצען פערשפארט כמעט א גאנצען טאג און זעהען-אויס זעהר שלעכט, טויט, בלאס, אויסגעמאגערט. די מלמדים זענען גרויסע אביונים און זענען ניט אין שטאנד, צו איינארדנען די חדרים ווי עס דארף צו זיין.— דערווייל האט די „קאמיסיע" ארויסגעגעבען א בעפעהל, פיהרען די קינדער אלע טאג שפאצירען אביסעל אויף דער פרישער לופט.

— דער אדעסער פאפעטשיטעל פון די שולעס, האט געשיקט א צירקולאר צום דירעקטאר פון די פאלקסשולען און צום ראבינער, זיי זאלען איהם צושטעלען קלארע ידיעות וויפיעל חדרים עס געפינען זיך אין אדעסא, אויף וועלכער שטופע פון בילדונג שטעהען די מלמדים וואס האלטען די חדרים אדער לערנען דארט; אויך זאלען זיי זאגען זייער מיינונג וועלכע מאראלישע ווירקונג האבען די מלמדים אויף זייערע תלמידים, און איבערהויפט — אין וועלכען צושטאנד געפינען זיך די חדרים.— די אלע ידיעות זענען נעטהיג, כדי צו פערגרעסערען די השגחה אויף די חדרים.

— די חברה „מפיצי-השכלה" זוכט מיטלען, צו פארגרעסערן איהרע הכנסות, כדי זי זאל קענען מעהר נוטצען ברענגען אונזערע ברידער. אין דער לעצטער אספה פון קאמיטעט איז געבליבען, טהון כל ההתפעלות, אז די חברה זאל שטייגען: זי וועט צושיקען בריף אין די שטעדט, אז פרישע מענשען זאלען צו איהר צושטיין אלס מיטגלידער; זי וועט מאנען חובות פון געוועזענע סטודענטען, וועלכע די חברה האט געשטיצט בשעת זיי האבען געלערנט אין אוני-ווערזיטעט און איצט זענען זיי אים שטאנד אפגעבען צוריק דאס געלט.— אויסערדעם וועט א בעזונדער קאמיסיע מאכען א סטאטיסטיק וועגען די קינדער-ערציהונג און פארלעגען דאס פאר די רייכע, כדי זיי זאלען שטיצען די חברה, וואס טהוט זעהר פיעל פאר דער ערציהונג. אין יאהר 1899 וויל די חברה צו-טהיילען ניין טויזענד רובעל, אויף שטיצען די שולעס מיט די שילער.

— ווי ס'איז בעוואוסט האט די באראנעסע הירש געשענקט 35,000 רובעל (ניט 200,000) צו בויען ביליגע וואהנונגען פאר ארומע לייט אין ווילנא. דער פלאן וועט אין גיכען אויסגעפיהרט ווערען. די וואהנונגען וועט מען בויען אויף א פלאץ וואס קעהר צו ה' בונימאוויטש און סמאלענסקי. ווייל אבער דער פלאץ איז ניט זייערער אין גאנצען און זיי מוזען צאהלען צינש, האבען זיי זיך געווענדעט צו דער דומע מיט א בקשה, מען זאל זיי ערלויבען אויסקויפען די ערד אויף שטענדיג. די דומע האט מסכים געווען.

— דער פעטרבורגער צענטראל-קאמיטעט פון דער חברה „יקא" („יודישע קאלאניזאציאן אסאציאציאן" וואס באראן הירש האט געגרינדעט) האט געשיקט איהרען א מענשען אין פערשידענע שטעדט, צו בעטראכטען דעם צושטאנד פון אונזערע ברידער דארט. דער דעלעגאט איז געוועזען אין דובראוונא, וואו מען מאכט טליתים, און האט צוגעזעהן די ארומקייט און צוגעזאגט אין נאמען פון באראנעסע הירש צו העלפען. ער איז אויך געוועזען אין דער יודישער קאלאניע „איטעלז" (באברוסקער אויעזד) וועלכע איז געגרינדעט געווארען פאר 60 יא:ר דורך עטליכע פאמיליעס. די קאלאניסטען האבען גרויסע צרות פון דעם פריץ וועלכער וויל זיי אראפווארפען פון זיין גרונט; זיי פיהרען מיט איהם א פראצעס.— דער דעלעגאט האט פארשריבען ביי זיך אלע קאלאניסטען, וויפיעל הייזער, בהמות, פערד יעדער האט. די ארומע קאלאניסטען האפען אז די חברה וועט זיי שטיצען.

— זעהר שלעכטע ידיעות קומען פון א יודישער פארווארפענער קאלאניע, וועלכע הייסט „מאלאחאווקא" און געפינט זיך אין סאמארא'ר גובערניע, טיעף רוסלאנד. דארט האבען עטליכע ניקאליעווסקע סאלדאטען זיך בעזעצט און געוואלט ווערען ערדארבייטער, אבער גיך זענען זיי פארארמט געווארען און פון דער גאנצער קאלאניע איז געווארען א תל. עטליכע קאלאניסטען זיצען נאך און מוטשען זיך אין מאלאחאווקא, און עטליכע זענען אריבער אין סאמארא.— ה' מיידאנסקי האט צוזאמענגעקליבען 61 רובעל און די רעדאקציע פון „וואסחאד" — 330 רובעל פאר די ארומע קאלאניסטען.

— דער אינערליכער מיניסטער (ווגוטרענניך דיעל) האט געשיקט א צירקולאר צו אלע גובערנאטארען, אז ס'איז כדאי צו איבערמאכען די גרויסע דערפער פאר שטעדטליך.— דאס איז זעהר וויכטיג פאר אונזערע ברידער, פאר וועלכע פיעל דערפער וואלטען זיך דאדורך געעפענט...

— דאס מאגיסטראט פון ווארשא האט בעשטעטיגט דעם „עטאט-צעטעל" פון דער יודישער געמיינדע אויפ'ן יאהר 1899. די צאהל פון די איינוואהנער וואס צאהלען עטאט איז 6972 פערזאן און דאס געלד וואס זיי בעדארפען צאהלען דער קאסע פון דער געמיינדע בעטרעפט 137,055 רובעל. די קלענסטע נתינה איז 2 רובעל, די גרויסע צאהלען ביז 350 רובעל.

— די דריטע גרעסטע יודישע געמיינדע אין רוסלאנד איז די פאבריק-שטאדט לאדז אין איהר געפינען זיך יעצט ביז הונדערט-טויזענד יודען, וועהרענד אין יאהר 1860 איז דארט מעהר ניט געווען ווי 4579 יודען. פיעל יודען זענען אהין אנגעקומען אין יאהר 1892, ארויסגעהענד פון אנדערע רוסישע שטעדט. די מייסטען קליינע פאבריקען קעהרען צו יודען, זיי האבען דארט אויך די מייסטען הייזער. צווישען זיי געפינען זיך גרויסע, בעקאנטע מיליאנערען.— אין דער נייע בערזע אין לאדז זענען געווארען אייסגעקליבען 2 קריסטליכע און איין יודישער געשווארענער מאקלער.

— אין גאנץ וואהלינער גובערניע געפינען זיך, לויט לעצטען חשבון, (360,00 יודען. פון זיי האבען פאריגעס יאהר געלערנט אין פערשיעדענע שולען 17124 קינדער (אין גימנאזיעס אין פראגימנאזיעס 159 קינדער, אין רעאל-שולע 19, אין פאלקס-שולען 1397, אין יודישע קאזיאנע שולען 817, אין פריוואטנע שולען 567, אין תלמוד-תורה'ס 516 און אין חדרים — 13,649 קינדער).

— דען 10 יאנואר איז אין פעטערסבורג געעפענט געווארען א אויס-שטעלונג פין די ארבייט פ ן אלע רעמעסלענע שולעס, וועלכע שטעהען אונטער ש'ץ פין גרויס-פירשטין עליזאוועטא מאווריקאוונא. די חברה „מפיצי השכלה", האט דארט ארויסגעשטעלט די ארבייט פין די, וואס לערנען מלאכה ביי דער שולע פין דער חברה: סטאלערייא זאכען, שלאסעריי, שניצעריי, אויך די ארבייט פון די מיידלעך וואס נעהען וועש מיט קליידער. די גרויספירשטין האט גוט בעטראכט די אבטהיילונג, געפרעגט די צאל פין די שילער, און געלויבט, אז אין א קורצע צייט האט די שולע געמאכט אזא גרויסען פארטשריט.

— אין אדעסא איז בעשטעטיגט געווארען פון גראדאנאטשאלניק א נייע, נוטצליכע חברה, צו העלפען יודישע פריקאשציקעס (משרתים אין געשעפטען) און קליינע סוחרים — מיט קליידער, עסען, שטעלעס, זעהען פארקויפען די ארבייטען פון די יודישע ארומע ארבייטער, געבען רפואות קראנקע א. ד. ג.— די חברה האט בדעה צו עפענען ביליגע גאר-קיכען אין טהע-הייזער, ביליגע וואהנונגען, פריטען צו נעכטיגען, לעזע-ביבליאטעקען, ביבליאטעקען פאר'ן פאלק, אויך ארויסגעבען ביכלעך, צו לערנען מאראל און גוטע זיטען. פיעל מענשען זענען שוין צוגעשטאנען צו דער חברה; יעדער צאהלט ניט ווענינער ווי 3 רובל א יאהר, נור די וואס טהוען פיעל לטובת החברה צאהלען 1 רובל, ווייל זייערע מעשים איז בעסער ווי געלט.

— אין פיעל שטעדט האט מען געמאכט הספדים אויף דעם בעקאנטען שרייבער רבי קלמן שולמאן. די געבילדעטע לייט האבען ערקלערט דעם פאלק די גרויסקייט פין דעם פערשטארבענעם, זיינע מעשים פאר דער יודישער ליטעראטור, זיין זעלטען חאראקטער, זיין הייס יודיש הארץ. ביי דער געלעגענ-הייט האט מען געגעבען נדבות פאר'ן אדעסער קאמיטעט צו שטיצען יודישע קאלאניסטען אין ארץ-ישראל.

— אין קישיניעוו האט איינער פין דיא בעלי-טכסה אנגעקלאגט דעם רב דערפאר וואס ער האט אויף איהם געזאגט א שלעכטע מיינונג אז ער נארט זיין שותף. דער ריכטער האט בעשטראפט דעם רב זיצען 4 טאג פערשפארט אין דער הייס.

— אין ביאליסטאק איז געשטארבען א העברעאישער שרייבער ר' אלעזר האלבערשטאם, וועלכער האט געהאט זעהר א גרויסען נאמען אויך מיט זיינע מעשים טובים.

*

דייטשלאנד. = אין בערלין איז ארויס פין דרוק א סטאטישטיש יאהרבוך איבער די שטראפען און פערברעכער אין דעם לעצטען יאהר. ס'איז אינטערע-סאנט צו לעזען ווי ווייניג יודישע פערברעכער עס זענען דארינען פערצייכענט. 22,000 מענשען זענען דאס יאהר פעראורטיילט געווארען, דארונטער זענען געווען 807 יודען. און אזוי ווי אין בערלין פאלט אויף 100 איינוואהנער 5 יודען, ד. ה. 5%, אזוי וואלטען בעדארפט צו זיין אויף 22 טויזענד פעברעכער 11 הונדערט יודען. אם מייסטען שטראפען איז געווען פאר יודען וועגען כאנקעראט און אנזעצען, אנדערע פערברעכען זענען זעהר זעלטען געווען.

= די שטאדט פראנקפורט האט אפגעקויפט די בעריהמטע ביבליאטעק פון דעם בעקאנטען יודישען געלעהרטען ד"ר אברהם בערלינער וואס האלט איבער 6 טויזענד בענדע. די ביבליאטעק איז דאריבער אינטערעסאנט, ווייל זי האט זעהר פיעל זעלטענע אלטע ספרים, אם מייסטען סדורים, מחזורים, הגדות, אוים אלע מעגליכע דרוקען פין מעהרערע הונדערט יאהר.

*

פראנקרייך. דער צד כנגד פון דרייפיסעס משפט, וועלכע וויל דורכ-אויס דערשטיקען דעם אמת, האט זיך אויסגעזוכט א נייעם מליץ אויף שלעכטס,

דער געוועזענער מיטגליעד פון קאססאציאן-געריכט קאנע-די-בארעפאר האט זיך מיט כונה ענטזאגט פון דער שטעלע אין געווארען פאר זעהר א שענע געהאלט א רעדאקטאר פון פאריזער צייטונג: „עכא-דע-פאריז”. אין דער צייטונג שעמט זיך ניט דער געוועזענער ריכטער צו בעשולדיגען זיינע אמפלינע חברים: לעוו, בארד און מאנה, אז זיי האבען זיך בעגאנגען מיט פיקארען דעם הויפט-עדות פון דרייפיסעס-משפט ניט ווי געהעריג און מיט א פערבארגענער כונה ווילען זיי פאלש דורכזעהען די רעוויזיא פון דרייפיסעס-פראצעס. מע קען זיך לייכט פאשטעלען, וואס פאר א שטארקען רושם די ארטיקעלען פון בארעפאר האבען געמאכט אויף די פראנצוזען וועלכע זענען לייכט זיך אנצוצינדען פון דעם קלענסטען פינק. תיכף האבען זיך געפונען פארטייען פאר און כנגד און אין פאריז קאכט ווייטער ווי אין א קעסעל. עס האט אויך ניט געהאלפען אפילו דעם אבערריכטערס, מאזאס, ראפארט, וועלכער האט אויסדריקליך אויפגעוויזען אז די ריכטער לעוו, בארד און מאנה זענען זיך די גאנצע צייט בעגאנגען ווי עהרליכע אונשולדיגע לייט און בארעפערס ארטיקעלן זענען איינפאכע ניעדעריגע מסירות אהן שום ווערט.

די פערבלענדטע פראנצויזען האבען שוין לאנג פערגעסען אין גלייכען שכל און קוקען אויף אלע מיט פערבלענדטע אויגען, אנשטאט צו מאכען וואס גיכער א סוף פון דעם אומגליקליכען פראצעס, וועלכער ברענגט ניט פאר פראנקרייך קיין גוטס און קיין כבוד אודאי ניט, אנשטאט אראפצונעהמען איינמאל די פאלשע מאסקע און אויפדעקען דעם פערבארגענעם ריינעם אמת, זוכען זיי מיט אלע מיטלען וואס א מאל מעהר צו פערלענגערען דעם פראצעס אין איצט האלט מען שוין דערביי אז מיט דער רעוויזיאן וועט זיך בעשעפטיגען ניט נור איין טהייל פון פאריזער קאססאציאן-סוד, נור אלע דעפארטאמענטען צוזאמען, אונטער דער אויפזיכט פון דעם אבער-פראקראטאר מאזא.

*

ענגלאנד. = פין דער נייער קאלאניע אויפ'ן אינזעל „ציפערן” קומען זעהר פרייליכע בעריכטע. אין די ערשטע וואכען האבען די קאלאניסטען געהאט פיעל שוועריגקייטען. פין ניין ענגלישע מיילען ווייט האט מען געמוזט ברענגען עסען, א שוחט איז נישט געוועזען און נאך א סך זאכען האבען געפעהלט. איצט האבען זיי שוין אלסדינג, הייזער, ברונען, א שוחט איז געקומען פון יפו און זיי קענען שוין פלייש עסען, ווארום ביז איצט האבען זיי געלעבט פון פרוכטען. די הייזער זענען זעהר שעהן און געזונד איינגעריכטעט. צוערשט האבען זיי געפלאנצט ירקות און גערשטען, דאס אלעס איז זעהר גערעטען, איצט האבען זיי אויך ווייץ, גערשטען, האבער, אייך בוימוואל וואקסט דארט, וואס ברענגט די קאלאניסטען א שענע הכנסה. יעדער קאלאניסט האט א פאר אקסען און קוהע, אויך פיעל היהנער און גענז. די קאלאניסטען ארבייטען ווינטער פון זייגער 7 אין דער פריה ביז 4 נאכמיטאג און די ארבייט געפעלט זיי זעהר גוט, חאטש זיי זענען כיי זיך אין דער היים געווען בעלי-מלאכה, וואס האבען נישט געוואוסט וואס ערד-ארבייט הייסט.

= אין בעלפאסט איז א יוד, מיטין נאמען יפה, געוועהלט געווארען פאר א בירגערמייסטער. ער שטאמט ארויס פון א שענער יודישער משפחה וואס האט אויפצווייזען זעהר פיעל בעריהמטע רבנים און געלעהרטע.

= מען טאר זיך אבער נישט טועה זיין און מיינען אז אין ענגלאנד איז גאר קיין אנטיסעמיטיזם נישט דא. די צייטונגען לאזען זיך ווי ס א מאל מעהר הערען אין בעליידיגען און בעשימפפען די יודען. איבערהויפט בעוויזט דאס געזעטץ געגען איינוואנדערונג פון פרעמדע (פרעמדע, פערשטעהט זיך אליין, מיינט מען נור יודען!), וואס וועט בקרוב פארגעלייגט ווערען אויך אין אונטערהויז, נאכדעם ווי דאס אויבערהויז האט צו דעם נייעם געזעטץ שוין מסכים געווען, ווי שטארק מען האט אין ענגלאנד ליעב יודען.

*

גריכענלאנד. = אין דער שטאדט לאריסא ווערט דער המון-עם אנגערייצט פון די העכסטע בעאמטען, יודען רשעות צו טהון. 2 אנגעזעהענע יודישע פארשטעהער זענען געפאהרען קיין אטהען דעם קעניג בעטען אז ער זאל זיך אננעהמען פאר די יודען.

*

ארץ־ישראל. אונזערע ברידער אין א"י האבען איצט טהייערע געסט. דער בעריהמטער נדיב כאראן ראטהשילד מיט זיין פרוי זענען אויף א אייגענע שיף געקומען דען 14 טען שבט אין יפו. כמעט די גאנצע שטאדט יודען האבען זיי מקבל-פנים געווען ביי'ם פארט, אויך די שטאדט בעהערדע האט זיי ערווארטעט ביים האפען מיט גרויס כבוד. באלד דעם זעלבען טאג האט שוין דער באראן בעזוכט די קאלאניע ראשון-לציון, געוועז אין דעם וויין־קעלער, געזאגט מבינות אויף די ווייגען, בעזוכט די שול און געהייסען זי פערגרעסערען. איצט פאהרט ער ארום אין די איבריגע קאלאניעס. אין „פתח תקוה” האט ער אויפגעקליבען דעם גאנצען עולם אין שול און האט זיי געזאגט א דרשה. מיר ווילען נאך איבער דער גאנצער רייזע א אויספיהרליכען בעריכט ברענגען.

פעלעטאן.

נארישקייטען

אדער

דער קהל'שער באק.

א נארישקייט געדענקט זיך, זאגט די וועלט, און גוט טאקי וואס דאס איז א אמת.

נארישקייט איז דער הפך פון חכמה, ווי פינסטער איז דער הפך פון ליכטיג; מיר האבען הנאה, פון דעם ליכטיגען פריה-מארגען, ווייל מיר פערגעסען ניט די אונבעקוועמליכקייט פון דער פינסטערער נאכט, און וואלטען מיר אונזערע קינדישע נארישקייטען ניט געדענקען, וואלט אונז געוויס שווערער זיין א מאל צום שכל צו קומען און קלוגער צו ווערען.

איך ווייס נ'ט ווי וועמען, מיר קומען זעהר צו ניט'ן יענע נארישקייטען, וועלכע געדענקען זיך מיר נאך פון מיינע קינדערשע יאהרען. עס טרעפען זיך שאלות אין לעבען אויף וועלכע איך וויל גערן הערען א תשובה, עס מאכען זיך קשיות אין מענשליכע האנדלונגען, וואס פייניגען מיך, אויף זיי א תירוץ צו געפינען, עס העלפט קיין שכל ניט צו פערענטווערען א זאך, וואס טהוט זיך געגען שכל. . . ביז גאר ניט געזוכט און ניט גערעכט דערמאהנט זיך איינע פון יענע קינדישע נארישקייטען און פערענטווערט מיר א שווערע קשיא, וואס קיין חכם מיט זיין חכמה וואלט מיר אפשר אזוי ניט פערענטווערט.

דער משפט דרייפוס, למשל, האט אין מיר א סך שאלות און קשיות אויפגעוועקט, וואס האבען מיר, פשוט, קיין רוה ניט געגעבען, און דוקא אזעלכע שאלות אין קשיות, וואס האבען, אפשר, גאר איין אנדערען ניט אנגעריהרט... אמת, דאס הארץ האט מיר אויך געגוג וועה געטהון און טהוט נאך וועה איצט אויך, אויף דעם גאנצען טרויעריגען פראצעס, און אויף די ביטערע לאגע פון דעם אונשולדיגען קרבן און זיין אונשולדיגע פאמיליע, נאר אויף דעם וועהטיג האב איך באלד א תירוץ געפונען: איך ווייס, אז איך בין א יוד, דאס הייסט: א גליד פון דעם גוף, וואס חאטש זיינע אבריט זענען אזוי צעזייעט און צעשפרייט אין דער גרויסער ברייטער וועלט, זענען זיי נאך, פונדעסטוועגען, אזוי איינגעוואקסען און צוגעבונדען איינער צום אנדערען, אז קיים ווערט ערגעץ איינער פון זיי פערוואונדעט פיהלען דעם וועהטיג אלע איבריגע, ווי ווייט צעווארפען און צעריסען זיי מעגען אויך זיין.

דאס אליין איז ביי מיר אלע מאל דער בעסטער סימן געווען, אז דער יודישער גוף, ווי ער איז צעשלאגען און צעבראכען, איז ער נאך אלץ פריש און יונג, האט נאך בלוט און לעבען, און פאראלאזירטע גלידער זענען וועניגער ביי איהם ווי אין יעדען אנדערען גוף, וואס האט שוין אזוי פיעל יאהרען שלעג און פיין איבערגעטראגען.

אונזערע שונאים, רעכען איך, ווייסען עס פיעל בעסער ווי מיר אליין, דעריבער זוכען זיי שטענדיג חאטש איין אבר א שווערען קלאפ צו טהון, ווען זיי ווילען, אז דער גאנצער יודישער גוף זאל דעם וועהטיג פיהלען . . . און דאס, — האב איך מיר פערענטווערט— איז די הויפט-כונה אין דעם גאנצען רעש און געטומעל, וואס מען רופט עס אן: „דרייפוס-פראצעס”. א ודאי האט מיך אין אנהייב איבערראשט אזא קלאפ גאר פלוצלינג צו בעקומען פון פראנקרייך! פון דעם לאנד, וואס האט א ליכט דער וועלט און מענשענרעכטע אויך דעם יודען געגעבען, נאר אז איך האב א בלעטער געטהון אונזער יודישע געשיכטע און געלעזען אין איהר א סך אזעלכע שיינע פראצעסען וואס פראנצויזישע שונאים האבען שוין ניט איין מאל יודען אנגעמאכט, אין פריהערע און שפעטערע צייטען, ווי למשל די געשיכטע פון ר' הירצל לעווי אין דעם אייגענעם פראנקרייך אין יאהר 1754, און די עלילת-דם, וואס א פראנצויזישער קאנסול האט אנגעמאכט אין דמשק, אין יאהר 1840 — האב איך מיך בערוהיגט . . .וועניגסטען אויף אזוי פיעל, וויפיעל עס בערוהיגט זיך א קראנקער, ווען איהם ווערט קלאר, אז די נייע צוגעקומענע שמערצען זיינע זענען ניט פון גאר א נייע צוגעווארפענע פרישער קראנקהייט, נ.ור זיי שטאמען נאך אלץ ארויס פון דעם אלטען פיבער זיינעם, פון וועלכען ער איז נאך קיינמאל אין גאנצען ניט אויסגעהיילט און געזונט געוועזען.

און באמת, קען נור א קינד, וואס האט דעם טעם פון קדחת צום ערשטען מאל אין זיין לעבען פערזוכט, אזא טעות האבען, צו מיינען, אין דעם צווישענטאג, פון איין פאראקסיזם צום צווייטען, אז ער איז שוין פון קדחת בעפרייט און גאנצען געזונד; דער יוד אבער, פערגעסט ניט, אדער ברויך וועניגסטען ניט פערגעסען, אז די שנאה צו איהם איז א מין קדחת רחמנא-לצלן, זי לאזט אב אויף א ווייל, קומט אבער זיכער ווידער צוריק, און האט זי אין פראנקרייך אויפגעהערט, איז דאס נור דער צווישען טאג געוועהן פון איין פאראקסיזם צום צווייטען... מעגען די דאקטוירים געבען איהר וואס פאר א נייעם נאמען, אין תוך אבער איז זי פארט נישט מעהר ווי דער אלטער שוין לאנג בעקאנטער פיבער, וואס ווי שלעכט און ביטער ער איז אויך, איז ער פארט ניט אזא קרענק, וואס מען שטארבט פון דעם, און חאטש ער טרעסעלט איצט די צייגער ארויס, וועט

ער, ווי אלע מאל, היינטיגס מאל אויך געוויס אבלאזען ביז א נייעם צופאל. און דערפאר איז דאס אלץ מיר גאר קיין קשיא ניט, דאס וואס איז געוועהן איז אויך איצט, און וואס עס איז איצט וועט נאך אויך זיין; די קרענק איז דיזעלבע. נאר דער נאמען איז א נייער. א קשיא אבער איז מיר געוועהן, ווי קומען אונזערע פראנצויזישע שונאים, וואס האבען, אויף ארויסווייזען זייער אלטע שנאה, א נייע מאדישע בעשולדיגונג נעמווזט אויסטראכטען, ווי קומען זיי זיך אפען אנצורופען מיטן׳ נאמען „אנטיסעמיטען"?

ניט די שנאה צו יודען איז מיר א חידוש, נאר דער נאמען „אנטיסעמיטען", וואס זיי רופען זיך איצט אזוי אפען, איז מיר ניט פערשטענדליך! דער דאזיגער נאמען, דאכט מיר, האט ווי בעדארפט זיין טרפה און פערהאסט, און א רעכטער פראנצויז האט זיך מיט איהם בעדארפט שעמען ווי ער שעמט זיך מיט ערגעץ א דייטשען פאמיליע-נאמען וואס איהם איז פון דור-דורות בירושה געבליבען. איז דער גאנצער אנטיסעמיטיזם ניט א דייטשעס קינד, אין בערלין געטראגען און געבאהרען געווארען? איז ער אפשר ניט אויף ביסמארקס הענד געצויגען און געוואקסען? ווי-זשע קומט עס, האב איך געפרעגט, אז די פראנצויזען, וואס האבען אלץ וואס קומט ארויס פון דייטשלאנד אזוי פיינד ווי די דייטשען אליין, זאלען אזוי אויפחאפען אט דעם דייטשען נאמען, זיך קריינגען און זיך בערוהמען מיט איהם פונקט, ווי זיי אליין וואלטען איהם אין פאריז צום ערשטען מאל ערפונדען און אלס ניימאדיש ווארט אויף דער גאנצער וועלט צעשיקט?... די פראנצויזען, וואס זייער פאטריאטיזם איז אזוי גרויס, אז צוליעב איהם נור קענען זיי די גרעסטע דייטשע פאעטען און פילאזאפען ניט לעזען זאלען זיך אליין אנרופען אנטיסעמיטען, און דערמיט אליין זיך ערקלערען פאר אמת׳ע תלמידים פון מארר׳ן, טרייטשקען, שטעקער׳ן און על-כלם, ביסמארק׳ן? און נאך מעהר, בעריהמען זיך אין דער זעלבער צייט, אז דוקא זיי זענען ערשט די רעכטע און אמת׳ע פאטריאטען פון זייער לאנד? אונזערע פראנצויזישע שונאים זאלען זיך רופען מיט וואס פאר א נאמען זיי ווילען: בלק, בלעם, אדער המן, וואלט עס אלץ נאטירליכער און פערשטענדליכער געוועהן ווי דער נאמען „אנטיסעמיטען" וואס שטאמט ארויס פון דייטשלאנד, פון דעם לאנד וואס האט זיי אזוי רוקען-און-לענד געבראכען. די קשיא, איהר מעגט אייך זאגען וואס איהר ווילט, האט מיר קיין רוה געגעבען, און איך האב אין דעם גאנצען נאטירליכען דרייפוס פראצעס אין דעם נאמען אנטיסעמיטיזם אליין די איינציגע ניט נאטירליכע ערשיינונג בעוואונדערט און וואלט מיך צו וואונדערען ניט אויפגעהערט, ווען עס דערמאהנט זיך מיר ניט גאר פלוצלונג א נארישקייט פון מיינע קינדישע צייטען אין חדר:

אט שטעהט דעם רבי׳נס ביינקעל אין מיטען חדר, דער רבי האלט א בונט ריטער און שמייסט א יונגעל אהן רחמנות. דאס יונגעל צאפעלט זיך און רייסט זיך, נאר דער רבי האלט איהם איינגעקלאמערט צווישען זיינעביידע פיס. די רביצען וויל העלפען ארויסרייסען דאס געפייניגט קינד און שרייט צו איהר מאן:

— חיים, דם-שונאים וועלען דיינע תלמידים דיר זיין! דם-שונאים זייער גאנצען לעבען, און זיי וועלען גערעכט זיין. ווי איך בין א יודישע טאכטער, גערעכט זיין!

— דו ביזט א יודענע, ענטפערט דער רבי און שמייסט ווייטער, נור שמייסען, נור פאסעווען זייערע לייבער, און זאלען זיי מיך פיינד האבען! דאס מיין איך טאקי, וואס מעהר זיי וועלען מיך פיינד האבען דאס מעהר, וועסטו זעהען, וועלען זיי מיין תורה גדעדנקען! פערשטעהסט דו, נארישע יודענע?

אוי, ביסמארק, ביסט דו א רבי געוועהן! אוי האבען דיינע ריטער א פעולה געטהון! דו מעגסט זיך אין קבר פרייען, וואס די פראנצויזען האבען דיך אזוי פיינד; וואס מעהר פיינד זיי האבען דיך מעהר גדעדנקען זיי דיין אנטיסעמיטיזם-תורה!... און דו ביזט נאך א בעסערער בעל-פועל פון מיין רבי׳ן געוועהן; מיין רבי האט קליינע קינדער געשמיסען מיט בונה פון זיי מענשען, לייט צו מאכען און איהם איז עס אפשר קיינמאל ניט געראטהען, דו האסט דערוואקסענע מענשען גענומען, טאטעס פון קינדער, רבי׳ס וואס האבען שוין אליין זייערע תלמידים געזהאט, האסט מיט אייזערנע פייערדיגע ריטער זייער לייב צעפאסעוועט, מיט דער כונה פון זיי צוריק קליינע קינדער מיט קינדישען שכל צו מאכען, און ווי דיר איז עס געראטהען האט די וועלט נאך קיינמאל אזוי קלאר און דייטליך ניט ארויסגעזעהן, ווי זי זעהט עס איצט ארויס, זינט עס האט אנגעהויבען אין פאריז זיך צו קאכען דער דרייפוס-פראצעס!... וועלכע קינדישע זאכען האבען זיך שוין אבגעטהון אין פראנקרייך אין די פיער יאהר! וועלכע אונבעזאנענע נארישע סקאנדאלען מאכען זיך דארט נאך איצט יעדען טאג! פון דעם פוסט-און-פאסניק אין פאריזער גאסען ביז דעם מיניסטאר אין פראנצויזישען פארלאמענט!... וועלכע נארישע רייד ווערט דארט גערעדט און געשריבען אלס צוליעב דעם אונגליקליכען דרייפוס-פראצעס, און עס ווערט גאר נישט נמאס די בייקעס און אויסגעטראכטע בבא-מעשות הונדערטער מאל איבערצורעדען, איבערצושרייבען און איבערצודרוקען, און אז מען הערט עס און מען זעהט עס, פרעגט זיך ניט-וועלענדיג: וואו איז פראנצויזישער שכל אהין געקומען? וואו איז פערפאלען געווארען זייער גרויסער פרינציפ: „פרייהייט, גלייכהייט און ברידערשאפט", וואס האט אזוי פיעל בלוט געקאסט?!... נאר אזא כח האט שוין אבער די רוט: שמייסט זי קינדער ווערען זיי אמאל פערזיכטיגער, שמייסט זי אבער דערוואקסענע מענשען, ווערען זיי קורצזיכטיג, נאריש און קינדיש. א קינד קושט אויך די רוט, וואס האט איהם ערשט געשמיסען, דער פראנצויזישער אנטיסעמיטיזם, שיינט מיר, איז דער פראנצויזישער קוש ביסמארק׳ס רוט צום צייכען, אז זיי פערגעסען זיין תורה ניט!... ניט על׳זאס-לאטערינגען, ניט די פינף מיליארד „רבי-געלד" האבען די פראנצויזען אונגליקליך געמאכט, נאר די ריטער ביסמארק׳ס, וועלכע ליגען נאך, א פנים, אין ברויען-בלויע פאסען אויף זייערע לייבער, האבען ביי זיי זייער שכל, זייער איבערלעגונג צוגענומען און אט טהוען זיי אב מעשים און רעדען אזעלכע רייד, וואס מאכט זיי צו שאנד און צו שפאט אין דער גאנצער וועלט...

איך גדעדנק נאך א סצענע פון חדר: דער רבי האט איינמאל א יונגעל געשמיסען, דעם געשמיסענעמ׳ס א חבר איז געשטאנען נעבען רבי׳ן, די ארבעל פון זיין ראק געקושט און מיט טהרערען געבעטען דער רבי זאל זיין חבר אבלאזען. ווי עס פערשטעהט זיך האט דאס יונגעל געחאפט פון רבי׳ן פאר זיין גוט הארץ שענע עטליכע זעטץ מיט׳ן איילענבויגען; קוים אבער איז דאס געשמיסען יונגעל פון ביינקעל אראב איז עס ארויף אויף זיין געטרייען חבר אויסלאזען צו איהם זיין כעס און וועהטיג, אריין איהם אין די האר, צו דער ערד א וואורף געטהון, אין מיט די פיס געטרעטען. מיר דאכט, אז אין דער צייט פון דער דייטש-פראנצויזישער קריג האט קיין אומה ולשון אזוי גאט ניט געבעטען פאר פראנקרייך ווי אונזערע יודען. זעהט מען איצט אין פראנקרייך נישט דעם אייגענעם יושר, אדער אפשר דעם אייגענעם פסיכאלאגישען צושטאנד פון יענעם חדר-יונגעל וואס האט זיין כעס, אויפ׳ן רבין און זיינע ריטער, אויסגעלאזען צו זיין געטרייען חבר?... אלץ די רוט איז שולדיג, און נור די רוט...

און „דער כבוד פון דער ארמיי" — וואס איז דאס פאר א מין לחש? איך בין זיך מודה ומתודה, אז איך גלויב ניט אין דעם איבערנאטירליכען כח פון א לחש, מעג ער זיין פון א בעל-שם, א גיטען יודען, אדער פון א טאטער אפילו. דערפאר איז מיר מעהר ווי אלץ אונבעגרייפליך געוועהן, וואס פאר א מין כח ליגט עס אין דעם לחש „דער כבוד פון דער ארמיי!" וואס מיר הערען אזוי אפט אויסשרייען אין פאריזער גאסען און וואס קוים רעדט מען איהם ארויס, ווערט באלד איבערגעקעהרט נאכט צו טאג אונ טאג צו נאכט? צוליעב דעם לחש אליין האט מען דארט א בעוואוסטען באנדיט און אפעריסט עסטערהאזי, וואס קיינער צווייפעלט איין מיגיט ניט אין זיין שולדיגקייט, פון משפט בעפרייט, מיט עהרע און פאראד, פון געריכט ארויסגעהענדיג, איהם בעגעגענט, א קעניגליכער פרינץ האט זיך מיט איהם געקושט און האלב פאריז האט געשריען: יחי עסטערהאזי! צוליעב דעם לחש ניר האט מען דעם וועלטבעריהמטען זאלא, וואס האט איצט מעהר ווי איין אנדערס מאל פראנקרייך׳ס עהרע געראטעוועט, פערזאורטהיילט, ווי א שענדליכען פערברעכער פעראורטהיילט, איהם קיין איינציג אמת ווארט ניט געלאזט ארויסרעדען, און א האלב פאריז האט אויף זיינע טריט געשפיגען, איהם מיט בלאטע פערווארפען, בעת די גאנצע געבילדעטע וועלט האט בעוואונדערט דעם גרויסען שרייבער, וואס האט אזא מוטה געהאט ארויסצווייזען, אז נאך גרעסער ווי זיין וועלטבעריהמטער טאלענט, איז זיין ליעבע צו אמת צו גערעכטיגקייט! צוליעב דעם איינציגען לחש נור האט מען ביי איהם זיין ארדען פון עהרענסלעגיאן צוגענומען, בשעת די גאנצע געבילדעטע מענשהייט האט איהם אזא גרויסען ארדען געגעבען. צוליעב דעם לחש האבען פינף מיניסטארען פאלש געשווארען, עפענטליך און פייערליך געשווארען, חאטש די גאנצע וועלט און זיי אליין אויך, האבען גוט געוואוסט ווי שקר ווי פאלש זיי שווערען!... אט. דאכט זיך, איז שוין דער הימעל קלאר און לויטער, דער אמת לויכט שוין ארויס ווי די ליכטיגע זון, פליצלינג לאזט זיך הערען א קול: „דער כבוד פון דער ארמיי!" און דער ערשט אויסגעלויטערטער הימעל בעדעקט זיך אין איין רגע צוריק מיט וואלקען שווארצע און שווערע און מען זעהט שוין די שיין ניט...

און וואס איז אזוינס דער כבוד פון דער ארמיי? און ווער איז דען די ארמיי? איז די ארמיי ניט דאס פאלק אליין? איז איהר כבוד פון איין אנדער ארט בעשאפענהייט? פאר וועלכען פאלק אין דער וועלט איז דין אונ משפט, אמת אונ גערעכטיגקייט ניט א כבוד? פאר וואס זאל דוקא דורך דעם דין און משפט, אמת אין גערעכטיגקייט בעליידיגט ווערען דער כבוד פון דער פראנצויזישער ארמיי? און ווען אפילו דער כבוד פון עטליכע ארמיי-פארשטעהער וועט דורך דעם ליידען, וואס איז פאר אזא געוואלד? איז די ארמיי ניט אינאיינעם צוזאמענגעשטעלט פון טויזענדער פערשיעדענע פערזאנען ווי דאס גאנצע פראנצויזישע פאלק? וועט איינעם איינפאלען צו זאגען, אז דאס גאנצע פראנצויזישע פאלק האט קיין עהרליכקייט און קיין געוויסען ניט ווייל עסטערהאזי איז א פראנצויז? עסטערהאזי און זיין גלייכען זענען נור איינצעלנע פערזאנען און קענען מיט וייער פערדארבענהייט א פאלק פון עטליכע אונ דרייסיג מיליאן אזוי פיעל בעפלעקען, וויפיעל עס קענען עטליכע טראפען בלאטיג וואסער דעם גאנצען ים בלאטיג מאכען. און נאך און נאך אזעלכע פראגען פרעגען זיך, ווען מען איבערצייגט זיך, אז דאס אלץ שאפט און מאכט פארט נור דער איינציגער לחש: „דער כבוד פון דער ארמיי"...

און מיר דערמאהנט זיך ווידער א נארישקייט פון מיינע קינדישע יאהרען, איינע פון יענע נארישקייטען וועלכע גדעדנקען זיך טאקי נור צוליעב דעם וואס זיי זענען נישט מעהר ווי נארישקייטען. (עגדע קומט.) י. דינעזאהן.

בבית מסחר הספרים אשר

לאחיאסף

נמצאו להמכר הספרים החדשים האלה:

Bambus, Palästina, Land und Leute. Reiseschilderungen (ספור מסע בארץ הקדושה) . . R. 1,20

Bernfeld, Juden und Judenthum im XIX Jahrhundert (קורות התפתחות היהודים והיהדות בשנות מאה הי״ט) . . . . — 75

Jensen, Die Juden zu Köln (ספור היסטורי מחיי היהודים באשכנז בימי הבינים) . . . . . — 1,50

Lublinski, Jüdische Charaktere bei Grillparzer, Hebbel etc. (מאמרי בקרת) . . . — 1

Zangwill, Kinder d. Ghetto 2 Bände (רומן מהולל בהעתקה שלמה ומצוינה) . . . . — 3,75

Zangwill, Der König d. Schnorrer (ספור סטירי) — 1 —

Cronbach, Aus d. Notizbuch d. Onkel Jonas (ספורים סטירים מחיי היהודים) . . . . . — 75

Dollivet, Jude! (רומן נודע לשם) . . . . — 2 —

Kohn, der alte Grenadier, die fidelen Alten (שני ספורים ממחבר הספור הנודע „גבריאל״) — 75

Berg, Der Herr Hofprediger (ספורים מחיי ההוה) — 75

Sammter, Der Rabbi von Liegnitz (ספור היסטורי מימי ההוסיטים) . . . . — 75

Dreyfus Kapitän, Briefe aus der Gefangenschaft (קובץ שלם של מכתבי דרייפוס) . — 2 —

Bernfeld Dr. Das Buch der Bücher (חקירות בתולדות התנ״ך) . . . . — 2 —

Klausner-Davoc Jacob (ספור) . . . . . — 1 —

Stenographisches Protocoll der Verhandlungen des II Zionisten-Congesses (הפרטי־כל האופיציאלי של הקונגרס) עם פארטא — 65

הספרים האלה הנוגעים לחיי היהודים וחכמת ישראל מצטינים בערכם ונדפסו בתכלית היופי, וכל איש ישראל היודע שפת אשכנז ימצא בם חפין רב.

המקחים הם בלי פא־טא. — דורשי הספרים יפנו אל:

Verlag „Achiasaf" Warschau. Postkiste 25.

או בע״פ: מאריאנסקא 6 מעון 12.

אריפהמעטישע קארטען פיר קינדער.

איינע זעהר אינטערעססאנטע אונד צו גלייך בעלעהרענדע שפיעל פיר קינדער צום איינאיבען זיך אינ׳ס שנעללען אויסרעכנען פאן חבור, חסור, כפל אונד חלוק.

פרייז פאן יעדע אבהאנדלונג (חבור אדער חסור, כפל אדער חלוק) פערפאקט אין איין שאכטעל מיט ערקלארונג אין 4 שפראכען 20 קאפ. מיט פארטא 22 קאפ. פיר אללע 4 צוזאממען 70 קאפ. מיט פארטא 78 קאפ.

אדרעססע:

M. J. FLUTHSTEIN, WARSCHAU, Marianska Nr. 6.

נייע ווערק

די העלדען פון ירושלים א היסטארישער ראמאן פרייז 50 קאפ. מיט פארטא 60 קאפ.

די געשיכטע פון דרייפוס און זאלא פון אנהויב ביז צו ענדע מיט א ביילאגע „דער אומגליקליכער" 18 דרוקבויגען גרויסעס פארמאט, פרייז 90 קאפ. מיט פארטא 1 רובל.

קאפיטאן אלפרעד דרייפוס דער פערשיקטער אויף דעם טייפעלסאינזעל 54 דרוקבויגען גרויס פארמאט 864 זייטען א ראמאן אין צווי טהייל פרייז 2 רובל מיט פארטא 2 רובל 50 קאפ.

דרייפוס׳ס בריעף געשריבען צו זיין פרוי פון טייפעלס אינזעל פרייז 15 קאפ. מיט פארטא 20 קאפ.

דער צווייטער באזעלער קאנגרעס פרייז 8 קאפ. מיט פארטא 10 קאפ.

נאליעווקעס איין העפט פרייז 5 קאפ. מיט פארטא 7 קאפ.

אפיקורס׳ס ווייב צווי העפטען פרייז 10 קאפ. מיט פארטא 12 ק.

אגרות האסור מאי השדים נעתקו משפת צרפת ע״י סופר מהיר ונמסרו לדפוס בהשגחת א״ש פריעדבערג. מחירה 40 קאפ. ועם פארטא 50 קאפ.

אדרעססע:

Verlag M. SPEKTOR Nowolipie 6, WARSCHAU (Rus. Pol.)

אין א. צוקערמאן׳ס בוכהאנדלונג

פערקויפען זיך:

זייט געזונד די ערשטע הילף ביז דער דאקטאר קומט, פון מ. גאטטליעב פרייז 25 קאפ.

דער עוויגער יוד ראמאן פון איישען סיו פערפאססער פון („מסתרי פאריז") אין 6 טהייל, 432 זייטען מיט 10 בילדער, 2־טע פערבעססערטע אויפלאגע געדרוקט אויף גוטען פאפיער, פרייז פון יעדען טהייל 20 קאפ. אללע 6 טהייל צוזאממען 1 רו״ב, מיט פארטא 1,25 רו״ב.

„שיילאק" דער קויפמאנן פון ווענעדיג, ערצעהלונג נאך שעקספיר פרייז 10 קאפ.

קעניג ליר „אדער אונדאנקבארע קינדער" ערצעהלונג נאך שעקספיר פרייז 15 קאפ.

די גאלדמאכער ערצעהלונג פון טשאקקע 18 קאפ.

יוליוס צעזאר היסטארישע טראגעדיע פון שעקספיר 25 קאפ.

דאקטאר אקס ראמאן פון זשול ווערן 30 קאפ.

דער משוגענער אין 7־טען הימעל ערצעהלונג פין זשול ווערן 15 קאפ.

קאפיטאן דרייפוס ראמאן אין 54 העפטען 2 טהייל, 872 זייטען 2,00 רו״כ.

דרייפוס׳ס בריעף צו זיין פרוי 15 קאפ.

פאריז ראמאן פון „עמיל זאלא" אין 18 העפטען 90 קאפ.

ענגלישע מעטאדע פון נ. סאקאלאוו 30 קאפ.

פראנצעזישע מעטאדע פון מ. הלוי 40 קאפ.

אוריאל אקאסטא, דראמא פון קארל גוצקאוו 25 קאפ.

האדעל, פאעמע פון מ. ליעוו 15 קאפ.

שפיעגעל פיר אללע, פאעזיע און ליעדער איבערזעצט פון יל״ג 15 קר.

האצמח׳ס קרעמל, דיא בעסטע יודישע ליעדער פון גאלפאדען 25 קאפ.

די יודישע פאלקסגעשיכטע פון פראפעססאר גרעטץ 70 העפטען צו 20 קאפ.

אדרעססע:

Buchhandlung A. ZUCKERMANN, WARSCHAU Nalewki 15

געזעלשאפט „כרמל“ ווארשא

אויסשליסליכער פערקויף פיר גאנץ רוסלאנד

פון נאטירליכען וויין און קאניאק

דער עטיקעט איז בעשטעטיגט פון דער רוסישער רעגירונג.

וועלכער ווערד אוסגעארבייט

אין די וויינגערטנער

פון די

יודישעקאלאניעס

אין

ארץ ישראל

די מארקע איז בעשטעטיגט פון דער רוסישער רעגירונג.

די פראקטיקע פון די פאריגע יאהרען האט אונז בעוויעזען, אז פאר יום טוב קומען אן אלע בעשטעלונגען צוזאממען, און דארום זענען מיר נישט אים שטאנד, ביים בעסטען ווילען, צו זיין פינקטליך, און די קונים צופרידען צו שטעללען. כדי דאס צו פערמיידען בעטען מיר אונזערע געעהרטע קונדען זיי זאלען אזוי גוט זיין יעצט פאר פסח, ארײנשיקען באצייטענס די בעשטעללונגען, וועט יעדער קעננען קריגען אין דער צייט, ווייל מיר מוזען זיך האלטען איין ארדנונג, דעם וואס בעשטעללט פריהער שיקען פריהער.

אללע וויינען און קאניאקען פון „כרמל“ זענען כשר לפסח און עס איז פון זיי נפרש געווארען תרומות און מעשרות ווי דער דין איז. אויף דעם האבען מיר הכשרים פון רב הכולל פון ארץ ישראל הרב הגאון ר׳ יעקב שאול אלישר שליט״א און פון הרב הגאון מיפו, בעשטעטיגט דורך הרב הגאון ר׳ שמואל סאלאנט שליט״א און פון די רבנים מווארשא.

פאלגענדע סארטען וויין און קאניאק האבען מיר שטענדיג אויף לאגער.

Nr. (1	רויט-וויין „ראשון לציון“	St. Julien.	Nr. (7	ווייסער וויין „חרמון“	Sauterne I	Nr. (12	זיסער וויין „כרמיה“	Cremieux I
(2	„ „ „פתח תקוה“	Modoc I	(8	„ „ „ „	II	(13	„ רויט וויין זיס	„ II „
(3	„ „ „ „	II	(9	„קאניאק „כרמל“ ***	Carmel	(14	„ זיס „עזרא“	Esra
(4	„ רויט-וויין זיס „רחובות“	Alicante	(10	„ „ „	B. R. P.	(15	„ ווייסער וויין זיס „עקרון“	Muscat
(5	„ ווייס „לבנון“	Haut Saut. I	(11	„ רויט וויין „נעטטער“	Netter	(16	„ ווערמוטה „ראש פנה“	Wermuth
(6	„ „ „	II						

אויך בעקומט מען צו קויפען אין אונזערע סקלאדעס:

האניג און זיסע מאנדלען

פון די יודישע קאלאניעס אין ארץ ישראל

מיר שיקען פער נאכנאהמע נעגען 20% אנגעלד. אויף בעשטעללונגען פון 30 פלאשען און מעהר רעכנען מיר ניט פיר עקספעדיציאן און פערפאקונג.

הויפט-קאנטאר אין ווארשא, נאלעווקי נו׳ 21, טעלעפאן נו׳ 1433.

מאגאזינען אין ווארשא: 1) גענשא נו׳ 11, טעלעפאן נו׳ 1433; גראניטשנא נו׳ 2, טעלעפאן נו׳ 1473; 3) קראקויער פארשטאדט נו׳ 85.

אדרעססע פיר בריעף: Товаричество Кармелъ Варшава. פיר טעלעגראממען: Варшава Кармелъ.

אבטהיילונג פיר זיד-רוסלאנד אין אדעססא רישעליעווסקאיא, אין דעם הויז פון ה׳ בארבאש:

אדרעססע פיר בריעף: Товарищество Кармелъ Одесса. פיר טעלעגראממען: Одесса Кармелъ.

צו אדעססער ראיאן געהערען די גוברניעס: חערסאן, קישיניעוו, יעקאטערינאסלאוו, פאדאלסק, קיעוו, חארקאוו, פאלטאווא, קרים און קאווקאז.

אונזערע וויינען און קאניאקען בעקומט מען אין אלע ווינהאנדלונגען

כדי צו בעווארנען כרמל-וויין און קאניאקען פון נאכגעפעלשטע, פערקויפען מיר אונזערע וויינען און קאניאקען נור אין פלעשער פערזיגעלט מיט אונזער סטעמפעל און פערקניפט מיט דער פלאמבע פון „כרמל“.